JULES VERNE

JULES VERNE

DRUMUL FRANŢEI

I.

Mă numesc Natalis Delpierre. Sunt născut în 1761, la Grattepanche, un sat din Picardia. Tatăl meu era agricultor şi lucra pe moşia marchizului d'Estrelle. Mama îl ajuta pe cât îi sta în putinţa şi tot astfel eu şi surorile mele. Tata nu poseda nimic. În afară de faptul că era agricultor, tata mai cânta şi la strană în biserică. Avea o voce puternică şi se auzea din cimitirul situat în preajma bisericii. Ar fi putut deci să fie preot, sau cum se spune prin partea locului un om muiat în cerneală. Singurul lucru pe care l-am moştenit de la el, e vocea lui.

Tata şi mama au muncit din greu. Au murit în acelaşi an în '79. Să le fie ţărâna uşoară. Din cele două surori ale mele, cea mai mare Firmininia, pe vremea când s-au petrecut cele ce voi istorisi aici, avea patruzeci şi cinci de ani, mijlocia, lrma, patruzeci şi eu treizeci şi unu. Când au murit părinţii noştri, Firminia era măritată cu un bărbat din Escarbotin, Benoni Fanthomme, simplu lăcătuş care n-a putut să aibă niciodată atelierul lui propriu, deşi era un muncitor foarte priceput. Cât despre copii au avut trei în 8l şi peste câţiva ani mai târziu au dobândit şi un al patrulea. Sora mea lrma nu se măritase şi era fată bătrână. Nu puteam să mă bizui aşadar pe ea nici pe sora mea cealaltă ca să-mi fac un rost în lume. Mi l-am croit singur, astfel că la bătrâneţe am putut să vin în ajutorul familiei mele.

Tatăl meu a murit cel dintâi şi după şase luni mama. Lucrul acesta m-a îndurerat mult. Dar aşa e soarta trebuie să pierzi pe cei care îţi sunt dragi, după cum trebuie să pierzi

pe cei care îţi sunt indiferenţi. Cu toate astea trebuie să ne silim să ştim din acei care sunt iubiţi, când ne va veni şi nouă rândul să părăsim lumea aceasta.

Moştenirea părintească, după ce au fost achitate toate datoriile, nu s-a ridicat la mai mult de o sută cincizeci de livre, economiile a şaizeci de ani de muncă! Banii aceştia s-au împărţit între mine şi surorile mele, ceea ce înseamnă că nu ne-am ales aproape cu nimic.

Mă găseam deci la optsprezece ani cu vreo douăzeci de livre în buzunar Dar eram vânjos şi obişnuit cu muncile grele. Şi apoi aveam o voce frumoasă. Totuşi nu ştiam nici să scriu, nici să citesc. N-am învăţat decât mai târziu după cum veţi vedea. Şi când te apuci să înveţi carte târziu întâmpini multe greutăţi. Felul de a-ţi exprima ideile se resimte veşnic, ceea ce se va constata şi în povestirea de faţă.

Ce eram să mă fac? Să continui meseria tatălui meu? Să muncesc din răsputeri pentru alţii ca la urmă sa nu mă aleg cu nimici Tristă, perspectivă care nu era făcută ca să mă ispitească. O împrejurare mi-a hotărât însă deodată soarta.

Un văr al marchizului d'Estrelle, contele de Linois, sosi într-o bună zi la Grattepanche. Contele acesta era căpitan în regimentul la Fere şi obţinuse un concediu de două luni pe care venise să-l petreacă la vărul lui. Se organizară imediat vânători de vulpi şi porci mistreţi, în afară de serbările la care participară multe femei frumoase, fără să mai pun la socoteală nevasta marchizului care aproape că le întrecea pe toate.

În împrejurarea asta nu ţineam seama însă decât de căpitanul de Linois. Era un ofiţer cu apucături distinse şi foarte binevoitor. Numai văzându-l, îmi venise gustul să mă fac militar. Nu era oare cea mai nimerită carieră atunci când trebuie să trăieşti de pe urma braţelor şi mai ales când eşti şi robust? De altfel când nu-ţi lipseşte curajul şi ai şi puţin noroc, nu se poate să nu izbuteşti în cariera armelor înainte de '89, multă lume şi-a închipuit că nu

simplu soldat, fiu de târgoveţ, sau de ţăran, nu putea nicâcând să devină ofiţer. E o greşeală. Mai întii dacă eşti hotărât şi ai şi purtări bune, poţi să ajungi foarte uşor subofiţer. Pe urmă, după ce ai stat în gradul acesta zece ani în timp de pace sau cinci în timp de război, poţi să fii înaintat lesne sublocotenent şi în sfârşit, căpitan… De aici încolo nu mai poţi înainta însă… La urma urmei, gradul de căpitan nu e deloc de dispreţuit.

Contele de Linois observase adesea în timpul vânătorii că eram un om vânjos şi foarte sprinten. Fireşte că nu eram înzestrat cu o prevedere şi o Inteligenţă neobişnuită, totuşi, nu eram de dispreţuit.

— Îmi pari un tânăr bine înzestrat, îmi zise într-o zi contele de Linois.

— Şi voinic?

— Da, domnule conte.

— Cred.

— Foarte bine. 1

Asta a fost tot ce am vorbit cu el în ziua aceea. Cu toate astea, am mai vorbit cu el după cum se va vedea mai târziu.

Pe vremea aceea exista în armată un obicei foarte ciudat. Se ştie cum se recrutau soldaţii. În fiecare ant câţiva militari veneau să cerceteze ţinutul. Îţi dădeau să bei mai mult ca de obicei.

Semnai o hârtie când ştiai să scrii şi în cazul că nu ştiai carte, făceai o cruce ceea ce echivala cu o iscălitură, primeai o sută de livre care erau băute mai înainte chiar de a le fi încasat, îţi strângeai lucrurile şi erai primit în armată.

Or, felul acesta de a proceda, nu mi-ar fi convenit niciodată, dacă aveam poftă să mă fac militar, nu voiam să mă vând. Îmi place să cred că voi fi înţeles de toţi aceia care posedă simţul demnităţii şi respectul faţă de persoana lor.

Ei bine, în timpurile acelea, când un ofiţer; obţinea un concediu, trebuia, conform regulamentului, să aducă la întoarcere, unul sau doi recruţi. La rândul lor, subofiţerii

aveau şi ei aceeaşi îndatorire. Preţul angajamentului varia atunci între douăzeci şi douăzeci şi cinci livre.

Ştiam toate acestea şi îmi făurisem un plan. De aceea, de îndată ce contele de Linois îşi terminase concediul, mi-am făcut curaj şi m-am prezentat lui, rugându-l să mă ia ca recrut.

— Tu? Întrebă el.

— Eu, domnule conte.

— Câţi ani ai?

— Optsprezece ani.

— Şi vrei să fii soldat?

— Dacă mă primiţi şi vă face plăcere.

— Aici nu e vorba daeâ îmi face mie plăcere, ci dacă îţi face ţie.

— Da, îmi face.

— Pentru douăzeci de livre?

— Nu. Vreau să-mi slujesc ţara. Şi fiindcă mi-ar fi ruşine să mă vând, n-o să primesc cele douăzeci de livre.

— Cum te numeşti?

— Natalis Delpierre.

— Ei bine, Natalis, te primesc.

— Mă simt încântat, domnule căpitan.

— Şi dacă o să fii ascultător, o să ajungi departe.

— Voi fi veşnic la ordinele d-voastră.

— Te previn că am să pregătesc regimentul şi am să mă îmbrac. Îţi place marea?

— Da.

— Bine! O să trecem marea. Ştii că America se luptă în prezent cu englezii pe care vrea să-i alunge de pe teritoriul ei.

— Ce este America?

Într-adevăr, nu auzisem niciodată vorbindu-se despre America.

— E o ţară îndrăcită, răspunse căpitanul de Linois, o ţară care se luptă ca să-şi cucerească ne-atârnarea! Acolo de vreo doi ani a devenit celebru marchizul de Lafayette. Or,

anul trecut, regele Ludovic al XVI-lea a făgăduit sprijinul soldaţilor iui ca să vină în ajutor americanilor. Contele de Rocheambeau o să plece într-acolo cu amiralul de Grasse şi cu şase mii de oamenii. Am făurit şi eu planul să mă duc cu el pe noul continent şi, dacă vrei să mă însoţeşti, vom merge să scăpăm America.

— Să mergem. De ce să nu mergem?

— Iată cum fără să ştiu aproape nimic m-am înrolat în corpul expediţionar al contelui de Rochambeau şi am debarcat la New-Port în 1780.

Acolo, timp de trei ani, am stat departe de Franţa. Am văzut pe generalul Washington, un uriaş de doi metri şi ceva, cu nişte picioare şi nişte mâini nespus de mari, cu o tunica albastră şi o cocardă neagră. Am văzut pe marinarul Paul Jones pe bordul vaporului său nbonhomme Richard". Am văzut pe generalul Anthony Wayne poreclit „Turbatul„. M-am bătut în mai multe rânduri, nu fără să mă fi închinat înainte de a trage primul glonte. Am luat parte la bătălia de la Yorktown în Virginia, unde după o luptă memorabilă, lordul, Corwallis, s-a dus la Washington. M-am înapoiat în Franţa la „33. Am scăpat fără să fiu rănit, simplu soldat, ca înainte de plecare. Ce vreţi, dacă nu ştiam carte.

Contele de Linois se înapoiase cu noi. Voia să mă înroleze în regimentul la Fere în care urma să intre iarăşi. Pe mine insă mă bătea gândul să intru Ia cavalerie. Îmi plăceau caii din instinct şi până să ajung, ofiţer îmi trebuiau grade, grade, şi iarăşi grade.

Ştiu că este ispititoare uniforma de infanterie cu toate podeabele ei variate. Dar ce vreţi, calul e cal şi, după O. Matură chibzuinţă, mi-am găsit o adevărată vocaţie pentru arma cavaleriei. Aşadar, i-am mulţumit contelui de Linois, care m-a recomandat prietenului său, colonelul de Lostanges şi m-am înrolat în regimentul Royal – Picardie.

Îmi place regimentul acesta frumos şi rog să fiu iertat dacă vorbesc de el cu o înduioşare ridicolă, poate. Aici mi-am făcut aproape întreaga mea carieră, stimat de şefii mei, a

căror protecţie nu mi-a lipsit niciodată şi care au fost într-adevăr foarte buni cu mine.

De altfel peste câţiva ani mai târziu, în '92 regimentul la Fere a avut o purtare atât de ciudată în raporturile lui cu generalul austriac Beaulieu, încât nu pot să regret că am părăsit regimentul, aşa că nu voi mai vorbi de el.

M-am întors deci în regimentul Royal-Picardie. Nici nu-şi poate închipui cineva un regiment mai frumos. Devenise familia mea. L-am rămas credincios până în clipa în care a fost desfiinţat. Mă simţeam în largul meu aici. Fredonam toate semnalele, căci am avut întotdeauna prostul obicei de a fluiera. Noroc că mi se ierta obiceiul acesta.

Timp de opt ani n-am făcut decât să plec din garnizoană în garnizoană şi fără a avea ocazia de a da piept cu inamicul. În sfârşit, viaţa aceasta nu este lipsită de farmec, când ştii să te împaci cu ea. Şi apoi era ceva să vezi ţinuturi noi, mai ales când nu prea ai călătorit, cum era cazul meu. După America am avut ocazia să vizitez ţinuturi noi în Franţa, nădăjduind să văd în curând alte ţări ale Europei. În 85 eram la Sarrelouis, în 88 la Angers, în 91 am fost cu colonelul Serre de Gras în Britania, la Josselin, la Pontivy, la Ploermel, la Nantes, în 92 am fost la Charleville cu colonelul de Wardner, cu colonelul de Lostende şi cu colonelul La Hoque, iar în 93 am fost cu colonelul Le Comte.

Dar am uitat să vă spun că ia 1 ianuarie 92 se votase o lege care schimbase cu totul alcătuirea armatei. Regimentul Royal-Picardie a fost clasat al 20-lea de cavalerie. Organizaţia aceasta a dăinuit până în 1803. Totuşi, regimentul nu şi-a pierdut vechea denumire sub care era cunoscut de altfel în toată lumea.

În timpul colonelului Serre de Gras, am fost înaintat la gradul de brigadier, spre mărea mea satisfacţie, iar în timpul colonelului de Wardner, am fost înaintat sergent major, ceea ce mi-a pricinuit şi mai multă plăcere încă. Împlinisem atunci treisprezece ani de serviciu, făcusem o singură campanie din care am scăpat nerănit. În privinţa

înaintării n-aveam de ce să mă plâng. Nu puteam să dobândesc un grad mai mare, de vreme ce, o repet, nu ştiam nici să scriu, nici să citesc. În schimb fredonam tot felul de arii, ceea ce poate nu prea era convenabil pentru un subofiţer.

Sergentul major Natalis Delpierre! Nu aveam parfe dreptul să mă fălesc cu acest grad? De aceea aveam o recunoştinţă nemărginită faţă de colonelul Wardner, cu toată asprimea lui. În ziua în care am fost înaintat sergent major, am făcut un chef straşnic cu camarazii mei şi mi-am cusut pe mânecă două galoane mari de aur.

Eram în garnizoană la Charleviile, când am, cerut şi am obţinut un concediu de două luni. Tocmai povestea acestui concediu vreau s-o istorisesc aici şi iată de ce.

De când sunt în retragere, am povestit în dese rânduri campaniile la care am luat parte, în timpul şezătorilor din satul Grattepanche. Prietenii nu m-au înţeles aproape de loc sau deandoaselea. Când unul spunea că am fost la dreapta, când eu de fapt eu am fost la stânga şi vice-versa. Şi atunci se iscau certuri care nu se mai sfârşeau, între două pahare, de cidru sau două ceşti de cafea. În special unde auditorii mei nu se înţelegeau era în privinţa concediului meu în Germania. Or, de vreme ce am învăţat carte, socotesc că ar fi foarte nimerit să scriu eu însumi povestea acestui concediu. M-am pus aşadar pe lucru, deşi am împlinit acum şaptezeci de ani. Dar am o memorie bună şi amintirile mi-au rămas întipărite încă vii în minte. Povestirea aceasta este dedicată deci prietenilor mei din Grattepanche, familiilor Ternisien, Bettembos, Irondart, Pointefer, Quennehen şi altora, aşa că nădăjduiesc că nimeni nu se va mai certa pentru mine.

Am obţinut aşadar concediul meu la 7 iunie 1792. E drept, că pe vremea aceea, circulau diferite zvonuri, foarte vagi cu privire la un război cu Germania. Se spunea că Europa, deşi lucrul acesta n-o privea la fel vedea cu ochi răi ceea ce se petrecea în Franţa. Regele se afla mereu la Tuieleries cu

toate că poporul se manifestase aproape pe faţă pentru republică.

De aceea, dintr-un motiv de prevedere, n-am îndrăznit să spun datorită cărui motiv, ceream un concediu. Într-adevăr aveam treabă în Germania şi chiar în Prusia. Or, într-un caz de război, aş fi fost împiedicat să mă aflu la postul meu. Ce vreţi? Nu poţi face două lucruri dintr-odată.

De altfel, deşi concediul meu fusese aprobat pe două luni, eram hotărât să-l prescurtez la nevoie. Totuşi speram că lucrurile se vor orândui.

Acum, ca să sfârşesc în ceea ce mă priveşte şi tot astfel în ceea ce concerne bravul meu regiment, iată în câteva cuvinte cele ce am să vă povestesc.

Mai întii, se va vedea în ce împrejurări am învăţat să citesc, apoi, să scriu ceea ce trebuia să-mi permită să devin ofiţer, general, mareşal, conte, duce, principe, tot aşa cum au ajuns la Ney, nu Davout sau un Murat, în timpul războaielor imperiului. La drept vorbind însă, n-am reuşit să trec peste gradul de căpitan, ceea ce e şi aşa destul de frumos pentru un fiu de ţăran, ţăran el însuşi.

Cât despre regimentul Royal-Picardie, îmi vor. Trebui doar câteva rânduri ca sa sfârşesc cu el.

După cum am spus, regimentul era comandat în 93 de colonelul Le Comte. Tot în anul acela, în urma decretului de la 21, februarie, regimentul a devenit semi-brigadă luând parte la campaniile armatei de la Nord şi ale trupelor din Sambre-et-Meuse până în 1797. Totodată semi-brigada aceasta s-a distins în luptele de la Lincelles şi Contray unde am fost înaintat locotenent. Apoi, semi-brigada mea după ce a stat la Pavis de la '97 până la 1800, a luat parte cu armata din Italia unde s-a ilustrat în luptele de la Marengo. Acolo a capturat şase batalioane de grenadieri austriaci şi a pus pe goană un regiment maghiar. În lupta aceasta am fost rănit de un glonte în şold, lucru de care nu m-am plâns, fiindcă datorită acestei răni am fost înaintat căpitan.

Regimentul Royale-Picardie find desfiinţat. În 1803, am intrat într-un regiment de dragoni, luând parte la toate războaiele imperiului, iar în 1815 am fost pus în retragere.

Acum, când voi vorbi de mine, mă voi mulţumi doar să povestesc ceea ce am văzut sau am făcut în timpul concediului meu în Germania. Dar să nu se uite că nu sunt cult, aşa că nu am darul să povestesc frumos lucrurile. De altminteri tot ce voi spune aici nu sunt decât impresii pe care nu le voi discuta. Şi apoi dacă în povestirea aceasta simplă îmi vor scăpa câteva expresii simple şi nemeşteşugite, yă rog să le scuzaţi: nu pot scrie altfel. Nu mă voi avânta în digresiuni inutile deşi voi spune totul. Şi acum când vă cer permisiunea de a mă exprima fără rezervă, nădăjduiesc că-mi veţi răspunde: „Aveţi toată libertatea, domnule”.

II.

Pe vremuri, după cum am aflat mai pe urmă în cărţile de istorie, Germania era împărţită încă în zece cercuri; mai târziu, noi remanieri au făurit confederaţia Rinului, pe la 1806, sub protectoratul lui Napoleon, apoi confederaţia germanică în 1815. Unul din aceste cercuri, cuprinzând electoratele din Saxa şi Brandenburg, purta pe atunci numele de cercul Saxei de Sus.

Electoratul de Brandenburg trebuia să devină mai târziu una din provinciile Prusiei şi să se împartă în două districte, districtul Brandeburg şi districtul Postdam.

Am spus aceasta pentru ca să se ştie unde se află orăşelul Belzingen, situat în districtul Postdam, în partea de sud-vest, la câteva leghe de frontieră.

La graniţa aceasta am ajuns la 16 iunie, după ce am străbătut cele o sută cincizeci de leghe ce o despart de Franţa. Dacă am pus nouă zile ca să fac drumul acesta, era din pricina mijloacelor de comunicaţie foarte reduse. Am mers mai mult pe jos decât cu căruţa şi aceasta fiindcă la drept vorbind, nu prea aveam bani în pungă. Nu posedam decât slabele economii ale soldei şi voiam să cheltuiesc cât

mai puţine parale. Din fericire în timpul şederii mele în garnizoana de la frontieră, am putut reţine câteva cuvinte germane, astfel că am putut să mă înţeleg cu locuitorii. Totuşi, mi-ar fi fost greu să-mi ascund naţionalitatea aşa că nu prea eram privit cu ochi buni. Fireşte că m-am ferit să spun că sunt sergentul major Natalis Delpierre. Cred că înţelepciunea mea va fi apreciată în împrejurarea aceasta, de vreme ce războiul putea izbucni dintr-un moment într-altul.

La graniţa districtului ani avut o surpriză plăcută.

Mergeam pe jos îndreptându-mă spre un han ca să iau masa, hanul de la Ecktvende, adică hanul de la cotitură. Noaptea fusese foarte răcoroasă, în schimb acum vremea se încălzise. Soarele uscase roua de pe câmp şi păsările ciripeau voioase pe fagii, stejarii, ulmii şi plopii care brăzdau câmpia. Cu toate acestea câmpia era în mare parte stearpă, lucru explicabil din pricina climei aspre.

La poarta hanului, aştepta o trăsurică la care era înhămat un căluţ slab, exact în stare să facă două leghe pe oră, bineînţeles dacă nu avea de urcat un deal, în faţa trăsuricii se află o femeie înaltă bine făcută, cu o bluză scrobită şi o fustă vărgată, purtând pe cap o pălărie de paie împodobită cu funde galbene. Toaleta acestei femei era foarte curată şi se vedea cât de colo că făcea parte din îmbrăcămintea ei de zile mari.

Şi într-adevăr era o zi mare pentru ea. Femeia se uită lung la mine şi eu priveam cum mă examina.

Deodată ea deschise braţele şi până să-mi vin în fire, se repezi la mine exclamând:

— Natalis!

— Irma!

Era chiar sora mea. Mă recunoscuse. Într-adevăr, femeile au ochii mai ageri decât noi şi inima mai simţitoare. Ori cine îşi poate închipui bucuria pe care am simţit-o văzând pe sora mea, mai cu seamă că se împliniseră treisprezece ani de când trăiam departe unul de altul.

Sora mea nu se schimbase aproape deloc şi-mi amintea pe mama, cu ochii ei mari şi vioi şi cu patul ei negru care începea să încărunţească pe la tâmple.

Am sărutat-o prelung pe gură şi pe obrajii ei pârliţi de soare şi vă rog să mă credeţi că şi ea m-a strâns la piept şi m-a sărutat cu aceeaşi căldură cu care am sărutat-o.

Ca s-o pot vedea am cerut acest concediu de la regiment. Eram îngrijorat mai ales că Irma era departe de Franţa, şi aceasta tocmai într-o vreme când războiul bătea la uşă. O franceză în mijlocul germanilor, dacă războiul ar fi fost declarat, iată o situaţie care ar fi putut pricinui o sumedenie de încurcături neplăcute. Într-un asemenea caz e mai bine să fii în ţara ta. Şi dacă sora mea îmi va primi propunerea, a voi lua cu mine. Pentru aceasta însa, ea va trebui să părăsească pe stăpâna ei, doamna Keller, lucru de care mă îndoiam. În sfârşit, voi vedea.

— O! Ce bine îmi pare că te văd, Natalis, îmi zise ea. Am impresia că-mi aduci puţin din aerul plăcut din Picardia. Cât timp să fi trecut oare de când nu ne-am mai văzut?

— Treisprezece ani, Irma!

— Da, treisprezece ani. Treisprezece ani de când nu ne-am mai văzut. E mult, Natalis, nu e aşa?

— Da, draga mea, i-am. Răspuns.

Şi iată-ne pornind amândoi, braţ la braţ, de-a lungul şoselei.

— Şi ce mai faci, surioaro? Am întrebat-o.

— Bine, Natalis. Şi tu…?

— La fel!

— Şi eşti sergent major! Dar ştii că asta e o mare onoare pentru familia noastră!

— Ai dreptate Irma. Cine ar fi putut crede că micul păzitor de gâşte din Grattepanche va deveni sergent major! Dar nu trebuie s-o strigi prea tare.

— Şi pentru ce, mă rog?

— Fiindcă faptul că sunt militar mi-ar putea produce aici oarecare neplăceri. Mai ales acum când se vorbeşte de

război, e lucru suficient de grav pentru un francez de a se afla în Germania. Aici trebuie să fiu numai fratele care a venit să vadă pe sora lui.

— Bine, Natalis, îţi făgăduiesc că te voi asculta.

— Şi o să faci foarte bine, fiindcă spionii germani au urechi foarte bune.

— Fii liniştit!

— Şi dacă vrei să mă asculţi, Irma, vei veni cu mine în Franţa.

Trăsăturile surorii mele căpătară o expresie plină de durere şi Irma mi-a răspuns aşa cum prevedeam.

— Să părăsesc pe doamna Keller, Natalis! Când vei vedea-o vei înţelege şi tu de ce nu pot s-o părăsesc.

Auzind răspunsul Irmei am hotărât să amin pentru mai târziu discuţia aceasta.

Sora mea îşi luase acum înfăţişarea ei veselă şi-mi puse tot felul de întrebări în legătură cu familia noastră.

— Ce mai face Firminia?

— E bine. Am primit mai deunăzi ştiri de la ea prin vecinul nostru Letocard, care a venit acum câteva zile, la Charleville. Cred că-l mai ţii minte pe Letocard?

— Fiul rotarului.

— Da. Şi ştii că e însurat cu fata lui Matifas.

— A! Cu fata bătrânului din Fonencamps?

— Da. Şi Letocard mi-a spus că Firminia e sănătoasă dar că muncesc mult. Ce vrei? Are patru copii… Din fericire bărbatul ei e cum se cade şi muncitor. E drept că se îmbată din când în când… În sfârşit, are şi ea necazurile ei de care ar fi putut fi scutită la vârsta ei.

— E drept. Nu mai e aşa tânără.

— De, e cu cinci ani mai în vârstă ca tine şi cu patrusprezece ani mai mare ca mine… E ceva… Oricum, e o femeie muncitoare şi curajoasă ca tine.

— O! Eu, Natalis, în privinţa suferinţei pot să spun că n-am cunoscut decât durerile altora!

De când am părăsit Grattepanche, m-au părăsit şi necazurile… Totuşi, ca să vezi pe cei din jurul tău că suferă când tu nu le poţi da nici un ajutor…

Chipul surorii mele se întunecase iarăşi şi fără să ţină seama că nu-şi sfârşise fraza

— Ai călătorit bine'?

— Da, mai ales că am avut parte de un timp frumos. Şi după cum vezi am picioare zdravene. De altfel ce însemnătate are oboseala când ştii că vei îi bine primit la sosire.

— Ai dreptate Natalis, vei fi bine primit şi toţi te vor iubi aşa cum mă iubesc şi pe mine.

— O! Buna doamna Keller! Ştii surioară, că n-aş recunoaşte-o. Ea este încă pentru mine domnişoara domnului şi doamnei Acloque, oamenii aceia cumsecade din Saint-Sauflieu. Când s-a măritat acum vreo douăzeci şi cinci de ani, nu eram decât un copil. Dar tata şi mama mi-au vorbit aşa de frumos de ea, încât amintirea ei mi-a rămas întipărită pe veci în minte.

— Biata femeie, zise atunci Irma, s-a schimbat mult de-atunci. Ce soţie a îost ea, Natalis, şi mai ales ce mamă e şi acum.

— Şi fiul ei?

— E cel mai bun fiu care poate exista pe lume. Să-l vezi cum munceşte şi cum se sileşte să înlocuiască pe tatăl lui care a murit acum cincisprezece luni.

— O! Ce băiat bun!

— În afară de aceasta o iubeşte mult pe mama lui, nu trăieşte decât pentru ea, după cum şi ea nu trăieşte decât pentru el.

— Nu l-am văzut niciodată Irma şi ard de dorinţa de a-I cunoaşte. Îl iubesc de pe acum.

— Nu mă miră, Natalis…

— Atunci să mergem, dragă.

— Să mergem.

— O clipă. La ce distanţă ne aflăm de Belzingen?

— Cinci leghii.
— Dacă aş fi singur, aş face drumul acesta în doua ore…
— O! Eu Natalis o să merg mai repede…
— O să mergi mai repede ca mine?
— Fireşte, fiindcă n-o să merg pe jos.
Şi Irma îi arătă trăsurica ce se afla în faţa hanului.
— Tu ai venit cu trăsurica asta?
— Da, Natalis.
Am plecat devreme de acasă şi la şapte precis eram aici. Şi dacă scrisoarea pe care ne-ai trimis-o ne-ar fi sosit mai devreme, aş fi mers mai departe ca să te întâmpin.
— O! Ar fi fost de prisos. Să mergem deci! N-ai nimic de plătit la han?… Am aici câţiva creiţari…
— Mulţumesc Natalis, am plătit, aşa că putem să mergem.
În vreme ce vorbeam, proprietarul hanului Eck-twende, rezemat de uşă, trăgea cu urechea să audă ce vorbim.
Lucrul acesta mi-a fost foarte neplăcut şi mi-a părut rău că am stat în apropierea lui.
Hangiul acesta era un bărbat înalt şi gras, avea o figură urâcioasă, nişte ochi mici şi iscoditori, un nas turtit şi o gură cu adevărat cât o şură. În sfârşit, avea un exterior neplăcut.
La urma urmei, nu am spus lucruri compromiţătoare. Poate că nici nu auzise convorbirea noastră. De altfel, dacă nu pricepea franceza, era posibil nici să nu-şi dea seama că vin din Franţa.
Ne-am urcat în trăsurica. Hangiul se uită la noi, fără să facă măcar un gest.
Am luat hăţurile şi am pornit în goana mare. Cu toată repeziciunea cu care mergeam, am mai stat de vorbă cu Irma, care m-a pus la curent cu viaţa ei.
De aceea, mulţumită celor ce ştiam şi mai ales celor ce am aflat de la ea, veţi cunoaşte şi d-voastră tot ce priveşte familia Keller.
III.
Doamna Keller, născută în 1747, avea pe-atunci patruzeci şi cinci de ani. Originară din Saint Sau-flieu, după cum am

mai spus, făcea parte dintr-o familie de mici proprietari. Domnul şi doamna Ac-loque, părinţii ei, oameni foarte modeşti, văzuseră micşorându-se în fiecare an averea lor în urma multiplelor cerinţe ale vieţii. În 1765 amândoi muriră aproape în acelaşi timp Fata lor fusese luată de o mătuşă bătrână care a murit şi ea, lăsând copila singură pe lume.

În condiţiile acestea fetiţa fu luată în serviciul domnului Keller care venise în Picardia ca să facă negoţ. Timp de optsprezece luni ea stătu cu el, 1a Amiens şi în împrejurimi, unde domnul Keller se îndeletnicea cu transportul de mărfuri.

Domnul Keller era un bărbat serios, întreprinzător şi foarte inteligent. Pe vremea aceea, francezii nu nutreau faţă de germani, ura pe care le-a inspirat-o mai târziu revendicările naţionale întreţinute prin treizeci de ani de război. Domnul Keller avea o oarecare avere care nu putea decât să crească prin sârguinţa şi priceperea lui în afaceri. O întrebă deci pe domnişoara Acloque dacă ar consimţi să devină soţia lui. Domnişoara Acloque şovăi, deoarece trebuia să părăsească Saint-Sauflieu şi Picardia de care se simţea legată… Şi apoi căsătoria aceasta nu trebuia oare s-o facă să piardă calitatea ei de cetăţeancă franceză? Drept orice avere ea poseda o căsuţă pe care în cazul acesta, trebuia s-o vândă. Ce se va face ea după acest ultim sacrificiu? De aceea doamna Dufrenay, bătrâna mătuşă, simţind că i se apropie sfârşitul şi temându-se de situaţia în care se va afla nepoata ei, îi dăduse zor ca să ia o hotărâre. Domnişoara Acloque consimţi. Căsătoria fu celebrată la Saint-Sauflieu. Doamna Keller părăsi Picardia peste câteva luni şi trecu graniţa împreună cu soţul ei.

Doamna Keller nu avu ocazia de a se căi de alegerea pe care o făcuse. Bărbatul ei se purta bine cu ea, aşa că ea îl iubi foarte mult. Veşnic îndatoritor, domnul Keller se silea să facă pe nevasta lui să nu simtă că şi-a pierdut naţionalitatea. Căsnicia aceasta petrecu numai zile fericite, ceea ce în toate timpurile a fost un lucru rar.

După un an de la căsătoria lor, doamna Keller născu la Belzingen, un băiat. Ea voi să se consacre în întregime educaţiei acestui copil, de care va fi vorba în povestirea de faţă.

Câtva timp după naşterea acestui fiu, pe la 1771, sora mea Irma, care avea pe-atunci nouăsprezece ani, intră în serviciul familiei Keller. Doamna Keller o cunoscuse pe Irma ca fetiţă când ea însăşi nu era decât o copilă. Tatăl nostru fusese întrebuinţat şi el uneori de domnul de Acloque pentru diferite, servicii. Nevasta şi fiica lui se interesau de situaţia tatei şi fiindcă de la Grattepanche până a Saint-Sauflieu, nu e departe, domnişoara Acloque o întâlnea adeseori pe sora mea pe care o iubea mult şi îi făcea chiar mici surprize.

De aceea, de îndată ce află de moartea părinţilor noştri şi că eram lipsiţi de orice ajutor, doamna Keller o luă pe Irma la ea cu toate că aceasta intrase în serviciul unei persoane din Saint-Sauflieu. Sora mea primi bucuroasă propunerea doamnei Keller, propunere pe care nu o regretă niciodată.

Am spus că domnul Keller avea sânge francez în vine, prin strămoşi. Iată cum:

Cu un secol înainte, familia Keller locuise în Lorena franceză. Strămoşii domnului Keller erau nişte comercianţi iscusiţi şi cinstiţi care ar fi prosperat, fără îndoiala, dacă nu s-ar fi iscat un eveniment grav care a tulburat viitorul câtorva mii de familii dintre cele mai muncitoare din Franţa.

Soţii Keller erau protestanţi şi fiindcă ţineau foarte mult la religia lor, nici o chestiune de interes n-ar fî putut face din ei nişte renegaţi. Lucrul acesta s-a văzut lămurit de altfel cu ocazia revocării edictului din Nantes în 1685. Ca atâtea familii, familia Keller a avut şi ea de ales între a părăsi ţara sau de a-şi renega credinţa. Şi ca atâtea altele, ea a preferat exilul.

Manufacturiştii, muncitori de tot felul, agricultori, părăsiră Franţa ca să se îmbogăţească în Anglia, în Olanda, în

Elveţia, în Germania şi în special în Brandenburg. Acolo au fost primiţi cu bine de electorul Prusier şi au fondat câteva colonii înfloritoare.

Familia Keller părăsi deci Lorena, negreşit cu intenţia de a se mai întoarce, după ce-şi cedase fondul de comerţ pentru un blid de linte.

Da, omul îşi spune că se va înapoia în ţară de îndată ce împrejurările îi vor îngădui. Dar, în aşteptare, se instalează în străinătate unde îşi creează noi relaţii şi mai ales noi interese. Anii trec şi pe urmă rămâne în ţara lui adoptivă. Şi lucru acesta, s-a întâmplat cu multe familii în detrimentul Franţei.

Pe vremea aceea, Prusia, care s-a ridicat la rangul de regat abia la 1701, nu poseda pe Rin decât ducatul de Cicves, comitatul Mark şi o parte a Gueldrei.

Tocmai în această ultimă provincie situată în apropierea Olandei, îşi căută refugiul familia Keller. Aici ea îşi crea o industrie şi îşi reluă în acelaşi timp comerţul întrerupt de revocarea nedreaptă şi deplorabilă a edictului lui Henric al IV-lea. Cu timpul, din generaţie în generaţie, toate familiile acestea se amestecară, încrucişându-se cu locuitorii de pe acolo, aşa că aceşti foşti francezi deveniră cu timpul supuşi germani.

Pe la 1760. Unul din Keller, părăsi Gueldra ca să se stabilească în orăşelul Belzingen, Bituat în Prusia. Acest Keller reuşi în negoţul lui, ceea ce îi permise să ofere domnişoarei Acloque o situaţie pe care nu putea s-o găsească la Saint-Sauflieu. Chiar în Belzingen se născu fiul ei, prusac prin tată, deşi prin mamă avea sânge de francez în vine.

Şi, mărturisesc cu o emoţie care mă face să-mi bată şi acum inima, tânărul acesta, în care trăia sufletul mamei lui, avea un suflet cu adevărat de francez. Doamna Keller îl hrănise cu laptele ei. Primele cuvinte pe care le îngăimase ca mic, erau cuvinte franţuzeşti. Nu spusese „mama”, ci „maman!”. El auzise mai întâi limba noastră, fiindcă limba

aceasta se vorbea de obicei în casa din Belzingen, deşi doamna Keller şi sora mea Irma învăţaseră în curând să se slujească de limba germană.

Copilăria micului Jean Keller a fost aşadar legănată cu cântece din ţara noastră. Tatăl lui nu se gândi niciodată să se opună. Dimpotrivă. Nu era oare limba strămoşilor lui, limba aceasta lorenă atât de franceză şi a cărei vecinătate cu frontiera germană nu i-a alterat puritatea?

Şi nu era numai că doamna Keller hrănise pe copilul acesta cu laptele ei dar şi cu propriile ei idei. Doamna Keller iubea foarte mult Franţa şi niciodată nu părăsise speranţa de a o mai revedea. Ea nu ascundea fericirea pe care ar fi simţit-o revăzând pământul ei natal. Domnul Keller nu se opunea. Fără îndoială, după ce ar fi realizat o sumă oarecare, ar fi părăsit bucuros Germania ca să vină să se stabilească în ţara nevestei lui. Dar mai trebuia să muncească încă vreo câţiva ani, ca astfel să asigure o situaţie convenabilă soţiei şi fiului său. Din nefericire murise acum cincisprezece luni.

Acestea erau lucrurile pe care mi le spusese sora mea pe drum, în vreme ce trăsurica ne ducea spre Belzingen. La început, moartea aceasta neaşteptată a avut ca rezultat să amine întoarcerea familiei Keller în Franţa, în afară de o serie întreagă de nenorociri.

Într-adevăr, când domnul Keller murise, dânsul era încurcat într-un mare proces cu Statul Prusian. De vreo doi sau trei ani, domnul Keller, însărcinat cu nişte furnituri pentru guvern, riscase în aface asta, împreună cu toată averea lui, fonduri care ii fuseseră încredinţate. Din primele încasări, putuse să despăgubească pe asociaţii lui, însă guvernul iiu voia să-i restituie garanţia pe care o depusese care constituia aproape întreaga lui avere. I se tăceau tot felul de neplăceri, încât domnul Keller se văzuse nevoit să se adreseze judecătorilor din Berlin.

Procesul a durat multă vreme. Se ştie de altminteri că nu e bine să pledezi împotriva guvernelor, indiferent de ţara în

care ai fi. Judecătorii prusaci au dat dovadă de prea multă rea-voinţă. Totuşi, domnul Keller îşi ţinuse angajamentele cu bună-credinţă, fiindcă era un om cinstit. Era vorba de vreo douăzeci de mii florini, o avere pe vremea aceea şi pierderea acestui proces însemna pur şi simplu ruina lui.

Doamna Keller, după moartea soţului ei, continuă procesul în speranţa de a-l câştiga. După terminarea lui, avea de gând să se întoarcă în ţara ei pe care o iubea atâta.

Iată ce mi-a povestit sora mea. Cât despre poziţia Irmei, oricine o putea ghici. Ea îngrijise pe copilul doamnei Keller cu un devotament rar. De aceea, nimeni nu o considera ca pe o servitoare, ci ca o tovarăşă, o umilă şi modestă prietenă. Ea făcea parte din familie şi era tratată ca atare de aceşti oameni cum se cade. Dacă doamna Keller ar fi părăsit Germania, Irma şi-ar fi făcut o adevărată plăcere să vină în Franţa. În cazul însă că doamna Keller ar fi rămas la Belzingen, sora mea ar fi stat cu ea.

Să ma despart de doamna Keller… Ar însemna să mor de durere îmi zise ea.

Am înţeles că nimic pe lume nu va putea îndupleca pe sora mea să vină cu mine, de vreme ce stăpâna ei era nevoită să rămână la Belzingen până ce-şi va termina treburile.

Şi cu toate astea, văzând-o pe Irma în ţara asta care era gata să se ridice împotriva noastră, simţeam o mare nelinişte în suflet. Aveam şi de ce, căci dacă se declara războiul, nu era puţin lucru.

— O să rămâi cu noi în tot timpul concediului, nu e aşa?

— Da, dacă voi putea.

— Ei bine, Natalis, se poate să iei parte în curând la o nuntă.

— Te pomeneşti că-se însoară… Domnul Jean?

— Da.

— Şi cu cine se căsătoreşte?… Cu o germancă? Nu, Natalis, şi tocmai aceasta ne pricinuieşte atâta bucurie. Dacă mama lui s-a măritat cu un german, Jean se însoară cu o franţuzoaică.

— Frumoasă?
— Da, ca o icoană.
— Ceea ce mi-ai spus acum îmi face o deosebită plăcere.
— Şi mie! Dar tu, Natalis, nu te gândeşti să te însori…
— Eu?
— Nu ai lăsat pe nimeni, în Franţa?
— Ba da, Irma.
— Şi pe cine?
— Patria, draga mea! Oare ce-i trebuie mai mult unui soldat?

IV.

Belzingen, este un orăşel situat la vreo douăzeci de leghe de Berlin, în apropierea satului Hegelberg, unde în 1813 francezii s-au luptat cu prusacii. Belzingen este situat la poalele unui munte şi are o poziţie din cele mai pitoreşti. Locuitorii de prin partea locului se îndeletnicesc cu comerţul de vite şi de cereale.

Am ajuns aici împreună cu sora mea pe la ora zece dimineaţa. Peste câteva clipe mai târziu, trăsurica' noastră s-a oprit în faţa unei căsuţe foarte curată şi foarte atrăgătoare, deşi avea o înfăţişare modestă. Era casa doamnei Keller.

În ţinutul acesta te-ai crede în plină inimă a Olandei. Ţăranii poartă redingote albastre, jiletce roşii şi gulere înalte. Femeile cu fustele lor lungi şi scufiţele lor albe, ar semăna oarecum cu călugăriţele noastre, dacă n-ar purta pe umăr nişte fulare mari colorate, care n-au nimic călugăresc în ele. Cel puţin în costumele acestea i-am văzut pe ţărani pe drum.

Cât despre primirea care mi-a fost făcută oricine şi-o poate închipui uşor. Nu eram oare fratele Irmei? Am înţeles numaidecât că situaţia surorii mele nu era deloc inferioară aceleia pe care mi-a descris-o ea. Doamna Keller mi-a adresat un zâmbet foarte afectuos şi domnul Jean mi-a strâns cu putere mâinile. Calitatea mea de francez contribuise în bună parte la primirea aceasta cordială.

— Domnule Delpierre, îmi zise el, ne place să credem, atât mamei cât şi mie, că-ţi vei petrece aici concediul. Cred că nu e mult să stai câteva săptămâni cu sora d-tale mai ales că n-aivăzut-o de vreo treisprezece ani.

— Da, fireşte dar şi cu d-voastră, domnule Jean, i-am răspuns. Nu am uitat o clipă binele pe care mi l-a făcut familia d-voastră şi Irma a avut mare noroc că a intrat într-o familie atât de cumsecade.

Mărturisesc, că am pregătit mai dinainte acest compliment asfel ca să nu rămână ca un gură-cască de îndată ce voi intra în casa doamnei Keller. Era de prisos însă deoarece cum intrai în casa aceasta primitoare, te simţeai în largul tău.

Uitându-mă la doamna Keller, am regăsit trăsăturile ei de odinioară, care mi-au rămas întipărite adânc în minte. Frumuseţea ei nu se schimbase cu anii. Pe când era tânără încă, izbea în primul rând gravitatea fizionomiei sale, gravitate care n-o părăsise nici acum. Dar dacă părul ei negru încărunţise pe alocuri, ochii ei nu pierduseră nimic din vioiciunea lor de altădată. Un foc tainic mai strălucea într-înşii, cu toate lacrimile pe care le vărsase de la moarte a soţului ei. Înfăţişarea ei era senină. Ştia să asculte, nefiind una din acele femei care trăncănesc toată ziua verzi şi uscate. Mărturisesc că femeile care palavragesc îmi sunt nespus de neplăcute, în schimb doamna Keller era o persoană plină de bun-simţ, care se gândea mult înainte de a vorbi şi care era foarte pricepută în afaceri.

În afară de asta, după cum am constatat în curând, nu părăsea decât rareori căminul ei. Nu-şi pierdea timpul pălăvrăgind cu vecinii şi fugea de cunoştinţe. Nu se simţea bine decât la ea acasă. Genul acesta de femei îmi este foarte simpatic şi nu pot suferi pe acelea care nu se simt bine decât departe de casa lor…

Un lucru care mi-a plăcut de asemenea foarte mult, e că doamna Keller, fără să dispreţuiască apucăturile germane, păstrase câteva din obiceiurile Picardiei. Astfel casa ei avea

mobilierul aidoma ca cel al caselor din Samt-Sauflieu. Felul cum era rânduit serviciul, gospodăria şi mai ales felul cum se găteau bucatele, toate astea îmi amintea de Picardia.

Domnul Jean avea pe atunci douăzeci şi patru de ani. Era un tinăr cu o statură înaltă, avea părul brun şi mustăţile la fel şi ochii negri. Cu toate că în vinele, lui curgea sânge nemţesc, n-avea nimic din asprimea teutonă; dimpotrivă, apucăturile lui erau foarte liniştite iar firea lui sinceră, primitoare şi plăcută, te atrăgea imediat. Semăna mult cu mama lui. Serios ca şi dânsa, plăcea mult cu aerul lui grav, deoarece era îndatoritor şi serviabil. Mie, mi-a plăcut mult de îndată ce l-am văzut şi dacă va avea cândva nevoie de cineva care să-i fie devotat cu trup şi suflet, apoi persoana aceea nu va fi decât Natalis Delpierre!

Mai adaug că domnul Jean se slujea de limba noastră, ca şi cum ar fi fost crescut în Franţa… Oare ştia limba germană? Fireşte şi încă foarte bine. Dar în privinţa aceasta era asemenea reginei aceleia prusiene care, de obicei, nu vorbea decât limba franceză. În afară de asta, se interesa foarte mult de toate lucrurile ce priveau Franţa. Îi plăceau compatrioţii noştri, pe care îi căuta şi cărora le venea în ajutor ori de câte ori se ivea prilejul. Citea toate ştirile din Franţa, din care făcea de predilecţie subiectul lui de conversaţie.

De altfel, aparţinea clasei industriaşilor, a comercianţilor şi de aceea îl supăra… Îl făcea să sufere morga funcţionarilor şi a militarilor, aşa cum suferă toţi tinerii, care îndeletnicindu-se cu negoţul şi cu afacerile, nu au nici o legătură directă cu guvernul.

Ce păcat că domnul Jean Keller, în loc să fi fost numai pe jumătate francez, nu era în întregime! Ce vreţi? Spun ceea ce gândesc, ceea ce-mi trece prin gând, fără să raţionez, aşa cum simt. Dacă nu am simpatii pentru germani, e că i-am văzut de aproape, în timpul când mă aflam în garnizoană la frontieră. În clasa de sus, chiar când sunt politicoşi, aşa cum trebuie să fie cu toată lumea, spiritul lor

arogant iese întotdeauna la iveală. Nu tăgăduiesc calităţile lor, dar francezii au altele, şi nu călătoria asta în Germania o să mă facă să-mi schimb părerile.

La moartea tatălui său, domnul Jean, care era pe-atunei student la Universitatea din Goetting, trebui să se înapoieze acasă spre a lua conducerea casei. Doamna Keller găsi într-însul un ajutor inteligent, priceput şi muncitor. Aptitudinile lui nu se mărgineau numai în ramura comerţului. Domnul Jean era un tânăr foarte învăţat după cum mi-a spus sora mea, constatare pe care eu n-aş fi putut s-o fac pentru simplu motiv că n-aveam nici o cultură. Îi plăceau cărţile şi muzica. Avea o voce frumoasă, nu aşa de puternică, fireşte, ca a mea, dar mai plăcută. Fiecare cu calităţile lui, nu e aşa? Eu când strigam: „Pas alergător… Înainte. Marş” soldaţilor mei, nimeni nu se putea plânge că nu m-a auzit! Dar să revenim la domnul Jean. Dacă ar fi să ascult de glasul conştiinţei mele, nu m-aş opri niciodată cu laudele la adresa, lui. Ceea ce trebuie să se reţină însă e că, de la moartea tatălui său, tot greul afacerilor căzuse pe capul lui. Trebuia să muncească din răsputeri, căci situaţia era destul de încurcată, nu avea decât un singur scop: să pună ordine în afacerile mamei lui şi apoi să se retragă din comerţ. Din nefericire, procesul pe care îl avea cu Statul nu părea deloc că se va termina aşa curând. Trebuia să-l urmărească cu atenţie şi, ca să nu neglijeze nimic, era nevoit să plece în dese rânduri la Berlin. Vedeţi că soarta familiei Keller depindea de acest proces. La urma urmei, drepturile ei erau atât de sigure, încât nu putea să piardă procesul, ori care ar fi fost reaua-voinţă a judecătorilor.

În ziua aceea, la douăsprezece, am prânzit la masa comună. Eram în familie. Iată felul cum eram tratat. Stăteam lângă doamna Keller. Sora mea Irma se afla la locul ei obişnuit, alături de domnul Jean care stătea în faţa mea.

S-a vorbit de călătoria mea, de dificultăţile pe care le-aş fi putut întâmpina în timpul călătoriei, de starea în care se

afla ţara. Am ghicit îngrijorarea doamnei Keller şi a fiului ei cu privire la cele ce se pregăteau, de trupele acestea în marş spre frontiera Franţei precum şi cele prusiene şi austriece. Interesele familiei Keller riscau să fie compromise pentru mult timp, în cazul că războiul ar fi izbucnit.

Dar era mai bine să nu se vorbească de lucrurile acestea triste tocmai azi, de aceea domnul Jean, ca să schimbe discuţia, îmi puse tot felul de întrebări.

— Spune-ne ceva de campaniile d-tale. Natalis, îmi zise el. Ai luptat în America? Ai întâlnit acolo pe marchizul de Lafayette francezul acesta erou care şi-a pus averea şi viaţa în slujba independenţei.

— Da, domnule Jean.

— Şi ai văzut pe Washington?

— Aşa cum te văd pe d-ta, i-am răspuns.

Era un bărbat cu adevărat măreţ, avea nişte mâini şi nişte picioare de uriaş!

E drept că lucru acesta m-a impresionat mult la generalul american.

Am trebuit să povestesc atunci tot ce ştiam de bătălia de la Yorktown, şi cum contele de Rochambeau bătuse pe lordul Cornwallis.

— Şi de când te-ai întors în Franţa, m-a întrebat domnul Jean, n-ai mai făcut nici o campanie?

— Nu, i-am răspuns. Regimentul Royal-Picardie s-a mutat din garnizoană în garnizoană. Eram foarte ocupaţi…

— Cred, Natalis, erai atât de ocupat încât n-ai avut niciodată timpul să scrii un rând surorii d-tale.

Auzind imputarea aceasta m-am înroşit. Însăşi Irma părea oarecum plictisită. În sfârşit mi-am luat inima în dinţi, fiindcă la urma urmei nu aveam de ce să-mi fie ruşine.

— Domnule Jean, i-am răspuns, dacă nu am scris surorii mele, e că atunci când e vorba să scriu sunt ciung de ambele braţe.

— Nu ştii să scrii, Natalis! Exclama domnul Jean.

— Spre marea mea părere de rău mărturisesc că nu ştiu.
— Nici să citeşti?
— Nu. Pe vremea când eram copil, admiţând chiar că părinţii mei ar fi dispus de ceva parale ca să mă dea la şcoală, nu aveam învăţător la Grattepanche. Am trăit mereu cu raniţa în spinare, cu arma pe umăr şi, după cum îţi poţi închipui, nu prea ai timpul să înveţi carte între două etape. Iată cum se face-că un sergent major, la vârsta de treizeci şi unu de ani, nu ştie nici să scrie, nici să citească!
— Ei bine, te vom învăţa noi, Natalis, zise doamna Keller
— D-voastră, doamnă?
— Da… Adăugă domnul Jean, mama, eu… În sfârşit ne vom sili să te învăţăm. Ai un concediu de două luni, nu e aşa?
— Da, două luni.
— Şi intenţionezi să-l petreci aici, nu e aşa?
— Da, dacă aş şti că nu vă supăr.
— Să ne superi, răspunse doamna Keller, d-ta fratele Irmei!
— Scumpă doamnă, zise. Sora mea, când Natalis o să vă cunoască mai bine n-o să mai aibă ideile astea.
— Vei fi aici ca la d-ta acasă, reluă domnul Jean.
— Ca la mine acasă… O! Domnule Keller eu n-am avut niciodată casa mea…
— Ei bine, atunci ca la sora d-tale, dacă preferi. Ţi-o repet, stai aici cât vrei, şi în timpul celor două luni de concediu, mă însărcinez să te învăţ să citeşti… Pe urmă am să te învăţ să scrii. Nu ştiam cum să-i mulţumesc.
— Dar bine, domnule Jean, vei avea oare timp?
— Două ore dimineaţa, două ore seara, cred că vă' fi de-ajuns, în acelaşi timp am să-ţi dau şi teme.
— Cred şi eu, adaugă domnul Jean, Irma a fost una din cele mai bune eleve ale mamei.
Ce puteam să răspund la o propunere făcută cu atâta bunăvoinţă?
— Fie, primesc, domnule Jean, primesc, doamnă şi dacă n-o să învăţ bine să mă pedepsiţi.

Domnul Jean reluă:

— Vezi, dragul meu Natalis, un om trebuie să ştie să scrie şi să citească. Gândeşte-te numai câte lucruri trebuie să ignore bieţii oameni care n-au învăţat carte. Ce întuneric în creierul lor. Ce gol în mintea lor. E o nenorocire tot atât de mare ca a-ceea de a fi lipsit de un organ.

Şi apoi nu vei putea să înaintezi în grad! Iată-te sergent major, e frumos dar cum o să înaintezi mai departe? Cum o să devii locotenent, căpitan, colonel? Nu e păcat să rămâi pe loc din pricina ignoraţei?

— Vezi dumneata domnule Jean nu numai ignoranţa m-ar opri în loc ci chiar regulamentele. Nouă ăstora oamenilor din popor, ne este interzis de a înainta peste gradul de căpitan.

— Până în prezent, nu s-a putut, Natalis. Dar revoluţia din '89 a proclamat egalitatea în Franţa şi va face să dispară vechile prejudecăţi... La d-voastră acum, toţi oamenii sunt egali. Fii deci egalul acelora care ştiu carte, pentru ca să ajungi până acolo unde te poate conduce cultura. Egalitatea! Iată un cuvânt pe care Germania nu-l cunoaşte încă.

— Ne-am înţeles, domnule Jean.

— Ei bine, vom începe chiar de azi, şi, peste opt zile, vei cunoaşte alfabetul întreg. Şi acum findcă am terminat masa să mergem să facem o plimbare. După aceea o să ne punem pe lucru.

Şi iată în ce fel, am început să învăţ carte, în familia Keller.

Ce oameni cumsecade, nu e aşa?

V.

Am făcut, atât eu cât şi domnul Jean, o plimbare frumoasă, pe drumul care urcă spre Hagelberg, la Brandeburg. Vorbeam mai mult, decât, priveam. În definitiv nu aveam mare lucru de văzut.

Ceea ce am observat însă îndeobşte, este atenţia cu care mă fixau oamenii. O figură, nouă într-un orăşel este un eveniment.

Am mai observat de asemenea că domnul Keller se bucura de stima obştească. Printre acei care treceau prin faţa noastră, erau foarte puţini care nu cunoşteau familia Keller. De aceea toţi salutau pe domnul Jean şi eu răspundeam respectuos la salutul lor deşi nu mi-era adresat personal. Trebuiam să fac cinste vechii politeţi franceze.

Ce mi-a vorbit oare domnul Jean în timpul plimbării noastre? Fireşte că de toate lucrurile care preocupau familia lui şi mai ales mi-a vorbit de procesul pe care îl intentase statului şi care nu se mai sfârşea.

El mi-a povestit cu dea amănuntul procesul. Furniturile au fost predate la timp iar domnului Keller fiind prusac i se cuveneau pe lângă beneficii şi restituirea garanţiei. Într-adevăr, dacă un proces merită să fie câştigat, acela era fireşte procesul Keller. În împrejurarea aceasta agenţii statului au avut o purtare nespus de urâtă.

— Dar bine, am adăugat, agenţii aceştia nu sunt judecători! Magistraţii însă trebuie să vă dea dreptate şi nu-mi vine să cred că veţi pierde procesul…

— Întotdeauna se poate pierde un proces oricât de dreaptă ar fi cauza lui! Mai ales când e rea-voinţă la mijloc. Am văzut pe judecătorii noştri, îi văd încă, dar simt că sunt preveniţi împotriva unei familii care are legături cu Franţa, mai ales astăzi când raporturile sunt încordate între cele două ţări. Acum cinsprezece luni, la moartea tatei, nimeni nu s-ar fi îndoit de câştigul cauzei noastre. Azi, nu ştiu ce să mai cred. Dacă pierdem procesul acesta vom fi aproape ruinaţi… De abia am mai avea cu ce să trăim.

— Lucrul acesta nu se poate întâmpla! Am exclamat îndurerat.

— Trebuie să te aşteptţi la orice, Natalis. Pe mine nu mă înspăimântă ruina, adăugă domnul Jean, fiindcă sunt tânăr şi voi munci. Dar mama î Până când să-i pot face o poziţie trebuie să treacă ani, nu glumă.

— Biata doamna Keller! Sora mea mi-a vorbit mult bine de dânsa

— O iubeşti mult, nu e aşa?

— Fireşte că o iubesc, mai întrebi? Domnul Jean tăcu o clipă, apoi reluă:

— Fără procesul acesta, Natalis, aş fi putut să-mi fac o situaţie şi de vreme ce mama nu are decât o singură dorinţă, să se înapoieze în Franţa pe care n-o poate uita, în ciuda celor douăzeci şi cinci de ani cit a trăit departe de ea, mi-aş fi rânduit în aşa fel afacerile încât să-i procur această fericire peste un an sau poate chiar mai curând.

— Dar, am întrebat, admiţând cazul că pierde procesul, doamna Keller nu poate părăsi Germania?

— Ei, Natalis, mi-ar fi foarte penibil s-o văd întorcându-se în ţara ei, în Picardía, ca să nu mai găsească modestul confort cu care este obişnuită! Voi munci, fără îndoială şi cu atât mai multă tragere de inimă cu cât va fi pentru dânsa! Reuşi-voi oare? Cine poate şti, mai ales în mijlocul tulburărilor pe care le prevăd şi care vor face să sufere comerţul!

Auzindu-l pe domnul Jean vorbindu-mi astfel, simţeam o emoţie de nedescris şi pe care nici nu căutam măcar s-o ascund. El îmi strânse mâna în mai multe rânduri. I-am strâns-o şi eu şi sunt sigur că domnul Jean înţelegea durerea pe care o simţeam. A! Ce n-aşi fi dat ca să cruţ de suferinţă pe aceste două făpturi care mi-erau atât de dragi.

Domnul Jean rămase tăcut o clipă, cu ochii ţintiţi în zare ca şi cum ar fi voit să citească viitorul.

— Natalis. Îmi zise el atunci pe un ton straniu, ai observat cât de prost sunt rânduite lucrurile, în lumea asta. Mama a devenit germană prin căsătoria ei, şi eu, voi rămâne german, chiar dacă m-aş căsători cu o franceză!

Aceasta a fost singura aluzie la planul de care Irma mi-a vorbit vag în cursul dimineţii: Totuşi, fiindcă domnul Jean nu pomeni nimic mai mult, am crezut cu cale să nu stărui. Trebuie să fii discret cu persoanele care îţi arată prietenie. Când domnul Keller va socoti de cuviinţă să-mi vorbească

de proiectele lui voi şti să-l ascult cu bunăvoinţa, şi să-i dau un sfat, bineînţeles în limita mijloacelor mele.

Plimbarea îşi urmă cursul ei. Am vorbit de diferite lucruri şi în special de acelea care mă priveau. Am trebuit să mai povestesc câteva din isprăvile mele în America. Domnul Jean lăudă mult sprijinul pe care Franţa l-a dat americanilor pentru că aceştia să-şi poată cuceri libertatea. Dânsul invidia soarta compatrioţilor noştri, mici sau mari, şi care îşi jertfiseră viaţa în serviciul acestei cauze drepte. Fireşte, că dacă domnul Keller s-ar fi găsit în aceeaşi situaţie, n-ar fi stat o clipă pe gânduri. S-ar fi înrolat printre soldaţii contelui de Roclimbeau şi s-ar fi luptat cu bărbăţie ca să smulgă America de sub stăpânirea engleză.

Şi numai după felul cum rosti cuvintele acestea cu o voce care vibra şi care-mi mergea drept la inimă, pot să afirm că domnul Jean şi-ar fi făcut cu destoinicie datoria. Dar nu prea eşti stăpân pe viaţa ta. Câte lucruri măreţe n-ai putea face în viaţă şi pe eare nu le săvârşeşti niciodată. În sfârşit acesta este destinul şi trebuie să te închini în faţa lui.

Ne-am înapoiat pe urma în oraş. Casele străluceau în bătaia soarelui. Acoperişurile lor roşii de ţiglă, care se zăreau printre copaci, străluceau şi ele asemenea unor flori în mijlocul verdeţii. Deodată domnul Jean îmi zise:

— Diseară, după-masă, eu şi mama avem o vizită de făcut.

— N-aş vrea să vă incomodez! I-am răspuns. Voi rămâne cu sora mea.

— Nu, dimpotrivă Natalis, te-aş ruga chiar să vii cu noi.

— Cum doreşti, domnule Jean.

— Trebuie să facem o vizită la nişte compatrioţi de-ai d-tale, domnul şi domnişoara de Lauranay, care stau de multă vreme la Belzingen, o să le facă plăcere văzându-te, de vreme ce vii din ţara lor; în afară de asta ţin mult să faci cunoştinţă cu ei.

— Cum pofteşti, i-am răspuns. Am priceput că domnul Jean voia să mă facă să cunosc mai deaproape familia lui. Mă întrebam însă dacă nu cumva căsătoria aceasta nu va

împiedica planul pe care îl nutrea de a se înapoia în Franţa. Oare căsătoria aceasta nu va crea o legătură care va înlănţui şi mai mult pe doamna Keller şi pe fiul ei de Germania în cazul că domnul şi domnişoara de Lauranay aveau intenţia să rămână într-însa? În privinţa aceasta aveam să aflu în curând amănunte noi.

Am ajuns acum în faţa celor dintâi case ale oraşului. Pe când domnul Jean se îndreptă spre strada principală, am auzit în depărtare un zgomot de tobe.

Pe vremea aceea se afla.la Belzingen un regiment de infanterie, comandat de colonelul von Grawert. Am aflat mai târziu că regimentul acesta era aici în garnizoană de vreo câteva luni. După toate probabilităţile, în urma dislocărilor de trupe, regimentul acesta trebuia să plece în curând să se unească cu grosul armatei prusace care se afla spre vest.

Unui soldat îi place întotdeauna să privească pe fraţii lui de arme, chiar când aceştia sunt străini. Vrei să vezi felul cum se prezintă, într-un cuvânt e o chestie de meserie. Începând de la şnururile bocancilor până la capelă, cercetezi cu deamănuntul uniforma lor şi îi priveşti cum defilează, ceea ce nu e lipsit de interes.

M-am oprit aşa dar şi tot astfel domnul Jean.

Gorniştii cântau un marş prusac.

În spatele muzicii, patru companii mergeau în pas de defilare. Am înţeles imediat că batalionul acesta executa un simplu marş şi nu se pregătea încă să părăsească oraşul.

Eu şi domnul Jean, ne-am dat la o parte ca să lăsăm drumul liber soldaţilor. Corniştii ajunseseră în dreptul nostru, când am simţit deodată braţul domnului Keller care mă strângea cu putere, ca şi cum ar fi voit să mă silească să rămân pe loc.

M-am uitat la el şi l-am întrebat:

— Ce este?

— Nimic.

La început domnul Jean pălise. Acum însă se împurpurase la faţă. Am crezut că i se făcuse rău. Dâr privindu-l cu băgare de scamă am constatat că m-am înşelat.

Privirea lui era aţintită acum asupra unui locotenent care mergea în fruntea primei companii.

Locotenentul era unul din aceşti ofiţeri germani cum se vedeau atâţia pe-atunci şi cum se mai văd şi azi. Era un tânăr destul de chipeş, de-un blond roşcat, cu ochii albaştri şi cu o înfăţişare mândră. Cu toate pretenţiile lui de eleganţă părea destul de vulgar. În ce mă priveşte, ofiţerul acesta îmi inspira un sentiment de antipatie şi chiar de repulsie-fără îndoială că aceleaşi sentimente le inspirase şi domnului Jean. Am observat de-a'semenea că nici ofiţerul nu părea însufleţit de sentimente mai bune faţă de domnul Keller. Privirea pe care i-o aruncase era departe de a fi binevoitoare.

Amândoi nu mai erau acum decât la vreo câţiva paşi unul de altul. Tânărul ofiţer dădu dispreţuitor din umeri iar domnul Jean îmi strânse cu putere mina. O clipă, am crezut că se va repezi asupra locotenentului; cu toate astea reuşi sa se stăpânească.

Nu mai încăpea îndoială că exista o ură adâncă între aceşti doi oameni. Nu cunoşteam pricina acestei uri pe care am aflat-o mai târziu.

În cele din urmă compania trecu şi apoi întregul batalion pe care l-am pierdut în curând din vedere.

Domnul Jean nu rostise nici un cuvânt. Se uita, fără să se clintească, la soldaţii care se depărtau. Părea ţintuit, nu altceva. Şi el rămase astfel nemişcat până ce zgomotul tobelor şi al goarnelor se pierdu în depărtare.

Atunci, întoreându-se spre mine, îmi zise:

— Şi acum, Natalis, să ne apucăm de carte.

Spunând acestea ne-am întors acasă.

VI.

Aveam un învăţător bun. Nu ştiam dacă o să-i pot face onoare. Să înveţi să citeşti la treizeci şi unu de ani, nu e un

lucru tocmai uşor. Trebuie să ai un creier de copil, ceara aceasta moale pe care se întipăreşte orice, fără să fie nevoie pentru ăsta de prea multă bătaie de caP. În schimb creierul meu nu prea era maleabil.

Cu toate astea m-am pus cu nădejde pe muncă, în ziua aceea am învăţat toate vocalele. Domnul Jean a dat dovadă de multă răbdare pentru care îi sunt recunoscător. Mai mult ca să-mi întipărească în minte literele m-a făcut să le scriu cu creionul în repetate rânduri. În chipul acesta am învăţat să le citesc şi să le scriu totodată. Recomand procedeul aeesta bătrânilor şcolari de vârsta mea.

Silinţa şi atenţia nu mi-au lipsit. M-aş fi încăpăţânat chiar să învăţ până seara târziu, dacă servitoarea nu m-ar fi înştiinţat, pe la ora şapte, că masa era gata. M-am dus imediat în odăiţa mea. Situată lingă aceea a surorii mele, m-am spălat pe mâini şi apoi am intrat în sufragerie.

Cina n-a durat deeât o jumătate de oră. Deoarece trebuia să mergem cevă mai târziu la domnul de Lauranay, am cerut voie să aştept afară, ceea ce mi s-a îngăduit. Mi-am scos pipa din buzunar şi după ce mi-am umplut-o, am aprins-o şi am fumat în linişte.

Pe urmă am intrat din nou în casă. Doamna Keller şi fiul ei erau îmbrăcaţi şi mă aşteptau. Irma, având treabă acasă n-a mers cu noi. Am ieşit aşadar câteşi trei. Doamna Keller îmi oferi braţul pe oare i l-am dat poate cu stângăcie, deşi mă simţeam foarte mândru şi mulţumit totodată de onoarea pe care mi-o făcea femeia aceasta cumsecade.

N-am avut mult de mers. Domnul de Lauranay stătea la capătul străzii. Avea o casă frumoasă şi atrăgătoare, cu nişte flori în faţă şi cu o grădină mare în dos, umbrită de nişte ulmi uriaşi. Locuinţa aceasta dovedea că stăpânul ei, domnul de Lauranay, stătea într-adevăr foarte bine.

În clipa în care am intrat, doamna Keller mi-a spus că domnişoarea Martha nu era fata domnului de Lauranay, ci nepoata lui. N-am rămas deci surprins de diferenţa lor de vârstă.

Domnul de Lauranay avea pe-atunci şaptezeci de ani. Era un bărbat înalt, pe care vârsta nu-l încd-voiase încă. Părul' lui mai mult cărunt decât alb, încadra o figură frumoasă şi nobilă. Ochii lui te priveau cu blândeţe. Apucăturile-i trădau numai decât pe omul de rasă. În sfârşit, era un bătrân foarte simpatic.

Particula de care se afla înaintea numelui său, dovedea numai că făcea parte din clasa aceasta, intermediară între nobleţe şi burghezie şi care n-a dispreţuit industria sau comerţul, ceea ce merită toate laudele. Dacă domnul de Lauranay nu s-a ocupat personal cu afacerile, în schimb, s-au ocupat bunicul şi tatăl lui. Faptul că moştenise o situaţie bună, se datora deci părinţilor lui.

Familia de Lauranay era lorenă de origine şi de religie protestantă, ca aceea a domnului Keller. Totuşi, dacă strămoşii lui trebuiseră să părăsească pământul francez, după revocarea edictului din Nantes, nu plecaseră cu intenţia de a rămâne mereu în străinătate. De aceea, de îndată ce ideile liberale şi-au făcut iarăşi loc în Franţa, strămoşii domnului de Lauranay s-au stabilit din nou în Franţa.

Cât despre domnul de Lauranay, dacă stătea la Belzingen, e că moştenise de la un unchi câteva proprietăţi, pe care trebuia să le valorifice. Negreşit că ar fi preferat să le vândă şi să se întoarcă apoi în Lorena. Din nefericire nu i s-a ivit ocazia. Domnul Keller, tatăl domnului Jean, însărcinat cu interesele domnului de Lauranay, nu găsise decât cumpărători care ofereau preţuri derizorii. De aceea, în loc să-şi vândă bunurile în condiţii proaste, domnul de Lauranay preferă să le păstreze.

În urma legăturilor de afaceri între domnul Keller şi domnul de Lauranay, se stabiliră în curând legături de prietenie între cele două familii. Legăturile acestea dăinuiau de vreo douăzeci de ani, şi nici un nor n-a întunecat vreodată intimitatea aceasta bazată pe asemănare perfectă de gusturi şi de obiceiuri.

Domnul de Lauranay rămăsese văduv încă de tânăr. Din căsătoria lui avusese un fiu pe care familia Keller îl cunoscuse foarte puţin. Însurat în Franţa, fiul acesta nu venea decât foarte rar la Belzingen. În schimb, tatăl lui se ducea să-l vadă în fiecare an, ceea ce procura domnului de Lauranay, plăcerea de a petrece câteva luni în ţara lui.

Domnul de Lauranay fiul, avu o copilă a cărei naştere costă viaţa mamei sale. El însuşi foarte îndurerat de pierderea nevestei lui, muri în curând. Fata lui de abia dacă îl cunoscu, deoarece nu avu decât cinci ani la moartea tatălui ei. Nu-i mai rămăsese acum decât bunicul ei.

Acesta se purtă foarte bine cu mica orfană, pe care, o lua cu el în Germania ocupându-se de aproape de educaţia ei. Trebuie să spunem însă că în împrejurarea actuală, domnul de Lauranay fusese ajutat mult de doamna Keller, care prinsese o dragoste nespusă faţă de fetiţa aceasta, pe care o îngriji ca o adevărată mamă. Este de prisos să stăruiesc asupra plăcerii pe care i-o procură, domnului de Lauranay prietenia şi devotamentul doamnei Keller.

Sora mea, Irma, ajuta de asemenea din tot sufletul pe stăpâna ei, în opera aceasta de binefacere.

De câte ori n-a legănat-o Irma pe domnişoara de Lauranay şi aceasta nu numai cu aprobarea, ci şi cu mulţumirile bunicului. În sfârşit, copila deveni o fată încântătoare, pe care o priveam acum cu multă discreţie, de altfel, ca să n-o stingheresc.

Domnişoara de Lauranay se născuse în 1772. Avea aşadar acum, douăzeci şi doi de ani. Era destul de înaltă, blondă, cu nişte ochi albaştri închişi, cu trăsături fine, foarte graţioasă, şi nu semăna deloc cu femeile pe care le văzusem până atunci la Belzingen. Admiram figura ei blondă şi serioasă, care respira cu toate acestea, fericirea. Poseda câteva talente tot atât de plăcute pentru ea, cât şi pentru alţii. Cânta frumos la clavir, deşi spunea că nu prea ştie bine. De asemenea mai avea şi un talent frumos la pictură.

Nimeni nu se va mira deci că domnul Jean Keller se îndrăgostise de făptura aceasta frumoasă, nici că domnişoara de Lauranay observase imediat calităţile acestui târîăr. În acelaşi timp, nimeni nu se va mira că cele două familii vedeau cu bucurie că, intimitatea celor doi tineri, crescuţi împreună, se schimbase cu timpul într-un sentiment de dragoste. Dacă în schimb tinerii nu se căsătoriseră încă, faptul se datora unui exces de delicateţe din partea domnului Jean, delicateţe pe care o vor înţelege toţi oamenii de suflet.

Într-adevăr, cred că n-aţi uitat, că situaţia familiei Keller era destul de compromisă. Domnul Jean ar fi voit ca procesul lui, de care depindea întregu-i viitor, şa se fi terminat cu bine, mai înainte de a se căsători. Dacă îl câştiga, cu atât mai bine, deoarece ar fi putut aduce logodnicei lui o oarecare stare. Dacă pierdea procesul, domnul Jean ar fi rămas sărac. Negreşit, domnişoara Martha era bogată şi trebuia să moştenească o avere frumoasă după moartea bunicului ei. Ei bine, domnul Jean nu voia să se atingă de banii logodnicei Iui. După mine, sentimentul acesta nu putea decât să-l onoreze.

Cu toate astea, în curând domnul Jean fusese pus în situaţia de a lua o hotărâre. Convenienţele de familie erau întrunite în căsătoria aceasta, aceeaşi religie şi aceeaşi origine. Dacă tinerii soţi s-ar fi stabilit în Franţa, de ce oare copiii lor n-ar fi fost naturalizaţi francezi? În sfârşit, nu exista nici o piedică.

De aceea o hotărâre era necesară, şi încă una grabnica, deoarece starea aceasta de lucruri putea autoriza într-o anumită măsură, asiduităţile unui rival.

Nu că domnul Jean ar fi avut motive să fie gelos! Şi cum ar fi putut fi, de vreme ce n-avea decât să spună o vorbă pentru ca domnişoara de Lauranay să devină soţia lui.

Dar dacă nu era gelos, în schimb era foarte supărat şi pe drept, împotriva tânărului ofiţer pe care l-am întâlnit în fruntea companiei sale, pe drumul de la Belzingen.

Într-adevăr, de vreo câteva luni, locotenentul Frantz von Grawert, observase pe domnişoara Martha de Lauranay. Făcând parte dintr-o familie bogată şi influentă, ofiţerul nu se îndoia că fata va fi foarte onorată de atenţia lui.

Cu toate astea, Frantz, plictisea mult pe domnişoara Martha. O urmărea cu încăpăţânare pe stradă, încât dânsa refuza chiar să mai iasă din casă, exceptând cazurile când era nevoită.

Domnul Jean ştia toate astea. În mai multe rânduri fusese cât pe aici să dea o lecţie de bunăvoinţă ofiţerului care frecventa societatea bună din Belzingen. Dar numai faptul de a vedea numele domnişoarei Martha amestecat în afacerea aceasta, îl oprea să ia vreo măsură. Când dânsa va fi nevasta lui, va şti să pună la respect pe domnul de Grawert. Până atunci însă, trebuia să simuleze că nu ştia nimic. Deocamdată, era mai bine să evite un scandal de pe urma căruia ar fi suferit în primul rând, domnişoara Martha.

În răstimpul acesta, trecuseră cel mult trei săptămâni de-atunci, locotenentul Frantz ceruse mâna domnişoarei Martha de Lauranay. Tatăl ofiţerului, colonelul de Grawert, se prezentase domnului de Lauranay, expunându-i averea, şi viiforul frumos ce-l aştepta pe fiul său. Era un bărbat aspru, obişnuit numai să comande, neadmiţând nici o şovăire, nici un refuz, în sfârşit, un adevărat prusac, în toată accepţia cuvântului.

Domnul de Lauranay mulţumi colonelului von Grawert, spunându-i că e foarte onorat de cererea lui, dar că mâna fiicei lui fiind promisă, această căsătorie era cu neputinţă.

Colonelul, care fusese refuzat într-un chip foarte politicos, se retrase înciudat de nereuşita lui. Locotenentul Frantz fu nespus de mâniat. Ştia. Că Jean Keller, german ca şi el, era primit în casa domnului de Lauranay, într-o calitate care lui îi era refuzată. De aici se născu o ură şi o dorinţă de răzbunare, care nu aşteptă, fără îndoială, decât ocazia de a se manifesta.

Totuşi, tânărui ofiţer, fie dintr-un sentiment de gelozie, fie dintr-un sentiment de mânie, nu înţelese să lase pe domnişoara Martha în pace. De aceea, tânăra fată, se hotărâse nu numai să nu iasă niciodată singură, aşa cum îngăduiesc obiceiurile germane, dar nici măcar cu bunicul ei, sau cu doamna Keller, sau chiar cu sora mea.

Iată ceea ce am aflat de abia mai târziu; cu toate astea, am preferat să v-o spun numaidecât. În ce priveşte primirea care mi s-a făcut în familia domnului de Lauranay, a fost cum nu se poate mai frumoasă şi mai cordială.

— Fratele Irmei este şi prietenul nostru, îmi zise domnişoara Martha, şi sunt fericită că pot să-i strâng mâna.

Mă credeţi că n-am ştiut ce să-i răspund? Într-adevăr, dacă am fost prost vreodată, atunci am fost cu siguranţă în clipa aceea. Năucit, neştiind ce să spun, am tăcut… Şi mâna asta întinsă cu atâta bunăvoinţă… In sfârşit, am luat-o şi am strâns-o uşor de teamă să n-o frâng. Ce vreţi? Eram un biet sergent major.

Pe urmă ne-am dus în grădină de ne-am plimbat. Convorbirea m-a făcut să mă simt mai în largul meu. S-a vorbit de Franţa. Domnul de Lauranay m-a întrebat de evenimentele care se pregăteau. Se temea ca ele să su fie de natură să creeze multe neplăceri compatrioţilor lui stabiliţi în Germania. Se întreba chiar dacă n-ar face mai bine să plece din Belzingen, spre a se fixa în ţara lui, în Lorena.

— Ai de gând să pleci? Îl întrebă repede domnul Keller.

— Cred, dragul meu, că vom fi nevoiţi în curând, răspunse domnul de Lauranay.

— Şi n-am vrea să plecăm singuri, adăugă domnişoara Martha. Cât timp durează concediul d-tale, domnule Delpierre?

— Două luni, domnişoară.

— Ei, dragă Jean, reluă ea, oare domnul Delpierre, nu va asista înainte de a pleca la căsătoria noastră…?

— Vezi că… Martha…

Domnul Jean nu ştia ce să răspundă. Raţiunea era în luptă cu. Inima lui.

— Domnişoară, am zis, aş fi într-adevăr prea fericit…

— Dragul meu, reluă ea, îndreptându-se spre Jean, nu vrei să pricinuieşti fericirea domnului Na-talis Delpierre?

— Ba da, draga mea Martha, răspunse domnul Jean, care nu putu să spună mai mult. Pentru mine însă, răspunsul lui era suficient.

Pe când ne pregăteam să ne retragem câteşi trei, căci era târziu:

— Draga mea, zise doamna Keller îmbrăţişând foarte emoţionată pe' Martha. Vei fi fericită!… E demn de tine!

— Ştiu, de vreme ce e fiul d-tale! Răspunse domnişoara de Lauranay.

Ne-am întors acasă. Irma ne aştepta. Doamna Keller îi zise că totul se rânduise şi că trebuiau doar să fixeze ziua în care să se serbeze căsătoria. Pe urmă, ne-am dus să ne culcăm. Dacă vreodată am petrecut în viaţă o noapte bună, în ciuda vocalelor care mă urmăreau în vis, apoi să ştiţi că era noaptea în care am dormit în casa doamnei Keller.

VII.

A doua zi, nu m-am trezit decât foarte târziu. Trebuia să fi fost cel puţin şapte. M-am îmbrăcat repede ca să-mi fac lecţia.

Pe când coboram ultimele trepte ale scării, am întâlnit pe sora mea.

— Tocmai mă pregăteam să te scol.

— Da, am dormit cam mult; ce vrei, eram obosit.

— Nu, Natalis, e de abia şapte. Dar a venit cineva care vrea să te vadă.

— Cineva?

— Da… Un agent!

— Un agent? Ei, drace! Nu prea îmi plac vizitatorii aceştia. Ce o fi vrând cu mine? Însăşi sora mea nu prea părea liniştită.

Aproape în aceeaşi clipă îşi făcu apariţia şi domnul Jean.

— E un agent de poliţie, îmi zise el. Bagă de seamă, Natalis, să nu-i spui nimic care să te poată compromite.

— Atât mi-ar trebui, ca să ştie că sunt militar! Am răspuns.

— Nu cred să ştie, să-i spui că ai venit la Belzingen ca să vezi pe sora d-tale, şi nimic mai mult.

De altfel acesta era şi adevărul şi mi-am îngăduit să fiu foarte rezervată. Am ajuns în pragul uşii. Acolo l-am zărit pe agent, un bărbat pocit, cu picioarele strâmbe.

— O figură de beţivan, în sfârşit.

Domnul Jean îl întrebă pe nemţeşte ce voia.

— Aveţi aici un călător care a sosit ieri la Belzingen.

— Da. Ei şi?

— Directorul poliţiei vrea să-l-vadă şi ca atare oaspetele d-voastră trebuie să se prezinte neîntârziat.

— Foarte bine, se va prezenta.

Domnul Jean mi-a tradus acest crâmpei de conversaţie. Nu era măcar o invitaţie ci un ordin. Trebuiam aşadar să mă execut.

Agentul plecase, ceea ce-mi convenea, fiindcă nu-mi era deloc plăcut să trec pe străzile oraşului în tovărăşia acestui poliţist grosolan. Voi afla de altminteri unde stă directorul poliţiei.

— Ce fel de om e directorul? L-am întrebat pe domnul Jean.

— E un om care are o oarecare inteligenţă. Trebuie să te fereşti de el, Natalis. Se numeşte Kalkreuth. Individul acesta n-a căutat decât să ne pricinuiască neplăceri, fiindcă, spune el, ne ocupăm prea mult de Franţa. De aceea îl ţinem la distanţă. Nu m-ar mira aflând că vrea să ne implice într-o afacere urâtă. Prin urmare să fii foarte rezervat.

— De ce n-ai vrea să mă însoţeşti, domnule Jean?

— Kalkreuth nu m-a chemat, şi e probabil că prezenţa mea nu i-ar face plăcere

— Cel puţin îndrugă câteva cuvinte franţuzeşti?

— Vorbeşte chiar foarte bine. Dar nu uita, Natalis, să te gândeşti bine înainte de a răspunde şi să nu-i spui decât

ceea ce e absolut necesar.

— Fii liniştit, domnule Jean.

Mi s-a arătat casa unde stătea Kalkreuth. Nu era departe şi am ajuns aproape numaidecât.

Agentul se afla la uşă, şi m-a introdus imediat în biroul directorului poliţiei.

Se vede că acest personaj voi să-mi zâmbească, deoarece rânji sinistru. Apoi ca să mă invite să stau pe un scaun, făcu un gest care, în mintea lui, voia să fie nespus de graţios.

În acelaşi timp, continuă să răsfoiască nişte hârtii întinse pe masă.

Am profitat de clipa asta de distracţie ca să observ pe Kalkreuth. Era un bărbat înalt şi deşirat, îmbrăcat într-o tunică cu brandenburguri; foarte slab, foarte osos, avea nişte picioare de o lungime neobişnuită şi o figură bronzată care părea murdară; în afară de asta avea o gură uriaşă, dinţii galbeni, nasul turtit, fruntea brăzdată de cute, sprîcene stufoase şi doi ochi mici şi negri. Fusesem prevenit că trebuie să mă feresc de el. Recomandaţia aceasta era de prisos, finidcă numai prezenţa lui inspira neîncrederea.

După ce sfârşi de morfolit hârtiile, Kalkreuth îşi înălţă privirile şi mi se adresă într-o franţuzească foarte curată. Dar, ca să-mi pot da timp de gândit, m-am prefăcut că nu prea îl înţeleg. Am avut chiar grijă să-l fac să repete fiecare frază.

Iată, în definitiv, convorbirea avută între noi:

— Cum te cheamă?

— Natalis Delpierre.

— Eşti francez?

— Da, francez.

— Şi ce meserie ai?

— Negustor.

— Negustor, negustor dar negustor de ce, ex-plică-te.

— Sunt negustor de orice… Cumpăr lucruri de la ţară pe oare le revând apoi.

— Şi ai venit la Belzingen?

— Da.
— Cu ce ocazie?
— Ca să văd pe sora mea Irma Delpierre pe care n-am mai văzut-o de vreo treisprezece ani.
— Sora d-tale nu e franceza care e în serviciul familiei Keller?
— Exact.
Urmă o mică pauză.
— Va sa zică, reluă, Kalkreuth, călătoria d-tale în. Germania nu are alt scop?
— Nu.
— Şi când vei pleca…?
— Voi relua drumul pe care am venit.
— O să faci foarte bine. Şi cam când crezi că vei pleca?
— Atunci când voi crede de cuviinţă. Nu-mi închipui că în Prusia străinii n-au voie să călătorească.
— Poate că nu au voie! Kalkreuth spunând acestea mă fixă prelung. Fără îndoială că răspunsurile mele îi păreau prea hotă-râte. Dar supărarea lui nu dăinui prea mult.
— Bagă de seamă, mi-arn zis. Omul acesta pare destul de viclean şi cred că, intenţionează să-ţi joace o festă. Trebuie să te păzeşti.
După o pauză, Kalkreuth îşi reluă întrebările, pe un ton blând. Şi el mă întrebă:
— Câte zile ai făcut ca să vii' din Franţa în Prusia?
— Nouă zile.
— Şi pe unde ai luat-o?
— Pe drumul cel mai scurt şi care, în acelaşi timp, e şi cel mai bun.
— Aş putea şti exact pe unde ai trecut?
— Domnule, i-am zis atunci, pentru ce toate întrebările astea?
— Domnule Delpierre, răspunse Kalkreuth pe un ton aspru, în Prusia avem obiceiul să interogăm pe străinii care vin să ne viziteze. E o formalitate poliţienească, de la care, cred că n-ai de. Gând să te sustragi?

— Fie. Am trecut frontiera olandeză, străbătând Brabantul, Westfalia, Luxemburgul, Saxa…

— Ai făcut atunci un înconjur foarte mare?

— De ce?

— Pentru că ai ajuns la Belzingen pe drumul Turingiei.

— Da, e adevărat.

Am înţeles acum că poliţistul aflase ceeace voia voia să ştie. Trebuia deci să fiu prevăzător.

— Ai putea să-mi spui la ce punct ai trecut graniţa franceză?

— La Tournay.

— E ciudat.

— De ce ciudat?

— Pentru că ai fost semnalat că ai urmat drumul care trece pe la Zerbst.

— E foarte simplu, fiindcă am făcut un ocol. Nu mai încăpea îndoială că am fost spionat şi după toate probabilităţile, de către hangiul de la Ecktvende. Se ştie că omul acesta mă văzuse sosind în vreme ce sora mea mă aştepta în faţa hanului, în definitiv, am înţeles limpede, poliţistul voia să mă încurce cu întrebările ca să afle ştiri din Franţa. Am stat deci, în gardă. Kalkreuth reluă:

— Atunci n-ai întâlnit pe germani la Thionville?

— Nu.

— Şi nu ştii nimic de generalul Dumouriez?

— Nu-l cunosc.

Dar ce ştii de mişcarea trupelor franceze îngrămădite la graniţă?

— Nu ştiu nimic.

De data asta figura lui Kalkreuth se schimbă şi el reluă cu o voce poruncitoare:

— Bagă de seamă, domnule Delpierre! Zise el.

— De ce?

— Momentul nu e prielnic străinilor ca să călătorească în Germania, mai ales când sunt francezi şi nouă nu prea ne plac străinii care vor să afle ce se petrece la noi…

— În schimb dumneavoastră vreţi să aflaţi ce se petrece la vecini! Eu nu sunt spion, domnule.

— O doresc pentru d-ta, răspunse Kalkseuth pe un ton ameninţător. Te voi supraveghea. Eşti francez şi ai şi vizitat o casă franceză aceea a domnului de Lauranay. Eşti găzduit la familia Keller care a păstrat legături cu Franţa. Nu trebuie mai mult, în împrejurările de faţă, pentru ca să fii suspect.

— Ce, n-aveam voie să vin la Belzingen?

— Ba da.

— Germania şi Franţa sunt în stare de război?

— Nu încă. Dar mi se pare, domnule Delpierre că d-tă ai ochi buni.

— Da, foarte buni.

— Ei bine, te-aş sfătui să nu prea te slujeşti de ei.

— De ce?

— Pentru că atunâc când priveşti, vezi, şi dnd vezi, te simţi ispitit să povesteşti şi altora ceea ce ai văzut!

— Pentru a doua oară îţi repet, domnul meu, că nu sunt spion.

— Şi pentru a doua oară îţi repet şi eu că asta e' «şi dorinţa mea, altminteri…

— Altminteri ce?

— Vom fi nevoiţi să avem grijă de persoana d-tale pentru un timp anumit, internându-te undeva.

După ce rosti ameninţarea aceasta Kalkreuth îmi făcu semn că pot să plec. De data asta nu-mi mai întinse mâna şi-mi arătă pumnul.

Neavând de loc intenţia să rămân în biroul lui, am făcut stânga împrejur cu un gest milităresc care nu cred să fi scăpat din vedere poliţistului.

După aceea m-am întors acasă la doamna Keller. Eram prevenit acum că sunt pus sub urmărire.

Domnul Jean mă aştepta. I-am povestit amănunţit tot ceea ce s-a petrecut între mine şi domnul Kalkreuth, neomiţând ameninţările acestuia din urmă.

— Nu mă miră de loc, răspunse el, şi n-ai terminat încă cu poliţia prusacă. Mă tem că viitorul, o să-ţi rezerve atât d-tale cât şi nouă, multe neplăceri.

VIII.

În răstimpul acesta îmi petreceam zilele în chipul cel mai plăcut, lucrând şi făcând plimbări. Tânărul meu profesor, putea constata progresele pe care le făceam. Învăţasem vocalele şi mă munceam acum cu consoanele. Erau unele cari îmi pricinuiau multă bătaie de cap, în special ultimele. În sfârşit, mergea încet dar ceea ce prindeam nu mai uitam. În curând am reuşit să împreun literele ca să alcătuiesc cuvinte. Domnul Jean îmi spunea că aveam dispoziţii la învăţătură…

Nu mai ştiam nimic despre Kalkreuth, ne mai primind nici un ordin să mă prezint la biroul lui. Cu toate astea sunt sigur că eram spionaţi şi în special eu, deşi felul meu de viaţă nu dădea nimic de bănuit. Mi-am închipuit deci, că voi scăpa numai cu ameninţarea poliţistului şi că el nu mă va aresta sau expulza vreodată din ţară.

După o săptămână de la sosirea mea, domnul Jean trebui să plece la Berlin pentru procesul lui. Domnul Keller ardea de nerăbdare să vadă procesul terminat, din pricina relaţiilor încordate dintre Franţa şi Germania.

Se întreba cum va fi primit şi dacă se va fixa, cel puţin acum data procesului? Se temea însă că judecata va fi din nou amânată.

În timpul lipsei domnului Jean, după sfatul Irmei, m-am apucat să observ atitudinea locotenentului Frantz von Grawert. De altminteri, fiindcă domnişoara Martha nu părăsise decât o singură dată casa ca să meargă la biserică, nu avu prilejul să se întâlnească cu ofiţerul prusac. În schimb acesta trecu în mai multe rânduri prin faţa casei domnului Lauranay, când pe jos, când călare, pe un cal foarte frumos, e drept. Dar fiindcă poarta era închisă veşnic şi tot astfel uşile şi ferestrele, vă puteţi. Închipui mânia lui.

Datorită felului acesta de a se purta al ofiţerului se impunea deci grăbirea căsătoriei.

Şi chiar de aceea domnul Jean voia să se ducă pentru ultima dată la Berlin. Rămase aşadar ho-tărât că orice s-ar întâmpla, călătoria va fi fixată de îndată ce tinărul Keller se va înapoia la Belzingen.

Domnul Jean plecase la 18 iunie. Nu trebuia să se întoarcă decât la 21. În răstimpul acesta învăţam de zor. Doamna Keller înlocuise pe fiul ei şi îmi dădea ea însăşi lecţii cu o răbdare demnă de admirat. Vă puteţi închipui şi d-voastră cu câtă nerăbdare îl aşteptam pe domnul Jean. Într-adevăr aveam şi de ce din pricina evenimentelor pe care le voi expune – fără să fac vreo apreciere asupra lor, căci mărturisesc cinstit când e vorba de politică, nu mă pricep de fel.

Emigranţii francezi s-au refugiat la Coblentz, în anul 90. În 91, după ce acceptase constituţia, regele Ludovic al XVI-lea notificase acceptarea aceasta puterilor străine. Anglia, Austria şi Prusia protestară atunci spunând că intenţiile lor erau amicale. Dar cine se putea încrede în vorbele lor?

Emigraţii în schimb, formau cadre şi nu mai conteneau cu îndemnurile la război. Deşi regele le dăduse ordinul să se întoarcă în Franţa, emigranţii nu-şi întrerupeau pregătirile. Cu toate că adunarea legislativă somase pe electorii din Frères, Mayenţa şi alţi principi ai imperiului să împrăştie aceste îngrămădiri de la frontieră, ele nici nu se gândeau la aşa ceva. Şi atunci s-au organizat trei armate la est în aşa fel încât să-şi poată da mâna.

Contele de Rochambeau, fostul meu general se duse să ia în Flandra, comandamentul armatei de la Nord, Lafayette al armatei din centru, la Metz, şi Luckner, comanda armatei din Alsacia.

— În total vreo două sute de mii de oameni bine înarmaţi. Cât despre emigranţi, de ce ar fi renunţat la planurile lor şi ar fi dat ascultare somaţiilor regelui, de vreme ce Leopold de Austria se pregătea să le vină în ajutor?

Aceasta era starea de lucruri în 91. Iată acum situaţia din 92.

În Franţa, Iacobinii având pe Robespierre în frunte se rostiseră pe faţă împotriva războiului. Cordelierii îi sprijineau, temându-se de o dictatură militară. Dimpotrivă Girondinii, prin glasurile lui Louret şi Brissot, cereau războiul cu orice preţ ca să silească astfel pe rege să-şi dezvăluie intenţiile.

Atunci apăru Dumouriez, care fu chemat în grabă ca să-şi pună geniul militar şi politic în serviciul ţării. El primi şi alcătui numaidecât un pian de luptă: război ofensiv şi defensiv totodată. Cu el, era sigur, că lucrurile nu vor tergiversa.

Până atunci însă Germania nu se mişcase de loc. Trupele ei nu ameninţau graniţa franceză şi ea repetă necontenit că un război ar pricinui un mare rău Europei.

În răstimpul acesta Leopold de Austria muri. Toţi se întrebau nedumeriţi ce va face succesorul lui? Va fi partizan al păcii? Nu, fiindcă la Viena apăru o notă care cerea restabilirea monarhiei pe bazele declaraţiei regale din 89.

După cum îşi poate închipui oricine, Franţa nu putea admite o asemenea situaţie care depăşea orice margine. Nota asta produse o vâlvă nespusă în toată ţara. Ludovic al XVl-lea trebui să propună adunării naţionale să declare război lui Frăncisc I, regele Ungariei şi al Boemiei. Propunerea fu primită şi se hotărî ca Ungaria să fie atacată mai în-tâi în posesiunile ei din Belgia.

Biron cuprinse Quievrain şi se speră chiar xă nimic nu va opri avântul trupelor franceze, când deodată la Mons, o panică modifică cu totul situaţia. Soldaţii după ce strigară că au fost trădaţi, măcelăriră pe ofiţerii Dillon şi Berthois.

Aflând dezastrul acesta, Lafayette crezu cu cale să~şi oprească înaintarea la Giret.

Astfel stăteau lucrurile la sfârşitul lui Aprilie, mai înainte ca să fi părăsit Charleville. După cum se vede, Germania nu declarase până atunci război Franţei.

La 13 iunie Dumouriez a fost numit ministru de război. Am aflat numirea lui la Belzingen, înainte ca domnul Jean să se fi întors de la Berlin. Ştirea aceasta era destul de gravă. Era uşor de prevăzut că evenimentele se vor schimba. Într-adevăr, dacă Prusia păstrase până atunci o neutralitate desă-vârşită, de aici încolo era de prevăzut că-şi va schirnba atitudinea. Se vorbea chiar de optzeci de mii de oameni care înaintau spre Coblentz.

În acelaşi timp la Belzingen se răspândi zvonul că ducele de Brunswick.

— Un general care se bucura de o oarecare celebritate în Germania, va lua comanda acestor ostaşi bătrâni ai lui Frederic cel mare.

Ştirea aceasta mai înainte chiar de a fi fost confirmată, a produs o emoţie de, nedescris. De altfel deplasările de trupe continuau mereu.

Aş fi dat mult să văd pe colonelul von Grawert plecând la graniţă împreună cu fiul lui, fiindcă aşa cel puţin am fi scăpat de ei. Din nefericire, regimentul pe care îl comanda tatăl lui Frantz nu primi nici un ordin de plecare, astfel că tânărul locotenent se plimbă ca şi mai înainte pe stradă şi în special în faţa casei domnului de Lauranay.

Cât despre mine, poziţia mea dădea de gândit. Eram într-un concediu în regulă, e drept, şi într-o ţară care nu şi-a întrerupt încă relaţiile cu Franţa. Dar puteam eu oare să uit că făceam parte din regimentul Royal-Picardie şi. Că fraţii mei de arme se aflau în garnizoană la Charleville, aproape de frontieră?

Fireşte, dacă s-ar fi petrecut o ciocnire cu soldaţii lui Francisc ele Austria sau ai lui Frederic Wilhelm de Prusia, regimentul meu ar fi fost în primele rânduri şi mi-ar fi părut foarte rău să nu iau parte la luptă.

Începeam deci să fiu îngrijorat. Totuşi păstram ascunsă în suflet îngrijorarea care mă năpădise, nevoind să mâhnesc nici pe doamna Keller, nici pe sora mea. Mă simţeam în

afară de asta foarte încurcat, deoarece nu ştiam ce hotărâre să iau.

În sfârşit, în condiţiunile actuale, poziţia unui francez era mai mult decât dificilă. De aceeaşi părere era şi sora mea în ceea ce privea situaţia ei. Fireşte că nu ar fi consimţit niciodată să se despartă de bună voie de doamna Keller. Dar cine îi spunea că nu se vor lua măsuri împotriva străinilor? Şi dacă poliţistul Kalkreuth m-ar soma să părăsesc Belzingen în douăzeci şi patru de ore?

Îşi poate închipui oricine îngrijorarea noastră. Nici situaţia domnului de Lauranay nu era mai bună. Dacă ar fi fost nevoit să părăsească Germania, să străbată o ţară care era în război, câte neplăceri nu l-ar fi aşteptat pe el şi pe nepoata lui? Şi căsătoria care nu se celebrase încă! Putea ea oare să aibă loc la Belzingen? Într-adevăr situaţia era foarte încurcată.

În răstimpul acesta zilnic treceau prin oraş trupe de infanterie şi cavalerie, în special uh-lani, şi tot aşa convoaie nesfârşite cu muniţii. Era o larmă continuă. Între timp trupele făceau dese opriri în piaţa mare a oraşului unde beau diferite băuturi, vremea fiind foarte călduroasă.

Fireşte că nu puteam sta locului şi mă duceam şi eu în piaţă, indiferent de neplăcerea pe care aşi fi pricinuit-o domnului Kalkreuth şi agenţilor lui. De îndată ce auzeam goarnele, ieşeam în oraş, bineînţeles dacă eram liber. Spun, dacă eram liber, căci în cazul când doamna Keller îmi da lecţii, n-aş fi vrut pentru nimic în lume s-o părăsesc. Numai, în orele dc recreaţie, plecam repede de acasă, urmăream trupele până în piaţă unde le contemplam… Deşi Kalkreuth îmi spusese să închid ochii ca să nu văd nimic.

În sfârşit dacă toată mişcarea asta mă interesa în calitatea mea de soldat şi de francez, nu era mai puţin adevărat că-mi dădeam foarte bine seama că nu era de glumit şi că ostilităţile vor începe în curând.

La 21 iunie, domnul Jean se întoarse din călătoria lui de la Berlin. După cum ne temusem călătoria fusese de prisos!

Procesul era staţionar. Nu se putea prevede când şi cum se va sfârşi. În orice caz era o situaţie din cele mai neplăcute.

În privinţa celorlalte evenimente însă domnul Jean avea impresia, că în curând, Prusia va declara război Franţei.

IX.

A doua zi şi în zilele următoare, m-am dus cu domnul Jean, după ştiri. Soarta trebuia să se hotărască peste opt zile. În zilele de 21, 22 şi 23, au trecut din nou diferite trupe la Belzingen şi chiar statul major al unui general pe care am aflat mai târziu că era contele Kaunitz. Masa aceasta de soldaţi se îndreptă spre Coblentz, unde aşteptau emigranţii. Prusia care se aliase cu Austria nu-şi mai ascundea intenţia de a porni împotriva Franţei.

Nu mai încăpea îndoială că situaţia mea la Belzingen devenea din zi în zi mai rea. Evident că nici aceea a familiei Lauranay sau a surorii mele nu era mai bună în cazul că se declara războiul. A sta în Germania în condiţiile acestea era un adevărat pericol de care trebuia să scapi cu orice preţ.

Vorbeam adesea de situaţia noastră cu Irma. Zadarnic, biata mea soră voia să-şi ascundă îngrijorarea. Teama de a fi despărţită de doamna Keller o frământa în fiece clipă. Să părăsească familia asta cumsecade! Niciodată nu-şi închipuise că viitorul îi va hărăzi o asemenea nenorocire. Să părăsească aceste făpturi iubite, lângă care, spera să răraână toată viaţa, să-şi spună că nu le va mai revedea poate niciodată, în cazul că evenimentele ar fi luat o întorsătură rea, toate astea îi pricinuiau o mâhnire adâncă.

— Simt că voi muri de durere Natalis, îmi, spunea ea mereu.

— Te înţeleg, Irma, i-am răspuns, situaţia e grozavă, dar trebuie să încercăm tot ce ne va sta în putinţă ca să scăpăm cu bine. Oare n-am putea s-o convingem pe doamna Keller să părăsească oraşul mai ales acum când nu are nici un motiv de a mai ţine la ţinutul, acesta? Găsesc chiar că ar face bine să ia hotărârea asta, mai înainte ca lucrurile să devină ireparabile.

— Da, ar fi prudent, Natalis şi, totuşi doamna Keller nu va consimţi niciodată să plece fără domnul Jean.

— Şi de ce ar refuza dânsul să plece? Cine îl reţine în Prusia? Afacerile? Le va putea rândui şi mai târziu. Procesul? Oare în împrejurările de faţă, nu va trebui să aştepte luni de zile până să se dea sentinţa?

— Ai dreptate, Natalis.

De altfel, ceea ce mă îngrijorează, mai ales e că domnul Jean nu s-a căsătorit încă cu domnişoara. Martha. Cine ştie ce piedici, se vor ivi mai târziu. Dacă francezii vor fi expulzaţi din Germania, ceea ce este foarte posibil, domnul de Lauranay şi nepoata lui vor fi nevoiţi să plece în douăzeci şi patru de ore. Şi atunci cât de grea le va fi despărţirea! Dimpotrivă, clacă se face căsătoria, sau domnul Jean va pleca cu soţia lui în Franţa, sau dacă va fi nevoit să rămână la Belzingen, va rămâne cu dânsa.

— Ai dreptate Natalis.

— În locul tău, Irma, aş sta de vorbă în privinţa asta cu doamna Keller. Dânsa ar vorbi la rândui ei cu domnul Jean şi s-ar grăbi astfel căsătoria.

— Da, răspunse Irma, căsătoria trebuie să se facă neîntârziat. Dealtfel domnişoara Martha nu se va opune de loc.

— Fireşte că nu se va opune. Şi apoi un bărbat, un bărbat ca domnul Jean, ce garanţie pentru dânsa! Gândeşte-te numai Irma, s-o vezi nevoită să plece singură cu bunicul ei bătrân, străbătând Germania împresurată de trupe… Ce s-ar face?… Trebuie să ia neîntârziat o hotărâre şi să nu mai aştepte, altminteri totul va fi In zadar.

— Dar pe locotenentul acela îl mai întâlneşti? Mă întrebă sora mea.

— Da, Irma, aproape zilnic. E o nenorocire că regimentul lui se află încă la Belzingen. Aş fi voit ca numai după plecarea lui să se fi celebrat cununia domnului Jean.

— Ai dreptate.

— Mă tem că Frantz cie-ndată ce va afla că domnişoara Martha s-a căsătorit, să nu facă vreo poznă. Domnul Jean nu e omul care să ierte şi atunci… În sfârşit, nu sunt de loc liniştit.

— Nici eu nu sunt liniştită Natalis. Căsătoria trebuie făcută cât mai curând, fiindcă mă tem de război.

— Vorbeşte aşa dar cu doamna Keller.

— Chiar azi voi vorbi.

Da, graba aceasta era perfect justificată şi poate chiar era prea târziu.

Într-adevăr, un eveniment urma să hotărască Prusia şi Austria să grăbească invazia. Era vorba de atentatul care s-a săvârşit la Paris, la 20 iunie şi care a fost imediat comunicat, bineînţeles intenţionat, de agenţii celor două puteri coalizate.

Aşadar la 20 iunie, mulţimea condusă de Santere, după ce defilase în faţa camerei, se năpustise la Tuileries invaclând palatul lui Ludovic al XVI-lea. Porţile fuseseră dărâmate cu topoarele, şi se aduseseră chiar tunuri. Mulţimea era foarte agitată, în schimb regele prin sângele lui rece şi mai ales datorită curajului său, scăpă împreună cu soţia, cu sora şi cu cei doi copii ai săi. Dar cu ce preţ? De abia după ce consimţise să pună o bonetă roşie în cap…!

Fireşte că partizanii şi constituţionaliştii considerau actul acesta ca o crimă. Totuşi regele rămase rege. I se mai acordă încă anumite omagii. Dar cât timp? Cei mai optimişti nu-i mai dădeau două luni de domnie după ameninţările şi insultele acestea! Se ştie că aceştia, nu s-au înşelat, de vreme ce peste şase săptămâni, la zece august, Ludovic al XVI-lea a fost gonit de la Tuileries, întemniţat şi apoi ghilotinat.

Dacă atentatul acesta a produs multă vâlvă la Paris şi în toată Franţa, cu greu îşi poate închipui cineva răsunetul pe care. L-a avut în străinătate. La Coblentz în special, zarva a fost uriaşă, aşa că nu trebuie să vă surprindă că ecoul a pătruns până în colţişorul acesta al Prusiei unde ne aflam

noi. Şi dacă emigranţii s-ar fi răsculat ajutaţi de imperialişti, s-ar fi iscat un război grozav.

Aşa se credea şi la Paris, de aceea s-au luat măsuri energice spre a întâmpina orice neplăcere, organizându-se imediat apărarea. Patrioţii făcând răspunzători pe suveranii detronaţi de invazia care ameninţă Franţa, Comisia Adunării hotărî ca naţiunea întreagă să ia armele şi să acţioneze de la sine, fără ca guvernul să mai, intervină.

Şi pentru cuvântul acesta ce credeţi că a trebuit?

O formulă solemnă, o declaraţie făcută de corpui legislativ: „Patria este în pericol!”.

Iată ceea ce am aflat după câteva zile de la întoarcerea domnului Jean.

Ştirile acestea se propagaseră în dimineaţa zilei de 23 provocând o agitaţie nespusă. În fiecare oră se putea afla că Prusia a răspuns Franţei prin-tr-o declaraţie de război. În toată ţara era o frământare obştească. Diferiţi curieri şi ştafete treceau prin goana mare în oraş. Necontenit se schimbau ordine între trupele care înaintau spre vest şi cele care veneau din răsăritul Germaniei. Pe de altă parte se spunea că imperialiştii bine organizaţi ameninţau graniţa. Din nefericire era adevărat.

Lucrurile acestea pricinuiră atât familiei Keller cât şi familiei Lauranay o îngrijorare adâncă şi pe drept. Cât despre mine, poziţia mea era din ce în ce mai grea. Toţi o simţeau, şi, dacă nu spuneam nimic era ca să nu mai adaug alte neplăceri la acelea care frământau cele două familii.

În definitiv, nu mai era timp de pierdut. De vreme ce căsătoria era hotărâtă, trebuia celebrată Iară întârziere.

De comun acord a fost aleasă data de 29 iunie. Cele câteva zile care ne mai despărţeau de celebrarea căsătoriei erau de ajuns pentru îndeplinirea formalităţilor, foarte simple pe vremea aceea. Căsătoria trebuia oficiată la catedrală în faţa matorilor aleşi de familiile Keller şi Lauranay. Unul din martori eram şi eu. Ce onoare pentru un sergent major!

S-a mai hotărât de asemenea ca celebrarea căsătoriei să se facă în mare taină şi în afară de martori, a căror prezenţă era de neapărată trebuinţă, căsătoria să rămână un secret pentru toţi. În zilele acestea tulburi trebuia să eviţi cu orice preţ să atragi atenţia, altminteri Kelkreuth s-ar fi ocupat repede de noi.

În afară de asta, locotenentul Frantz fie de ciudă, fie dintr-un sentiment josnic de răzbunare, putea să se preteze uşor la cine ştie ce scandal care ar fi putut isca neplăceri ce trebuiau evitate cu orice preţ.

Cât despre pregătiri ele nu cereau cine ştie cât timp. Nunta trebuia să fie foarte simplă, fără serbări, avându-se în vedere împrejurările.

Pe de altă parte căsătoria trebuia celebrată repede fiindcă dintr-o clipă într-alta se puteau ivi tot felul de piedici.

Totuşi, cu toate precauţiunile luate, se vede că secretul n-a fost păstrat cum se cuvine.

Probabil că vecinii, o! Vecinii de provincie, se interesau de pregătirile celor două familii. Aveau impresia că se punea la cale ceva neobişnuit, de unde şi curiozitatea lor.

În timp ce se petreceau toate astea, Kalkreuth ne supraveghea de aproape. Fără îndoială că agenţii lui se interesau de toate gesturile noastre.

Dar ceea ce era mai regretabil e că ştirea căsătoriei ajunsese la urechile locotenentului von Grawert.

Vestea aceasta rea mi-a comunicat-o sora mea Irma, care o aflase şi ea de la servitoarea doamnei Keller. Câţiva ofiţeri din regimentul lui Frantz discutară în piaţă despre căsătoria domnului Jean.

Din întâmplare, servitoarea auzise discuţia pe care a repetat-o Irmei.

De altfel iată ce mi-a spus sora mea:

De îndată ce aflase că domnişoara de Lauranay se va mărita cu domnul Keller, locotenentul von Grawert, foarte mâniat a spus camarazilor lui că, sub nici un motiv nu se va face căsătoria pe care el de altminteri va şti s-o împiedice.

Speram că domnul Jean nu va afla spusele lo-cotenetului. Din nefericire s-a întâmplat tocmai contrariul. Foarte indignat, domnul Jean voia să se ducă numai decât la locotenentul Frantz spre a-i cere socoteală. De abia am reuşit să-l liniştesc, deşi era îndoielnic ca un ofiţer să dea socoteala unui simplu burghez.

În cele din urmă am izbutit să-l fac pe domnul Jean să înţeleagă că demersul lui pripit, risca să-i compromită cu desăvârşire căsătoria.

Domnul Keller îmi făgădui că nu va întreprinde nimic, că nu va mai da atenţie spuselor ofiţerului oricare ar fi ele şi că se va ocupa excesiv de pregătirile căsătoriei.

Ziua de 25 iunie se petrecu fără incidente. Nu mai aveam de aşteptat decât patru zile ale căror ceasuri şi minute le număram cu înfrigurare. Odată căsătoria celebrată se va hotărî şi chestiunea cea mare.

— Plecarea din Belzingen.

Dar furtuna era de asupra capetelor noastre şi ea izbucni chiar în seara acelei zile. Ştirea grozavă sosi pe la ora nouă seara.

Prusia declarase război Franţei.

A fost o lovitură năprasnică, dar n-a fost singura, fiindcă după declararea războiului au urmat alte lovituri şi mai grozave încă. Dar să anticipăm şi să ne lăsăm în voia Providenţei, cum spune la noi preotul din amvon.

Războiul fusese aşa dar declarat Franţei, şi eu, francez, mă aflam în ţară inamică. Dacă prusacii ignorau că eram militar, în schimb situaţia asta în care mă aflam, îmi era nespus de penibilă. Datoria îmi comanda să părăsesc Belzingen, fie în taină, fie în public, prin orice mijloc în sfârşit şi să mă duc la regimentul meu. Faptul că eram în concediu şi că mai aveam încă şase săptămâni de libertate, nu trebuia să mă împiedice de la datorie. Regimentul Royal-Picardie se afla la Charleville, la câteva leghii numai de frontiera franceză. Trebuia să ia parte la primele lupte, aşa că trebuiam să fiu la postul de onoare.

Dar ce se vor face sora mea, domnul de Laura-nay şi domnişoara Martha? Naţionalitatea lor nu le va pricinui oare cele mai mari încurcături. Germanii sunt aspri şi nu cunosc îndurarea, mai ales atunci când se dezlănţuiesc patimile.

N-aş fi putut vedea fără îngrijorare pe Irma, pe domnişoara Martha şi pe bunicul ei aventurân-du-se pe drumurile Germaniei în clipa când ţara aceasta era năpădită de trupe.

Nu era decât un singur lucru de făcut; şi anume ca toţi să plece odată cu mine, să profite imediat şi fără întârziere de înapoierea mea în Franţa. Cu toţii se puteau bizui pe devotamentul meu Dacă domnul Jean ar fi mers cu noi aveam impresia că totul se va sfârşi cu bine.

Întrebarea era însă dacă doamna Keller şi fiul ei vor accepta planul acesta, care îmi părea foarte simplu. Doamna Keller nu era oare franceză de origine şi tot astfel domnul Jean nu era şi el pe jumătate francez prin mama lui? Nu se putea teme de o primire rea din partea cealaltă a Rinului. Părerea mea era aşa dar să nu ne mai amânăm plecarea. Eram la 26 iunie şi cununia urma să se oficieze la 29. Din ziua aceea nu mai aveam nici un motiv să stăm în Prusia şi a doua zi aveam tot interesul să plecăm. E drept că aceste trei zile de aşteptare îmi păreau lungi ca trei veacuri. A! De ce oare domnul Jean nu era încă însurat cu domnişoara Martha!

Da, dar căsătoria aceasta, pe care o doream cu toţii din adâncul sufletului… Căsătoria asta între un german şi o franceză, era oare cu putinţă, acum când se declarase războiul între cele două state…?

Într-adevăr nu îndrăzneam să reflectez prea mult la situaţia asta, fiindcă îmi dădeam seama cât era de gravă. În prezent cele două familii evitau să vorbească de război. Simţeam ca o greutate care te copleşeai… Care va fi sfârşitul? Nu puteam bănui măcar cursul pe care îl vor lua evenimentele care nu depindeau de noi.

La 26 şi 27 iunie nu s-a petrecut nimic deosebit în afară de manevrele trupelor. Am observat însă că poliţia supraveghea cu mai multă activitate oa de obicei, casa doamnei Keller. În mai multe rân-duri am întâlnit pe agentul lui Kalkreuth. Mă privea cuun aer atât de obraznic încât i-aş fi cârpit bucuros o palmă, dacă nu mi-ar fi fost teamă să complic lucrurile. Supravegherea aceasta mă neliniştea, cu atât mai mult cu cât spionajul acesta se exercita în special asupra mea. Familia Keller era de asemenea foarte neliniştită.

Era vădit că domnişoara Martha vărsa multe lacrimi. Cât despre domnul Jean cu toate că suferea mult, se abţinea de a se plânge. Observam că devenea pe zi ce trece tot mai trist. În faţa noastră nu spunea nimic şi era foarte rezervat. Când se afla în prezenţa domnului de Lauranay părea obsedat de un gând pe care nu voia să-l spună şi când credeai că se va destăinui, buzele lui se închideau numaidecât.

La 28 iunie spre seară, eram cu toţii adunaţi în salonul domnului de Lauranay. Domnul Jean ne rugase să venim, deoarece voia, spunea el, să ne facă o comunicare ce nu putea fi animată.

În salon, am vorbit tot felul de lucruri, dar conversaţia lâncezea. Parcă plutea un sentiment foarte penibil, sentimentul acela pe care îl simţeam cu toţii, după cum am observat, de ia izbucnirea războiului.

Într-adevăr declararea războiului accentuase şi mai mult încă deosebirea de rasă dintre francezi şi germani. În fond, am înţeles că domnul Jean simţea mai bine ca oricine deosebirea aceasta.

Deşi eram în ajunul căsătoriei, nimeni nu vorbea de ca. Şi totuşi, dacă nu s-ar fi produs vreo schimbare, Jean Keller trebuia să se cunune a doua zi la catedrală cu domnişoara Martha.

Pe când vorbeam astfel în salon, domnişoara de Lauranay se sculă deodată în picioare şi se apropie de domnul Jean

care stătea retras într-un ungher al salonului.

— Ce este? Îl întrebă ea cu o voce a cărei emoţie se silea în zadar s-o ascundă.

— O! Martha!… Exclamă domnul Jean pe un ton care m-a impresionat adânc.

— Vorbeşte Jean, reluă Martha, vorbeşte, oricâtă durere mi-ar pricinui spusele tale.

Domnul Jean înălţă capul. Simţea că a fost priceput mai înainte chiar de a fi vorbit.

De aş trăi o sută de ani, nu voi uita niciodată amănuntele acestei scene dureroase.

Domnul Jean stătea în picioare în faţa domnişoarei de Lauranay. La un moment dat îi luă mâna şi după o clipă de sforţare:

— Martha, zise el, atâta timp cât războiul nu era declarat între Germania şi Franţa, puteam să mă gândesc la căsătoria noastră. Azi ţările noastre sunt în război şi nu mai îndrăznesc să te smulg din ţara ta şt să-ţi răpesc cetăţenia franceză… Nu mai am dreptul… Aş avea remuşcări toată viaţa… Înţelegi aşa dar… Că nu ne putem căsători…

Sărmanul Jean!… De abia dacă putea vorbi.

— Martha, reluă el după o pauză, între noi. Va fi îritotdeauna sânge, sângele francez care curge în venele tale.

Doamna Keller nemişcată în fotoliul ei, cu ochii plecaţi, nu îndrăznea să se uite la fiul ei. Se vedea cât de colo că era gata să izbucnească în plâns.

Domnul de Lauranay îşi ascunsese fruntea în mâini în vreme ce Irma plângea cu hohote.

— Aceea din neamul cărora fac parte, reluă domnul Jean, vor porni împotriva Franţei. Împotriva acestei ţări pe care o iubesc din tot sufletul… Şi cine ştie dacă în curând nu voi fi şi eu nevoit să mă înrolez în armata germană…

Nu putu termina fraza din pricina suspinelor care îl înăbuşeau. Se silea însă din răsputeri ca să nu iz-

bucneasncă în plâns, fiindcă nu se cuvine ca un bărbat să plângă.

— Vorbeşte, Jean, zise domnişoara de Lauranay, vorbeşte, atâta timp cât mai am putere să te ascult…!

— Martha, răspunse el, ştii cât te iubesc! Dar eşti franceză, şi nu am dreptul să fac din tine o germană… O duşmană a…

— Jean, răspunse domnişoara Martha, şi eu te mbese Orice s-ar întâmpla, sentimentele pe care le nutresc pentru tine, nu se vor schimba niciodată. Te iubesc… Şi te voi iubi veşnic!

— Martha! Exclamă domnul Jean, care căzuse la picioarele ei, când te aud vorbind astfel mi se Mnge inima că nu pot să-ţi răspund: Da, mâine ne vom cununa la biserică!… Mâine vei fi soţia mea şi nimic nu ne va mai putea despărţi!… Dar nu, mi-e cu neputinţă să mă cunun cu tine.

— Jean, zise domnul de Lauranay, ceea ce pare cu neputinţă azi…

— Nu va fi mai târziu! Exclamă domnul Jean. Da domnule de Lauranay… Războiul acesta odios se va termina odată… Atunci te voi regăsi, Martha şi voi putea deveni soţul tău, fără să am remuşcări… Vai, cum sufăr…

Şi nefericitul care se ridicase de pe scaun, se clătină şi era gata să se prăbuşească.

Domnişoara Martha se duse lingă el şi îi spuse pe un ton duios.

— Nu am decât un cuvânt să-ţi spun. Jean… Oricând mă vei regăsi aşa cum sunt acum! Înţeleg sentimentul care te face să te comporţi astfel… Da, îmi dau seama, între noi există acum o prăpastie… Dar jur pe ce am mai scump că dacă nu voi fi a ta nu voi fi a nimănui… Niciodată!

Doamna Keller cu un gest spontan îmbrăţişa pe domnişoara Martha strângând-o cu putere la piept.

— Martha, zise ea, ceea ce făptuieşte fiul meu îl face şi mai demn de tine! Da, mai târziu… Nu în ţara asta în care n-aş

mai vrea să stau, ci în Franţa… ne vom revedea. Vei deveni fiica mea, fiica mea adevărată…

Doamna Keller rosti cu atâta căldură fraza asta încât domnul Jean se duse şi o îmbrăţişa.

— Mamă, mamă, atât putu el să îngâne.

— Jean, răspunse Domnişoara Martha, mama ta e şi mama mea.

Doamna Keller îşi desfăcu braţele şi amândoi o sărutară prelung.

În schimb dacă nu se celebrase cununia în faţa oamenilor de vreme ce împrejurările actuale o făcuseră eu neputinţă, cel puţin era săvârşită înaintea lui Dumnezeu. Acum nu mai trebuiau hotărâte clecât ultimele pregătiri pentru plecare.

Şi într-adevăr, în seara aceea a rămas stabilit ca să părăsim Belzingen, Prusia şi în sfârşit. Germania a cărei declaraţie de război pricinuia atâta rău francezilor.

Chestiunea procesului nu mai putea reţine acum familia Keller. De altfel era sigur că procesul Ya fi din nou aromat la o dată pe care domnul Jean nu mai putea s-o aştepte.

În afară de asta iată ce se mai hotărâse încă. Domnul şi domnişoara de Lauranay precum şi sora mea şi cu mine, ne vom duce în Franţa. În privinţa aceasta nu trebuiam să şovăim o clipă, de vreme ce eram francezi. Pentru doamna Keller şi fiul ei, convenienţele cereau ca sa rămână în străinătate, atâta timp cât va dăinui războiul. În Franţa, ar fi putut întâlni prusaci, în cazul că ţara noastră ar fi fost năpădită de aliaţi. Domnul Jean şi cu mama lui hotărâră deci să se refugieze în Olanda, unde vor aştepta sfârşitul evenimentelor. Evident că trebuiam să plecăm cu toţii şi să ne despărţim la graniţa franceză.

Odată hotărârea asta luată şi fiindcă pregătirile noastre cereau câteva zile încă, plecarea a fost fixată la 2 iulie.

XI.

Începând din ziua în care s-a iscat scena dintre domnul Jean şi domnişoara Martha, s-a produs o uşurare în situaţia celor două familii. Domnul Jean şi domnişoara de Lauranay

erau acum în situaţia unor soţi care sărit nevoiţi să se despartă pentru un răstimp oarecare. Partea cea mai periculoasă a călătoriei, adică trecerea Germaniei, în mijlocul trupelor urmau s-o facă împreună. Apoi, se vor despărţi până la sfârşitul războiului. Pe atunci nimeni nu prevedea că războiul acesta era debutul unei lupte nesfârşite şi că se va termina în profitul puterilor coalizate împotriva Franţei.

Cât despre mine, voi putea ajunge în sfârşit la regiment, şi speram să sosesc la timp pentru ca sergentul major Natalis Delpierre să fie la postul lui, când va fi nevoie să se războiască cu soldaţii prusaci şi austriaci.

Pregătirile de plecare trebuiau ţinute de asemenea în secret. Principalul lucru era să nu atragem, atenţia şi în special aceea a agenţilor de poliţie. Era mai bine să părăsim Belzingen fără ştirea nimănui şi. Să fim astfel scutiţi de neplăceri.

Eram sigur că nu vom întâmpina nici o împotrivire. Se vede însă că uitasem pe locotenentul Frantz, căci iată ce s-a întâmplat.

Am spus mai sus că, cu toate precauţiile luate, zvonul despre căsătoria domnului Jean Keller cu domnişoara Martha de Lauranay, fusese răspândit în tot oraşul. Totuşi ceea ce nu se ştia încă e că, în ajun, celebrarea cununiei fusese amânată pentru mai târziu.

De aceea, fiindcă ofiţerul credea că domnişoara Martha se va mărita în curând, mi-era teamă că-şi va executa ameninţările.

Într-adevăr, Frantz von Grawert nu avea decât un singur mijloc de a împiedica sau de a amâna căsătoria aceasta şi anume, sa provoace la duel pe domnul Jean şi să-l rănească sau să-l ucidă.

Dar ura lui va fi oare atât de puternică încât să-l facă să uite poziţia şi naşterea lui şi să se bată în duel cu domnul Jean Keller?

Ei bine, dacă s-ar fi gândit la aşa ceva Frantz ar fi găsit cu cine să vorbească. Numai că, în împrejurările în care ne aflam, în momentul de a părăsi teritoriul prusac, trebuia să ne temem de consecinţele unui duel, aşa că mă simţeam foarte neliniştit. Mi s-a spus că locotenentul era grozav de supărat încât se putea preta foarte uşor la un act de violenţă.

Ce păcat că regimentul lui, nu primise încă ordinul să părăsească orăşelul Belzingen! Colonelul şi fiul lui ar fi fost acum departe, la Coblentz sau la Magdeburg. Aş fi fost mai liniştit atunci şi tot astfel şi sora mea care împărtăşea temerile mele. De zece ori pe zi mă îndreptam spre cazarmă ca să văd dacă se punea la cale vreo mişcare. Cea mai mică pregătire nu mi-ar fi scăpat. Până atunci însă nimic nu indica vreo plecare.

Două zile, adică la 29 şi 30 iunie, nu s-a produs nici o schimbare. Mă gândeam cu bucurie că nu mai aveam de stat la Belzingen decât douăzeci şi patru de ore.

Am spus că trebuia să călătorim cu toţii. Totuşi, ca să nu trezim bănuielile, am hotărât ca doamna Keller şi fiul ei să nu plece în acelaşi timp cu noi, în schimb să ne întâlnim la câteva leghe de Belzingen. Odată dincolo de provinciile prusace, nu mai aveam să ne temem de Kalkreuth şi de agenţii lui.

În ziua de 30, locotenentul trecu în mai multe rânduri prin faţa casei doamnei Keller. Se oprise chiar ca şi cum ar fi avut de gând să intre şi să-şi rânduiască el însuşi treburile. Prin jaluzelele trase îl vedeam, fără ca el să ştie. Era. Încruntat şi-şi frământa pumnii; se vedea cit de colo că era. Supărat foc. Mă aşteptam chiar dintr-un moment în-tr-altul să deschidă uşa şi să întrebe de domnul Jean Keller. Din fericire camera domnului Jean era situară în partea cealaltă a străzii, aşa că dânsul n-a observat atitudinea ofiţerului.

Dar ceea ce n-a făcut locotenentul în ziua aceea au făcut-o alţii pentru el.

Pe la ora patru, un soldat din regimentul lui von Grawert întrebă de domnul Jean Keller.

Acesta se afla numai cu mine acasă şi a luat cunoştinţă de scrisoarea pe care i-a înmânat-o soldatul.

Care nu iu însă mâniat când o citi!

Scrisoarea aceasta era redactată în termeni foarte injurioşi pentru domnul Jean şi tot astfel pentru domnul de Lauranay. Da, ofiţerul von Grawert se coborâse până într-atât încât insultase pe un om de vârsta tatălui domnişoarei Martha. În. Acelaşi timp Frantz se îndoia de curajul lui Jean Keller, un semi-francez care nu putea fi brav decât pe jumătate. El adăugă că dacă rivalul lui n-ar fi laş va trebui să primească pe cei doi ofiţeri, martorii lui, care vor veni să-l vadă pe domnul Keller spre seară.

În ce mă privea eram sigur că locotenentul Frantz ştia că domnul de Lauranay se pregătea să părăsească Belzingen împreună cu domnul Jean şi de aceea neascultând decât de patima lui, ofiţerul vroia să împiedice cu orice preţ această plecare.

Faţă de insulta care se adresă nu numai domnului Keller dar şi familiei de Lauranay, am crezut că nu voi reuşi să liniştesc pe domnul Jean.

— Natalis, îmi zise el cu o voce alterată de mânie, n-arn să plec mai înainte de a nu pedepsi pe acest om obraznic. Am să-i dovedesc că un se-mi-francez, cum îmi spune, nu se teme de un german.

Am vrut să liniştesc pe domnul Jean şi să-i arăt urmările pe care le putea avea o întâlnire cu locotenentul Frantz. Dacă îl rănea pe acesta din urmă se putea aştepta la represalii care ne-ar produce o sumedenie de încurcături. În schimb dacă ofiţerul îl rănea cum puteam pleca?

Domnul Jean nu vru să mă asculte. În fond, îl înţelegeam. Scrisoarea locotenentului depăşea orice limită. Nu.

— Nu era îngăduit să scrii asemenea lucruri. A! Dacă aş fi putut lua afacerea asta pe seama mea! Să întâlnesc pe acest insolent, să-l provoc la duel, indiferent de armă, şi să

ne batem până ce unul din noi ar fi căzut în nesimţire. Şi acela care ar fi căzut nu putea fi decât locotenentul.

În sfârşit, de vreme ce camarazii ofiţerului erau anunţaţi trebuia să-i aşteptăm.

Amândoi au venit pe seară la ora opt.

Din fericire doamna Keller era atunci în vizită la domnul de Lauranay. Era mai bine să nu ştie nimic din cele ce aveau să se petreacă.

La rândul ei, sora mea Irma ieşise în oraş ca să achite unele datorii diferiţilor negustori de prin partea locului. Eram deci singur cu domnul Jean.

Ofiţerii, doi locotenenţi, se înfăţişară cu aroganţa lor obişnuită, ceea ce nu mă miră deloc, Voiau să arate că un nobil, un ofiţer când consimte să se bată cu un simplu burghez… Dar domnul Jean îi întrerupse repede spunându-le că este la ordinele domnului Frantz von Grawert. Inutil de a adăuga alte insulte la acelea pe care le conţinea scrisoarea de provocare.

Răspunsul acesta fusese foarte nimerit, aşa că ofiţerii s-au mai domolit puţin!

Unul din ei spuse alunei că ar trebui rânduite fără mtârziere condiţiile duelului.

Domnul Jean răspunse că primea toate condiţiunile lor, în schimb cerea să nu se pomenească nici un alt nume în afacerea asta şi ca duelul să fie ţinut secret.

Ofiţerii nu făcură nici o obiecţie cu atât mai mult cu cât domnul Jean le spusese că va accepta toate condiţiile lor.

Era în ziua de 30 iunie. Duelul fusese fixat pentru a doua zi la ora nouă dimineaţa. Întâlnirea trebuia să aibă loc într-o pădurice care se afla pe drumul ce duce la Magdeburg. Domnul Jean primi condiţia aceasta.

Cei doi adversari trebuiau să se bată cu spada şi duelul nu se va termina până ce unul din adversari nu va fi pus în imposibilitatea de a mai lupta.

Şi condiţia asta fu primită. La toate propunerile ofiţerilor, domnul Jean nu răspundea decât printr-o uşoară înclinare a

capului.

Unul clin ofiţeri rosti atunci pe un ton obraznic, că nădăjduia că domnul Jean Keller se va prezenta precis la ora fixată…

La insolenţa asta, domnul Jean răspunse că dacă domnul von Grawert nu va întârzia, totul s-ar putea sfârşi la ora nouă şi un sfert.

După răspunsul acesta, cei doi ofiţeri se sculară în picioare şi după un scurt salut părăsiră casa.

— Ştii să mânuieşti spada? L-am întrebat nu-maidecât pe domnul Jean.

— Da, Natalis. Acum trebuie să ne ocupăm de martori. Primeşti să fii unul din ei?

— Primesc şi mă simt mândru de onoarea pe care mi-o faci! În privinţa celuilalt martor, cred că ai la Belzingen vre-un prieten care riu-ţi va refuza acest serviciu?

— Prefer să mă adresez domnului de Lauranay care sunt sigur, nu mă va refuza.

— Fireşte că nu te va refuza!

— Ceea ce trebuie evident mai ales, Natalis, e ca Martha. Mama şi sora d-tale să nu afle ceva. E de prisos să mai aibă alte neplăceri pe lângă toate pe care le au.

— Mama d-tale şi Irma or să se întoarcă în curând, domnule Jean şi de vreme ce nu vor părăsi casa până mâine, este cu neputinţă să afle ceva…

— Aşa sper şi eu, Natalis, şi fiindcă n-avem timp de pierdut, să mergem la domnul de Lauranay.

— Să mergem domnule Jean, onoarea d-tale nu poate fi în mâini mai bune.

Tocmai în clipa când ne pregăteam de plecare, doamna Keller, Irma şi domnişoara de Lauranay îşi făcură apariţia în salon. Domnul Jean spuse mamei lui că. Eram nevoiţi să plecăm pentru o oră în chestia cailor necesari călătoriei. Totodată o ruga ca în cazul că vom întârzia, s-o conducă pe domnişoara. Martha acasă.

Nici doamna Keller nici sora mea nu bănuiau nimic. Totuşi, domnişoara de Lauranay aruncă o privire îndurerată lui Jean Keller.

Peste zece minute, am ajuns la domnul de Lauranay. Era singur. Puteam vorbi în voie.

Domnul Jean îl puse la curent cu situaţia. Îi arătă scrisoarea locotenentului von Grawert. Domnul de Lauranay o citi indignat. Nu! Jean nu trebuia să plece mai înainte de a fi spălat insulta aceasta. Se putea bizui deci, că-i va servi de martor.

Domnul de Lauranay voi să se ducă atunci la doamna Keller spre a-şi relua nepoata.

Am ieşit câteşi trei. Pe când străbăteam, strada, ne-am încrucişat cu agentul lui Kalkreuth. Îmi aruncă o privire care îmi păru ciudată. Şi fiindcă venea din direcţia casei doamnei Keller, am avut ca o presimţire că ticălosul era vesel deoarece făptuise o faptă urâtă.

Doamna Keller, domnişoara Martha şi sora mea erau în săliţa câe jos. Oare ele ştiau ceva?

— Jean, zise doamna Keller, iată o scrisoare pe care ţi-a adus-o agentul lui Kalgreuth.

Scrisoarea aceasta purta pecetea administraţiei militare.

Iată ce cuprindea: „Toţi tinerii de origine prusacă, până la douăzeci şi cinci de ani, sunt invitaţi să se prezinte la regimentele care li se vor indica ulterior.

„Numitul Jean Keller este încorporat în regimentul Leib, cu garnizoana la Belzingen unde se va înfiinţa mâine întâi iulie, înainte de ora unsprezece dimineaţa”.

XII.

Ce lovitură şi măsura asta de încorporare luată de guvernul prusac! Jean Keller care nu împlinise încă douăzeci şi cinci de ani trebuia să plece şi el! Şi încă cu cine, cu, duşmanii Franţei! Fireşte, nu avea nici un mijloc ca să se sustragă de la obligaţia aceasta.

De altfel nu era oare datoria lui? Nu era prusac? Să dezerteze? Nu, aceasta nu se putea cu niciun. Chip.

Apoi şi asta era culmea nenorocirii, domnul Jean trebuia să-şi facă serviciul într-un regiment, comandat de colonelul von Grawert, tatăl locotenentului Frânt, rivalul şi acum superiorul domnului. Keller.

Oare ce ar fi putut face mai rău soarta pentru a copleşi familia Keller şi pe toţi acei care erau în legătură cu această familie?

Într-adevăr, era o adevărată binefacere că această căsătorie fusese amânată! Se putea oare o nenorocire mai mare decât. Să-l vezi pe domnul Jean, însurat de o zi numai, silit să se bată cu compatrioţii soţiei lui?

Foarte îndureraţi, am rămas cu toţii tăcuţi. Lacrimi mari curgeau din ochii domnişoarei Mart-ha şi ai surorK mele. Doamna Keller nu plângea. N-ar fi putut. Stătea nemişcată asemenea unei moarte. Domnul Jean, cu braţele încrucişate, privea în jurul lui cu resemnare. În schimb eu eram nespus de mâniat. Oare oamenii care ne făceau atâta rău nu vor da niciodată socoteală pentru fărădelegile lor?

Atunci domnul Jean, zise:

— Dragii mei, nu vreau să vă stric planurile. Trebuie să plecaţi mâine în Franţa. Nu trebuie să mai rămâneţi o oră în ţara asta. Atât eu cât şi mama, aveam de gând să părăsim Germania. Acum nu mai e cu putinţă. Natalis, vei pleca cu sora d-tale…

— Voi rămâne la Belzingen, Jean… Răspunse Irma. Nu pot să părăsesc pe mama d-tale!

— Cum…?

— Şi noi vom rămâne! Exclamă domnişoara Martha.

— Nu, răspunse doamna Keller, care se ridicase în picioare, plecaţi cu toţii, eu voi rămâne însă aici… N-am de ce să mă tem de prusaci… Oare nu sunt germană?

Şi ea se îndreptă spre uşă ca şi cum contactul ei ne-ar fi seârbit.

— Mamă! Exclamă domnul Jean, repezindu-se la ea.

— Ce vrei, dragul meu?

— Vreau, răspunse Jean, vreau ca şi tu să pleci. Vreau să te duci cu dânşii în Franţa, în ţara ta! Eu sunt soldat! Regimentul meu poate pleca dintr-o zi într-alta… Vei fi singură-singuratică aici şi asta nu se poate…

— Voi rămâne, dragul meu… Voi rămâne, de vreme ce nu poţi să mă însoţeşti…

— Şi când voi pleca din Belzingen ce-o să faci?… Reluă domnul Jean care apucase braţul mamei lui.

— Am să te urmez, Jean.

Răspunsul acesta fu rostit pe un ton atât de hotărât încât domnul Jean nu mai zise nimic. Nu era momentul prielnic ca să discute cu doamna Keller. O va convinge a doua zi ca să renunţe la hotărârea ei. Oare o femeie putea să însoţească o armată? La câte pericole nu s-ar fi expus?

Repet însă că, în momentul de faţă doamna Keller nu trebuia contrazisă… Se va mai gândi şi poate că se va lăsa convinsă.

După scena asta toată lumea se despărţi, foarte mişcată.

Doamna Keller nici nu o îmbrăţişase măcar pe domnişoara Martha, pe care cu o oră înainte o considerase ca pe fiica ei.

M-am retras în odăiţa mea. Nu m-am culcat fiindcă nici n-aş fi putut să dorm. Nu mă gândeam decât la Keller, înrolat în regimentul acesta şi poate sub ordinele locotenentului Frantz. Fel de fel de scene de violenţă se perindau prin mintea mea. Cum le va suporta oare domnul Jean din partea acestui ofiţer? Va trebui totuşi fiindcă va fi soldat… Nu se va putea împotrivi, nici nu va putea schiţa măcar un gest de revoltă! Grozava disciplină prusacă îl va doborî sub greutatea ei!… Era îngrozitor pur şi simplu.

Soldat? Nu, încă nu e soldat, îmi spuneam. Nu va fi decât mâine, după îndeplinirea formalităţilor. Până atunci e liber.

Iată cum raţionam, sau mai degrabă iată divagaţiile care îmi treceau prin minte, cu duiumul.

Da, îmi repetam, mâine, la ora unsprezece când va fi încorporat, domnul Jean va fi soldat! Până atunci are dreptul să se bată cu Frantz… Şi-l va ucide… Trebuie să-l

ucidă, altminteri locotenentul va avea nenumărate prilejuri de a se răzbuna.

O! Ce noapte ani petrecut. N-aş dori una la fel nici celui mai înverşunat duşman al meu!

Pe la ora trei dimineaţa, m-am trântit îmbrăcat în pat. M-am sculat peste două ore şi fără să fac cel mai mic zgomot, m-am dus să trag cu urechea la uşa domnului Jean.

Şi dânsul era treaz. Mi se pare chiar că scria. Fără îndoială, ultimele-i dispoziţii în cazul că întâinirea aceasta i-ar fi fatală! Din când în când făcea câţiva paşi, apoi se aşeza din nou la masă şi tocul îi luneca pe hârtie. Nici un zgomot în casă. Pretutindeni domnea o linişte desăvârşită.

Nevoind să-l tulbur pe domnul Jean, m-am retras în odaia mea şi, pe la şase, m-am coborât în stradă.

Ştirea despre încorporarea tinerilor se răspân-dise în oraş şi a produs un efect neobişnuit. Măsura aceasta atingea aproape.pe toţi tinerii din Belzingen, şi trebuie să mărturisesc, după cât am observat, că a fost primită cu o neplăcere vădită, în definitiv, măsura aceasta nu era plăcută mai ales că familiile nu erau de loc pregătite.

Nimeni nu se aştepta la dispoziţia aceasta că peste câteva ore, tinerii trebuiau să plece cu raniţa la spate şi arma pe umăr.

M-am plimbat nu ştiu cit timp prin faţa casei. Am hotărât cu domnul Jean ca să-l luăm de-a-casă pe domnul Lauranay pe la ora opt, ca să mergem apoi în păduricea unde trebuia să aibă loc duelul. Dacă domnul de Lauranay ar fi venit la noi s-ar fi putut isca vreo bănuială.

Am aşteptat până la ora şapte şi jumătate, domnul Jean nu ieşise încă din odaia lui.

De asemenea nici doamna Keller nu coborâse încă în salonul de jos.

În clipa aceea m-am pomenit de-odată cu Irma.

— Ce face domnul Jean? Am întrebat-o.

— Nu l-am văzut, îmi răspunse ea. Cu toate astea, nu cred să fi ieşit... N-ai face rău să te duci la el...

— Nu e nevoie, fiindcă l-am auzit plimbându-se prin odaie.

Şi atunci, am vorbijt nu de duel, sora mea nu trebuia să ştie nimic, dar de situaţia atât de grava pe care măsura aceasta a încorporării o crease lui Jean Keller. Irma era deznădăjduită, şi numai gândul de a se despărţi astfel de stăpâna ei îin sfâşia inima.

Deodată am auzit un zgomot la etajul de sus. Sora mea se înapoie şi-mi zise că domnul Jean era cu doamna Keller.

Mi-am închipuit că vrea s-o îmbrăţişeze aşa cum făcea în fiecare dimineaţă. Poate că-i trecuse prin minte că îmbrăţişarea aceasta era ultima şi că alcătuia astfel un ultim rămas bun.

Pe la ora opt, domnul Jean se ivi în pragul casei.

Irma plecase.

Domnul Jean veni spre mine cu mâna întinsă.

— Domnule Jean, i-am zis, e opt şi trebuie să mergem.

Îmi făcu un semn. Afirmativ cu capul, ca şi cum un răspuns l-ar fi costat prea mult.

Sosise timpul ca să mergem la domnul de Lauranay.

Am luat-o deci pe stradă, dar de-abia am făcut vreo trei sute de paşi, că ne-am pomenit cu un soldat care s-a oprit în faţa domnului Jean.

— D-ta eşti Jeanm Keller? Întrebă el.

— Da.

— Poftim!

Şi militarul îi înmână o scrisoare.

— Cine te-a trimis? L-am întrebat. Domnul locotenent von Melhis.

Era unul din martorii locotenentului Frantz. Un fior mi-a străbătut trupul. Domnul Jean deschise scrisoarea.

Iată conţinutul ei: „În urma noilor împrejurări, este exclus în prezent un. Duel intre locotenentul Fratz von Grawert şi soldatul Jean Keller.

R. G. Von Melhs.

Mi s-a urcat sângele la cap! Un ofiţer nu se poate bate cu un soldat, fie! Dar Jean Keller nu era „soldat”, cel puţin

pentru câteva ceasuri încă.

Ba nu zău! Mi se pare că un ofiţer francez nu s-ar fi comportat astfel. Ar fi dat satisfacţie omului pe care l-a ofensat atât de grav! Ar fi venit pe teren…!

Mă opresc aici, altminteri aş spune prea multe… Şi totuşi, oare duelul acesta era cu putinţă?

Domnul Jean rupse scrisoarea şi o aruncă cu un gest plin de dispreţ. După mişcarea buzelor lui am înţeles că a exclamat:

— Ticălosul!

Pe urmă mi-a făcut semn să-l urmez şi ne-am întors spre casă.

Eram atât de mâniat, încât am stat afară. Am plecat chiar fără să ştiu măcar încotro mă îndreptam. Complicaţiile acestea pe care ni ie rezerva viitorul, mă frământau din cale afară. Tot ce ştiu e că m-am dus să-l previn pe domnul de Lau-ranay că duelul nu va mai avea loc.

Se vede că nu mai aveam noţiunea timpului, căci de-abia mi s-a părut că l-am părăsit pe domnul Jean, când deodată, pe la ora zece, m-am pomenit în faţa casei doamnei Keller.

Domnul şi domnişoara de Lauranay se aflau şi ei acolo. Domnul Jean se pregătea să-i părăsească.

Trec peste scena care a urmat, fiindcă mi-ar lipsi mijloacele s-o descriu. Mă voi mărgini să spun că doamnă Keller se arătă foarte energică, nevoind să dea fiului ei o dovadă de slăbiciune. La rândul lui, domnul Jean se stăpâni îndeajuns încât să nu-şi arate durerea, în prezenţa mamei sale şi a domnişoarei de Lauranay.

În clipa în care se despărţiră, Jean şi domnişoara Martha se aruncară încă o dată în braţele doamnei Keller… Apoi uşa casei se închise.

Domnul Jean plecase!… De-acum încolo era soldat prusac… Oare ne va fi dat să-l mai vedem vreodată '?

Chiar în seara aceea, regimentul colonelului von Grawert primise ordinul să se ducă la Borna, un sătuleţ situat la

câteva leghii de Belzingen, lângă frontiera districtului Postdam.

Voi spune acum că în ciuda tuturor sfaturilor pe care le-am dat cu toţii doamnei Keller, n-am putut s-o convingem ca să nu-şi urmeze fiul. Regimentul se ducea la Borna, spunea dânsa, voi merge şi eu într-acolo. În privinţa asta, însuşi domnul Jean n-a reuşit s-o facă să părăsească planul ei.

Cât despre noi, plecarea noastră trebuia să se efectueze a doua zi. Mă aşteptam la o scenă sfâşietoare când sora mea îşi va lua rămas bun de la doamna Keller! Irma ar fi voit să rămână, să însoţească pretutindeni pe stăpâna ei… Şi eu… N-aş fi avut tăria să mă împotrivesc. Doamna Keller refuză însă s-o ia, aşa că sora mea a fost nevoită să se supună.

După-amiază, ne-am terminat pregătirile. Pe la cinci, însă domnul de Lauranay primi vizita lui Kalkreuth în persoană.

Directorul poliţiei îi notifică în câteva cuvinte că, planurile lui de călătorie fiind cunoscute, se vedea nevoit să-i dea ordin să le suspende deocamdată. Domnul de Lauranay trebuia să aştepte măsurile pe care guvernul urma să le ia cu privire la francezii care domiciliau în prezent în Prusia. Până atunci, Kalkreuth nu putea să elibereze paşapoarte, aşa că o plecare era exclusă.

Cât despre numitul Natalis Deipierre, lucrurile se complicau. Se vede că fratele Irmei fusese denunţat că era spion şi Kalkreuth care atâta aştepta, se pregătea să mă trateze în consecinţă! La urma urmei, se poate să fi aflat că făceam parte din regimentul Royal-Picardie. Evident că pentru imperialişti era un succes arestarea unui soldat francez! În timp de război, forţele inamicului trebuie diminuate cu orice preţ.

Pentru acest motiv, am fost arestat chiar în seara aceea, cu toate rugăminţile surorii mele şi ale doamnei Keller şi am fost condus din etapă în etapă până la Postdam unde în cele din urmă am fost închis într-o fortăreaţă.

E de prisos să mai spun mânia care m-a cuprins. Despărţit de toţi aceia pe care îi iubeam, neputând să plec spre a mă

duce la postul meu, la frontieră, tocmai în clipa izbucnirii războiului, aceasta era într-adevăr o situaţie nespus de neplăcută…!

La ce bun să mai înşir toate necazurile mele. Voi spune numai că n-am fost interogat, că am fost pus la secret, că n-am putut comunica cu nimeni şi că şase săptămâni de-a rândul n-am primit nici o ştire de la nimeni. Dar istorisirea captivităţii mele m-ar duce prea departe. De aceea rog pe prietenii mei din Grattepanche să mă aştepte până ce le voi povesti verbal tot ce am îndurat. Pentru moment să se mulţumească să afle că timpul mi-a părut foarte lung şi că orele se scurgeau cu o încetineală extraordinară. Cu toate astea eram mulţumit că n-am fost încă judecat, deoarece Kalkreuth îmi spusese că situaţia mea era gravă. Văzând că nimeni nu pomenea de judecată, puteam să mă aştept să rămân prizonier până ia sfârşitul campaniei.

Totuşi, lucrurile nu s-au petrecut astfel. Peste o lună şi jumătate, la 15 august, comandantul fortăreţei m-a pus în libertate şi am fost condus ia Belzingen, fără să mi se fi spus măcar motivele pentru care am fost arestat.

Vă puteţi închipui fericirea mea revăzând pe doamna Keller, pe sora mea şi tot astfel pe domnul şi doamna de Lauranay, care nu plecaseră din Belzingen.

Fiindcă regimentul domnului Jean rămăsese tot la Born, doamna Keller nu se mişcase din Belzingen. Domnul Jean îi scria uneori, fireşte oridecâte ori putea. Şi, cu toată rezerva scrisorilor lui, se simţea toată grozăvia situaţiei prin care trecea.

Cu toate că fusesem pus în libertate, n-aveam însă voie să stau în Prusia, ceea ce nu-mi părea de loc rău.

Într-adevăr, guvernul votase o decizie prin care toţi francezii erau expulzaţi de pe teritoriul german, în ce ne privea, ni s-a acordat douăzeci şi patru de ore ca să părăsim orăşelul Belzingen, şi douăzeci de zile ca să plecăm din Germania.

Cu două săptămâni înainte, apăruse manifestul ducelui de Brunswick care amenința Franța cu invazia aliaților.

XIII.

Nu trebuia să pierdem o clipă. Aveam aproape o sută cinzeci de leghe de făcut până să ajungem la granița franceză, o sută cincizeci de leghe într-o țară inamică pe' nişte drumuri tixite de trupe în marş, trupe. Călări şi pedestre, fără să mai punem la socoteală convoaiele de tot felul. Cu toate că ne-am asigurat de mijloacele de transport, se putea întâmpâa însă ca ele să ne lipsească într-o zi. În cazul acesta am fi fost nevoiți să mergem pe jos. Eram oare siguri de a găsI. La fiecare popas hanuri ca să putem mânca şi să ne odihnim? Firește că nu. Sigur, obişnuit cu toate lipsurile şi cu marşurile, aş fi putut ieşi din încurcătură! Dar cu domnul de Lauranay, un bătrân de şaptezeci de ani şi două femei, domnişoara Martha şi sora mea, nu puteai cere imposibilul.

În sfârşit, îmi voi cla toate silințele ca să ajungem cu bine, în Franța.

Aşadar, după cum am spus, nu aveam timp de pierdut. De altfel poliția era pe urmele noastre ca să vadă dacă executăm ordinul. Aveam douăzeci şi patru de ore ca să părăsim Belzingen şi douăzeci de zile ca să evacuăm Germania; ne ajungea în cazul însă că n-am fi fost opriți pe drum. Paşapoartele pe care ni le-a dat Kalkreuth chiar în seara aceea, nu erau valabile decât. Pentru douăzeci de zile. Odată termenul acesta trecut, puteam fi arestați, şi închişi până la sfârşitul războiului! Cât despre paşapoarte, ele impuneau un itinerar de la care ne era interzis să ne depărtăm şi trebuiau vizate în satele şi oraşele indicate pe ele.

În afară de asta, era mai mult ca probabil că evenimentele se vor desfăşura cu o grabă nespusă. Poate că luptele începuseră chiar la frontieră.

La manifestul ducelui de Brunswick, națiunea, prin gura deputaților ei, a răspuns aşa cum se cuvine, şi preşedintele

Camerei rostise cuvintele acestea răsunătoare: „Patria este în pericol!”

În ziua de 16 august dis-de-dimineaţă, eram gata de plecare şi am pus în ordine toate afacerile noastre. Casa domnului de Lauranay trebuia să rămână în grija unui servitor bătrân, elveţian de origine şi care era de multă vreme în serviciul lui. Omul acesta cumsecade, pe devotamentul căruia domnul de Lauranay se putea bizui, va şti să facă pe inamic să respecte casa stăpânului său.

Cât despre casa doamnei Keller, până când va găsi un muşteriu care s-o cumpere, urma să fie locuită de servitoarea, care era de naţionalitate prusacă.

Chiar în dimineaţa acelei zile, am aflat că regimentul domnului Jean părăsise Borna îndreptându-se spre Magdeburg.

Domnul de Lauranay, domnişoara Martha, eu şi sora mea am făcut o ultimă încercare ca să hotcărâm pe doamna Keller să vină cu noi.

— Nu dragii mei, nu stăruiţi, răspunse ea. Chiar azi am să mă duc la Magdeburg. Am presimţirea că se va întâmpla o mare nenorocire şi vreau să fiu acolo!

Am înţeles că toate sforţările noastre vor fi zadarnice şi că, doamna Keller nu va reveni niciodată asupra hotărârii pe care o luase. Nu ne mai rămânea decât să ne luăm rămas bun de la dânsa, după ce i-am indicat oraşele şi satele prin care poliţia ne silea să mergem.

Iată în ce condiţiuni trebuia să se efectueze călătoria noastră.

Domnul de Lauranay poseda o caretă veche de care nu. Se mai slujea. Careta aceasta îmi păruse convenabilă pentru parcursul acesta de o sută cincizeci leghe pe care trebuiam să le străbatem. Era uşor de călătorit în timp de pace din pricină că găseai cai la fiecare etapă, dar acum cu ocazia războiului, majoritatea cailor fiind rechiziţionaţi pentru serviciul armatei, nu mai puteai să te bizui pe ei, încât riscai să rămâi în loc.

De aceea, ca să înlăturăm inconvenientul acesta, am hotărât să procedăm altfel. Am fost însărcinat de domnul de Lauranay să cumpăr doi cai buni, fără să mă uit la preţ. Fiindcă mă pricepeam, am făcut o achiziţie bună. Apoi, ca să ne lipsim de oficiile unui vizitiu, am hotărât să îndeplinesc eu însumi serviciul acesta care, firește, a fost primit. Ştiam să mân, aşa că toată lumea putea fi liniştită.

La 15 august, la orele opt dimineaţa totul era gata. Nu mai aveam altceva de făcut, decât să mă urc pe capră. Ca arme posedam o pereche de pistoale cu care puteam ţine în loc pe răufăcători, iar în privinţa merindelor aveam pentru câteva zile. Se stabilise ca domnul şi domnişoara de Lauranay să stea în fund, iar sora mea în faţă. Purtam o haină groasă şi pe deasupra un palton cu care puteam să înfrunt fără grijă vremea rea.

Ne-am luat rămas bun pentru ultima oară de la doamna Kelâer, întrebându-ne îngrijoraţi dacă vom mai avea ocazia să ne întâlnim.

Timpul era destul de frumos, dar se anunţa o căldură mare peste zi. De aceea am hotărât să aleg două ore când căldura va fi mai mare, spre a lăsa caii să se odihnească şi să prindă astfel puteri noi.

Am plecat în cele din urmă, pocnind din bici ca să îndemn caii să alerge mai iute.

După ce arn trecut porţile oraşului, am mers destul de bine fiindcă drumurile nu prea erau tixite de trupele şi convoiurile care se îndreptau spre Coblentz.

De la Belzingen, nu sunt decât două leghe până la Borna unde am ajuns peste o oră.

În orăşelul acesta, stătuse în garnizoană câteva săptămâni regimentul colonelului von Grawert. Acum însă regimentul plecase la Magdeburg, unde doamna Keller intenţiona să se ducă spre î-l vedea pe domnul Jean.

Domnişoara Marina simţi o emoţie adâncă pe când străbăteam străzile orăşelului Borna. Se gândea la domnul Jean care, sub ordinele locotenentului Frantz, mergea

probabil pe drumul de la care trebuia să ne îndepărtăm acum, conform iti-nerariului stabilit de Kalkreuth.

Nu. M-am oprit la Borna, deoarece nu voiam să poposesc decât peste patru leghe mai departe, la graniţa care delimitează în prezent provincia Bran-deburg. Dar, pe vremea aceea, după vechile împărţiri ale teritoriului german, porneam acum pe drumul Saxei.

Se făcuse orele douăsprezece când am ajuns la punctul acesta al frontierei. Câteva detaşamente de cavalerie se stabilise aici. La o cotitură a şoselei se afla un han unde arn poposit trei ore.

Prima grijă pe care am avut-o ajungând la han, a fost să dau de mâncare cailor., în timpul primei zile, mi se părea prudent să îngrijesc cât mai bine animalele ca să nu fie surmenate.

În acelaşi timp trebuia să ne vizăm aici paşapoartele. Calitatea noastră de francezi ne-a atras câteva priviri piezişe. Dar ce ne păsa, de vreme ce aveam toate actele în regulă. De altfel, de vreme ce trebuia să părăsim ţara într-un timp de, nu puteam fi arestaţi în drum.

Planul nostru era să rămânem noaptea la Zerbst. Afară doar de cazurile excepţionale, ne-am hotărât în principiu, să nu călătorim decât peste zi. Drumurile nu păreau destul de sigure pentru ca să ne aventurăm noaptea pe ele. Prea mulţi pungaşi străbăteau ţinuturile aşa că nu voiam să ne expunem.

Voi mai adăuga că în ţinuturile acestea care se apropie de nord, noaptea este scurtă în august. Soarele răsare înainte de orele trei dimineaţa şi apune la nouă. Popasul nu va dura deci prea mult, ci exact timpul necesar odihnei oamenilor şi animalelor. Evident că dacă va fi nevoie să punem umărul, vom face-o cu dragă inimă.

De la graniţă, unde trăsura noastră se oprise pe la douăsprezece, până la Zerbst, sunt şapte sau opt leghe. Putem face aşadar, drumul acesta între orele trei după-amiază şi opt seara.

Totuşi, mi-am dat bine seama că trebuie să ne aşteptăm şi la întârzieri.

Chiar în ziua aceea, am avut de furcă cu un fel de samsar de cai, un tinăr înalt şi slab, foarte vorbăreţ şi care voia cu orice preţ să rechiziţioneze trăsura şi caii noştri. Spunea că rechiziţia aceasta e pentru Stat. Ce farsă! Îmi închipui că Statut era el, cum a zis Ludovic al XV-lea şi că samsarul voia să rechiziţioneze caii pentru el.

Dar oricine ar fi fost, individul acesta, trebuia mai întâi să respecte paşapoartele şi semnătura directorului poliţiei. Totuşi am pierdut aproape o oră ca să parlamentăm cu ticălosul acesta. În sfâr-şit, trăsura porni ia galop ca să câştigăm timpul pierdut.

Ne aflam atunci pe teritoriul care formează azi principalul Anhalt. Drumurile erau mai puţin tixite, fiindcă grosul armatei prusace se îndrepta mai spre nord, spre Magdeburg.

Am ajuns fără prea multe dificultăţi la Zerbst, un fel de orăşel ele mică importanţă, lipsit de aproape orice confort, unde ani sosit la nouă seara. Se vedea cât de colo că tot felul de oameni fără căpătâi trecuseră pe acolo şi că nu se siliseră sa devasteze tot ce le ieşise în cale. Ori cât de puţin pretenţios ar fi cineva, cred că nu înseamnă mare lucru să ceri un adăpost pentru noapte. Or, adăpostul acesta.

— În mijlocul tuturor caselor, închise dintr-un sentiment de prevedere.

— De abia dacă am putut să-l găsim. Am crezut chiar că vom fi nevoiţi să rămânem în trăsură peste noapte. La urma urmei noi ca noi, dar caii? Nu le trebuia oare de mâncare şi un adăpost? Mă gândeam la ei înainte de toate şi mă înfioram la gândul că s-ar putea să ne lipsească pe drum!

Am propus deci să pornim mai departe ca să ajungem la altă haltă.

— Acken, bunăoară, o localitate situată la vreo trei leghe jumătate de Zerbst. Puteam ajunge aici înainte de miezul

nopţii, cu riscul de a fi plecat a doua zi la zece spre a nu lua niinic din repauzul cailor.

Cu toate astea, domnul de Lauranay ne-a atras atenţia că va trebui să trecem Elba pe un pod foarte îngust şi fără balustradă şi că ar fi mai bine să procedăm ta trecerea asta în timpul zilei.

Domnul de Lauranay. Nu se înşela. Trecerea Elbei ne putea procura oarecare dificultăţi.

În afara de asta trebuie să mai menţionez că domnul de Lauranay cunoştea foarte bine teritoriul german de la Belzingen până la graniţa franceză. Câţiva ani în şir, pe când trăia încă fiul lui, făcuse în mai multe rânduri drumul acesta, pe care se orienta uşor cu ajutorul hărţii. În schimb eu, călătoream pe drumul acesta de abia pentru a doua oară. Domnul de Lauranay, era aşadar, o călăuză foarte preţioasă şi care merita toată ascultarea.

În sfârşit, tot căutând cu punga în mină un adăpost la Zerbst, am sfârşit prin a găsi unul, atât pentru noi, cât şi pentru cai. Am mai găsit de mânca-re, ceea ce ne-a bucurat mult fiindcă, ţineam să economisim proviziile pe cale le aveam cu noi.

Am petrecut astfel noaptea, mai bine chiar decât am sperat, în orăşelul Zerbst.

XIV.

Cu puţin înainte de a ajunge la Zerbst, trăsura noastră a străbătut teritoriul care formează principatul Anhalt cu cele trei ducate ale lui. A doua zi, trebuia să ne îndreptăm spre sud ca să ajungem la orăşelul Acken situat în teritoriul Saxei – azi districtul Magdeburg. Pe urmă vom trece din nou prin Anhalt în timp ce vom porni spre Bern-sburg, capitala ducatului cu acelaşi nume. De acolo ne vom înapoia pentru a treia oară în Saxa, de-a lungul districtului Merseburg. Iată ceea ce era pe atunci, confederaţia germanică cu sutele ei de state pe care le-ai fi putut străbate repede, fireşte, cu mijloace perfecţionate de comunicaţie.

Fără îndoială că itinerariul acesta, mi-a fost explicat de domnul de Lauranay. Dânsul îmi arăta harta, şi cu degetul îmi indica poziţia provinciilor, situaţia principalelor oraşe şi direcţia cursurilor de apă. Negreşit că nu la regiment am putut urma un curs de geografie. Şi apoi dacă aş fi putut citi măcar!

Vai! Am fost nevoit să-mi întrerup deodată lecţiile, tocmai când începusem să leg vocalele cu consoanele. Şi bietul meu profesor, domnul Jean, care fusese luat în armată împreună cu toţi tinerii de varta lui!

În sfârşit, să nu mai insistăm asupra acestor lucruri triste şi să ne reluăm călătoria.

Încă din ajun spre seară, timpul deşi era călduros, ameninţa a ploaie. Cerul era acoperit aproape în întregime de nori. De abia dacă pe alocuri se mai vedea un petec senin de cer. În ziua aceea, am minat repede caii, deoarece voiam să ajungem înainte de ivirea nopţii la Bernsburg.

— O etapă de vreo douăsprezece leghe. Puteam ajunge cu condiţia să nu se strice vremea sau să avem vreo piedică pe drum.

Or, tocmai Elba ne bara drumul, aşa că mă temeam să nu ne oprim acolo mai mult decât ar fi trebuit.

Am plecat din Zerbst la şase dimineaţa şi am ajuns peste două ore pe malul drept, al Elbei, un fluviu mare şi frumos, cu malurile râpoase şi acoperite de trestii.

Din fericire norocul ne-a favorizat. Am trecut cu bine podul în mai puţin de un sfert de oră. Îmi spuneam că dacă lucrurile vor merge astfel cu toate apele pe care le aveam de trecut, nu vom avea de ce să ne plângem.

Am ajuns în orăşelul Acken pe care l-am străbătut fără să ne oprim şi am luat-o spre Bernsburg.

Mă sileam să merg cât mai bine, pe drumurile acestea primitive care nu aduceau de loc cu acelea de azi. Şoselele acestea erau pe atunci nişte fâşii înguste care lăsau mult de dorit mai ales în timpul ploilor. Dar ce puteam să facem, aşa că am fost nevoiţi să ne acomodăm cu împrejurările.

Până la douăsprezece am mers bine. Cu toate astea, pe la unu după-amiază, din fericire în timpul popasului, ne-am pomenit cu un regiment de panduri. Pentru prima oară în viaţă mi-a fost dat să văd cavalerii aceştia austrieci, adevărat soi de barbari. Porneau în galop ridicând în urma lor un nor uriaş de praf care se înălţa spre cer, în vârtejul acesta, nu vedeai decât mantalele lor roşii şi căciulile lor negre.

Am avut noroc că ne aflam garaţi pe partea cealaltă a drumului, la adăpostul lizierii unei pădurici de plopi. Austriecii nu ne-au văzut, altminteri cine ştie ceea ce s-ar fi putut întâmpla. Caii noştrii ar fi putut foarte bine să convină acestor panduri şi tot astfel trăsura noastră ofiţerilor lor.

Fireşte că dacă ne-am fi aflat în mijlocul şoselei, pandurii nu ar fi aşteptat să le facem loc şi ne-ar fi călcat pur şi simplu.

Pe la orele patru după-amiază, am semnalat domnului de Lauranay un punct destul de ridicat, care domina câmpia la vre-o leghe, în direcţia vestului.

— Trebuie să fie castelul din Bernsburg, îmi răspunse el.

Într-adevăr, castelul acesta, situat în vârful unei coline se vede de la o mare depărtare.

Am dat bice cailor şi peste o jumătate de oră am străbătut oraşul Bernsburg unde actele noastre au fost verificate. Apoi, foarte obosiţi, după ce am trecut râul Saale, am ajuns la Alstleben.

— Pe la orele zece seara. Am petrecut o noapte bună. Eram găzduiţi într-un hotel destul de confortabil, unde nu se aflau găzduiţi ofiţeri austrieci, ceea ce ne-a făcut multă plăcere şi am plecat a doua zi, precis la orele zece dimineaţa.

N-o să-mi pierd timpul să descriu oraşele, târgurile şi satele. Nu le vedeam decât în treacăt, deoarece nu călătoream de plăcere, ci, călătoream ca nişte oameni expulzaţi dintr-o ţară, pe care de altfel o părăsisem fără nici o părere de rău.

Ceea ce ne preocupa în aceste localităţi, era să nu ni se întâmple nimic supărător şi să ne putem urma drumul în linişte.

În ziua de 18 august, am ajuns pe la amiază, la Hettstadt. Am trebuit să trecem râul Wipper, căruia la regiment i-am fi spus Vipera, nu departe de o exploatare de mine de aramă. Pe la trei am sosit la Limbach, apoi după ce am trecut de Mansfeld, dominat de o colină înaltă pe care o dez-mierda o rază de soare în mijlocul ploii şi în sfâr-şit Sangerhausen, pe Gena, trăsura noastră a străbătut un ţinut bogat în mine. În sfârşit, spre seară am ajuns la Artern.

Ziua aceasta de călătorie a fost într-adevăr obositoare, am făcut aproape, cincisprezece leghe şi abia un singur popas. De aceea am dat o îngrijire specială cailor, hrană din belşug şi un bun culcuş pentru noapte. E drept că aceasta constituia o mare cheltuială dar, domnul de Lauranay nu se uita la bani în privinţa asta şi avea perfectă dreptate. Într-o călătorie ca a noastră, caii jucau un rol primordial.

A doua zi, am plecat la opt după ce am avut câteva dificultăţi cu hangiul. Ştiu bine că nimic nu e mai adevărat ca vorba aceea, frate, frate, dar brânza-i pe bani; totuşi, proprietarul hotelului din Arterh, a fost cu adevărat cel mai mare exploatator pe care l-am văzut vreodată.

În timpul acestei zile vremea a fost cât se poate de rea. Furtuna a izbucnit cu puţin timp după plecarea noastră. Fulgeriie ne orbeau iar tunetele îngrozeau caii, udaţi de ploaia torenţială care cădea fără contenire.

A doua zi, la 19 august, vremea s-a mai liniştit deşi era toi a ploaie. Câmpul era scăldat de rouă şi cu toată briza care adia, căldura era copleşitoare. Terenul era deluros şi caii tot urcând, începuseră sa dea semne vădite de oboseală. Am prevăzut în curând că va trebui să le dau un repaus de douăzeci şi patru de ore; speram insă, că înainte de a face acest popas să ajungem la Gotha.

De îndată ce-am ajuns la Heldmungen, situat pe râul Schmuke, neam oprit.

În definitiv, am dus-o destul de bine de patru zile de când am părăsit Be'lzingen. Şi îmi spuneam:

— Dacă am fi călătorit cu toţii, cum ne-am fi stâns în fundul trăsurii ca să facem loc doamnei Keller şi fiului ei! În sfârşit!

Conform itinerariului nostru, treceam atunci prin ţinutul care alcătuieşte districtul Erfurth, unul din cele trei districte ale provincieisaxa. Drumurile destul de bune, îngăduiau să mergem repede. Fireşte că aş fi mers şi mai repede încă, dacă n-aş fi avut un accident la o roată, accident care n-a putut fi reparat decât la Weissensee de către un fierar nu tocmai de soi.

Dacă etapa a fost lungă în ziua aceea, în schimb eram susţinuţi de speranţa de a ajunge spre seară la Gotha, unde trebuia să ne odihnim, cu condiţia de a găsi un adăpost bun.

Nu pentru mine, Dumnezeule mare! Voinic cum eram, puteam să îndur multe, ci pentru domnul şi domnişoara de Lauranay, care cu toate că nu se plângeau, păreau foarte obosiţi. Sora mea Irma în schimb, părea că suportă bine călătoria.

De la cinci dimineaţa până la nouă seara, am făcut vreo opt leghe şi am intrat în teritoriul Saxa Coburg. În sfârşit, la orele unsprezece, trăsura noastră s-a oprit la porţile oraşului Gotha. Am plănuit să poposim aci douăzeci şi patru de ore. Bieţii noştri cai aveau tot dreptul la o odihnă de o noapte şi o zi. Se vede că. Atunci când i-am ales, am avut mâna fericită. Hotărât, e o mare satisfacţie pe care o ai atunci, când ai nimerit un lucru bun!

Am spus că am sosit de-abia la unsprezece la Gotha, Câteva formalităţi la porţile oraşului, ne-au pricinuit o mică întârziere. Nu mai încape îndoială că dacă n-am fi avut actele în regulă am fi fost arestaţi. Agenţii civili şi militari se întreceau care mai de care cu severitatea. Era un adevărat noroc că guvernul prusac, pronunţând expulzarea noastră ne-a procurat şi mijloacele de a o pune în aplicare. Am conchis de aici că dacă aM. Fi voit să executăm primul nostru plan şi anume să plecăm înainte de încorporarea

domnului Jean, Kalkreuth nu ne-ar fi dat niciodată paşapoarte şi n-am fi putut ajunge astfel la graniţă.

Trebuia să mulţumim mai întâi lui Dumnezeu şi pe urmă Majestăţii sale Frederic Wilhelm, că ne-a facilitat călătoria. Cu toate astea graba strică treaba, după cum glăsuie. Şte un vechi proverb, aşa că nu trebuia să ne bucurăm prea devreme.

Există hoteluri, bune la Gotha. Am găsit uşor patru camere bune şi un grajd pentru cai la hotelul „La Armata Prusacă". Cu toată părerea de rău pe care mi-o producea întârzierea aceasta, trebuia să ne resemnăm. Din fericire din cele douăzeci de zile de călătorie care ne-au fost hărăzite, de autorităţile germane, trecuseră de abia patru şi am făcut aproape un sfert din parcurs.

Prin urmare, dacă am fi mers tot aşa, trebuia să ajungem la graniţa franceză la termenul fixat. Nu doream decât un singur lucru şi anume ca, regimentul Royal-Picardie să nu intre în luptă decât în ultimele zile ale lunii august, ca să pot lua şi eu parte.

A doua zi pe la opt dimineaţa, m-am coborât în vorbitorul hotelului, unde mă aştepta sora mea.

— Domnule de Lauranay şi domnişoara Martha?… Am întrebat-o.

— Nu s-au dat încă jos, îmi răspunse Irma şi trebuie să-i lăsăm pină la ora prânzului…

— Prea bine, Irma! Dar tu unde te duci?

— Nicăieri, Natalis. După masă însă am să ies puţin în oraş ca să fac diferite cumpărături… Dacă ai vrea să mă însoţeşti…?

— Cu plăcere, dragă. Până atunci am să mai hoinăresc pe străzi.

Şi iată că m-am dus în oraş.

Ce să vă spun de Gotha. Nu prea am văzut lucru mare. În schimb am văzut trupe de toate armele şi convoiuri câte poftiţi. Goarnele sunau neîncetat. La gândul că toţi soldaţii aceştia vor porni împotriva Franţei, mi se strângea inima.

Era dureros să te gândeşti că pământul patriei va fi poate cotropit de aceşti străini! Câţi camarazi nu vor muri oare în vreme ce vor apăra pământul Franţei? Da, trebuia să fiu la postul meu ca să pot lupta cu ei, fiindcă sergentul major Delpierre nu voia să fie o curcă plouată sau un sedentar!

Dar să revin la oraşul Gotha. Am străbătut câteva cartiere şi am văzut diferite biserici frumoase, ale căror clopotniţe se profilau în zare. Hotărât însă, erau prea mulţi soldaţi pe străzile ora” şului, aşa că aveam impresia că mă aflam într-o cazarmă.

M-am întors la unsprezece, după ce am avut grijă să vizez paşapoartele, aşa cum glăsuia ordinul. Domnul de Lauranay era încă în odaia lui cu domnişoara Martha. Biata fată era prea îndurerată ca să simtă nevoia de a se plimba în oraş. Şi era şi firesc!

De altfel ce ar fi văzut? Numai lucruri care i-ar fi amintit situaţia domnului Jean. Dar unde era dânsul? Doamna Keller putuse da de el, sau cel puţin putuse să urmeze regimentul lui? Cum călătorise oare femeia aceasta curajoasă? Ce ar putea face dânsa în cazul că s-ar fi întâmplat vreo nenorocire? Vai! Era un lucru îngrozitor să te gândeşti că domnul Jean, soldat prusac, s-ar fi luptat împotriva unei ţări pe care o iubea, pe care ar fi fost fericit să aibă dreptul s-o apere şi pentru care şi-ar fi vărsat bucuros sângele!

Nu mai încape îndoială că masa a fost tristă. Domnul de Lauranay voise ca să mâncăm în odaia lui. Într-adevăr, câţiva ofiţeri germani veneau regulat să ia masa în restaurantul hotelului „La Armata prusacă”, aşa că era bine să-i evităm.

După-masă, domnul şi domnişoara de Lauranay rămăseseră cu sora mea la hotel, în vreme ce m-am dus să văd dacă nu lipsea nimic cailor. Hotelierul m-a însoţit la grajd. Am văzut că omul acesta voia să mă facă să vorbesc mai mult decât trebuia, în privinţa domnului de Lauranay, a călătoriei noastre şi a unor lucruri care nu-l priveau. Aveam

de-a face cu un palavragiu, dar ce mai palavragiu!… De aceea am fost foarte rezervat şi nu i-am spus mai nimic.

La orele trei am ieşit împreună cu sora mea, pentru cumpărături. Deoarece Irma vorbea bine hruba germană, se simţea în largul ei pretutindeni – atât pe străzi cât şi în prăvălii. Cu toate astea se cunoştea imediat că eram francezi, ceea ce făcea ca să nu fim bine primiţi.

Între trei şi cinci, am făcut o sumedenie de cumpără! Uri încât am cutreierat aproape în întregime oraşul.

Doarece aş fi voit mult să aflu ceea ce se petrecea în Franţa, am sfătuit-o pe Irma să tragă cu urechea la tot ce se vorbea pe străzi şi în prăvălii. Şl cu toate că nu era de loc prudent, nu şovăiam să ne apropiem de grupurile în care se vorbea cu o oarecare însufleţire.

Într-adevăr, ceea ce am putut afla nu era defel plăcut pentru noi francezii. La urma urmei, era însă mai bine să aflăm veşti, fie chiar rele, decât să trăim într-o ignoranţă desăvârşită.

Am mai văzut de asemenea o sumedenie de afişe lipite pe zidurile caselor. Majoritatea nu anunţau decât mişcări de trupe sau rechiziţii pentru armată. În răstimpul acesta, sora mea se oprea din când în când în dreptul lor spre a citi primele rânduri.

Unul din aceste afişe mi-a atras deodată atenţia. Era scris cu litere mari negre. Parcă-l văd şi azi, cu hârtia-i galbenă lipit pe zâdul prăvăliei unui cizmar.

— Ia vezi, Irma, ce este cu afişul acesta. Ceea ce se vede acolo nu sunt cifre…?

Sora mea se apropie de prăvălia cizmarului şi începu să citească…

O! Ce strigăt a mai scos ea! Din fericire că eram singuri şi că nu ne-a auzit nimeni.

Iată ce cuprindea afişul: „1000 fiorini recompesă aceluia care va preda_pe soldatul Jean Keller din Belzingen, condamnat la moarte pentru că a lovit un ofiţer din

regimentul Leib, în vreme ce regimentul se afla în marş spre Magdeburg.

XV.

Cum ne-am înapoiat, eu şi sora mea, la hotelul „La Armata Prusacă”, ceea ce ne-am vorbit, iată lucruri pe care nu mi le mai aminti! Poivte.] că nu ne-am vorbit de loc? S-ar fi putut observa tulburarea noastră şi atunci cine ştie ce s-ar fi întâmplat. Atât ne mai trebuia, ca să ajungem în faţa autorităţilor germane. Am fi fost interogaţi, arestaţi poate, dacă s-ar fi aflat legăturile care ne uneau de familia Keller…!

În sfârşit am ajuns în odaia noastră, fără să întâlnim pe nimeni. Eu şi sora mea voiam mai în ţii să luăm o hotărâre înainte de a revedea pe domnul şi pe domnişoara de Lauranay, astfel ca să ne înţelegem în privinţa atitudinei noastre.

Amândoi stăteam acum în odaia Irmei, prvindu-ne foarte îndureraţi, fără să îndrăznim să ne spunem o vorbă.

— Nenorocitul!… Nenorocitul!… Ce a făcut! Exclamă în sfârşit sora mea.

— Ce a făcut? I-am răspuns. A făcut ceea ce aşi fi făcut şi eu în locul lui! Probabil că domnul Jean a fost maltratat, înjurat de ticălosul acesta de Frantz… Domnul Jean l-o fi bătut… Ceea ce trebuia să se întâmple mai curând sau mai târziu… Da şi eu aşi fi procedat la fel.

— Bietul Jean!… Bietul Jean!… Îngână sora mea. În vreme ce-o podidiră lacrimile.

— Vino-ţi în fire, Irma,… Nu-ţi face inimă rea!

— Condamnat la moarte…!

— Ce are de-aface, de vreme ce a fugit. Acum a scăpat de urmăritorii lui şi ori unde ar fi te rog să crezi c-o duce mai bine decât în regimentul ticăloşilor de Grawert, tatăl şi fiul!

— Şi recompensa de o mie de fiorini care se făgăduieşte aceluia care îl va preda…

— O! Suma asta nu e încă în buzunarul nimănui, Irma, şi probabil că. Nimeni nu va pune vreodată mâna pe ca!

— Şi cum va putea să scape, bietul Jean! Fapta lui este cunoscută în ţoale satele şi oraşele Germaniei! Există doar atâţia ticăloşi care nu aşteaptă altceva decât să-l denunţe! Cei mai buni n-ar voi să-l găzduiască măcar pentru o oră!

— Nu-ţi face inimă rea, draga mea! I-am răspuns. Totul nu este pierdut, atâta timp cât n-a fost prins încă…

— Natalis! Natalis…

— Şi apoi chiar dacă ar fi prins, poate scăpa… In afară de asta. Domnul Jean. A putut foarte bine să fugă şi să se afle acum într-un adăpost sigur… Trăieşte şi nu e omul care să se lase prins aşa cu una cu două.

Dacă vorbeam astfel, n-o făceam, mărturisesc, numai în scopul de a linişti pe Irma. Nu, eram convins de cele ce spuneam. Fireşte că partea cea mai grea pentru domnul Jean, după ce l-a lovit pe Frantz, a fost fuga. Ei bine, izbutise, şi se vede că nu era uşor de pus mâna pe el, de vreme ce a-fişele făgăduiau o recompensă de o mie de fiorini oricui va reuşi să-l predea autorităţilor germane. Nu, nu voiam să-mi pierd speranţa, cu toate că sora mea era foarte îngrijorată.

— Dar doamna Keller? Zise ea.

— Da! Ce se făcuse doamna Keller?… Putuse să ajungă la Magdeburg? Ştia ea ce se petrecuse cu fiul ei?… Însoţea ea oare pe domnul Jean în fuga lui?

— Sărmana femeie!… Sărmana mamă!… Repetă sora mea. De vreme ce s-a dus la Magdeburg, nu se poate să nu fi aflat că fiul ei a fost condamnat la moarte… Vai Doamne î Dumnezeule! Câte dureri îi mai hărăzeşte!

— Irma, i-am răspuns, linişteşte-te. Te rog. Dacă te-ar auzi cineva? Ştii doamna Keller este o femeie energică. Poate că domnul Jean e cu dânsa.

Dacă vorbeam aşa liniştit, lucrul e totuşi firesc fiindcă de felul meu nu mă las niciodată pradă deznădejdii.

— Dar Marina?… Întrebă sora mea.

— Părerea mea e sa nit-i spunem nimic, i-am răspuns. E mai bine aşa, Irma. Vorbindu-i am risca s-o facem să-şi

piardă curajul. Călătoria va mai dura încă mult, şi domnişoara Martha are nevoie de curaj. Dacă ar afla ce s-a petrecut, că domnul Jean este condamnat la moarte, că a fugit, că s-a fixat premiu pentru capul lui, biata fată n-ar mai trăi… Ar refuza chiar să ne mai urmeze.

— Da, ai dreptate. Natalis! Trebuie să păstrăm însă taina aceasta şi faţă de domnul de Lauranay?

— Fireşte, Irma. La ce ne-ar folosi dacă i-am împărtăşi-o. A! Dacă ne-ar fi cu putinţă să regăsim pe doamna Keller şi pe domnul Jean. Dar timpul nostru este măsurat. În curând am fi arestaţi, şi nu văd întrucât arestarea noastră i-ar folosi domnului Jean… Haide, Irma, trebuie să ne împăcăm cu situaţia noastră şi deocamdată, fă în aşa fel, încât domnişoara Martha să nu observe că ai plâns!

— Dar dacă iese în oraş, Natalis şi citeşte afişul?

— Irma, i-am răspuns, este prea puţin probabil că domnul şi domnişoara de Lauranay să iasă seara în oraş de vreme ce n-au ieşit peste zi… De altfel, seara e cam greu să poţi citi un afiş. Nu avem deci de ce să ne temem. Şi acum draga mea, fă-ţi curaj şi procedează astfel ca să nu se ştie nimic.

— Da, Natalis, simt că ai dreptate!… Da, o să ţin închisă înlăuntrul meu toată suferinţa mea adân-că… E greu, dar ce să-i faci…

La cinci dimineaţa eram în picioare. Am trezit pe oameni să nu poată bănui nimic.

După masa de seară, în timpul căreia am vorbit verzi şi uscate pentru ca să nu se observe figura tristă a Irmei, domnul şi domnişoara de Lauranay rămăseseră în odaia lor. Prevăzusem aceasta şi îmi părea bine. După o vizită la grajd, m-am dus din nou în odaia lor şi i-am îndemnat să se culce devreme. Voiam să plecăm la cinci dimineaţa, deoarece trebuia să facem un drum dacă nu foarte lung, cel puţin foarte obositor, de-a lungul unui ţinut muntos.

Ne-am culcat. În ce mă priveşte am dormit prost. Toate întâmplările zilei mi s-au perindat prin minte, încrederea pc care am simţit-o când a fost vorba să ridic moralul surorii

mele, îmi lipsea acum… Lucrurile mergeau prost… Jean Keller era urmărit… Oare nu eşti veşnic demoralizat când nu poţi dormi?

La cinci dimineaţa eram în picioare. Am trezit pe toţi şi ne-am dus să înhămăm caii la trăsură. Ardeam de nerăbdare să părăsesc oraşul acesta.

La şase ne-am suit în trăsură şi am pornit, caii fiind odihniţi, au făcut cinci leghe fără să facem vreun popas, după care am ajuns în regiunea muntoasă a Turingiei.

Aici drumul se îngreuna şi trebuia să mergem încet.

Nu că munţii ar fi fost grozav de înalţi, bunăoară ca Pirineii sau Alpii, totuşi drumul era anevoios în special pentru cai. Aproape că nici nu exista şosea pe vremea aceea, ci numai nişte defileuri strimte de-a lungul unor păduri de brazi sau de stejari. Unecri drumurile erau atât de înguste, încât păreau adevărate poteci, pe care trăsura noastră de-abia dacă avea loc.

Din când în când, mă coboram de pe capră ca să mân caii de căpăstru, deoarece şoseaua pe care mergea trăsura noastră, era brăzdată de ambele părţi de prăpăstii adinei, în fundul cărora şerpuiau câteva pârâiaşe. Ori de cite ori drumul era prea anevoios, domnul de Lauranay, nepoata lui şi sora mea se dădeau jos din trăsură şi o luau pe jos. Mergeau cu toţii, plini de curaj, fără să se plângă. Dealtfel, trebuia să facem popasuri dese ca să lăsăm caii să răsufle.

Îmi părea bine că nu spusesem nimic domnului de Lauranay despre domnul Jcan căci, dacă sora mea în ciuda raţionamentelor mele s-a lăsat pradă deznădejdii, oricine îşi poate închipui ceea ce ar fi îndurat domnişoara Martha şi tot astfel şi bunicul. Ei.

În ziua asta de 21 august, n-am făcut nici cinci leghe, în linie dreaptă bineînţeles.

— Căci drumul făcea atâtea înconjururi, încât uneori aveam impresia că ne întoarcem de unde am venit.

Poate că ne-ar fi fost necesară o călăuză? Dar n-aveam în cine să ne încredem! În împrejurarea de faţă ar fi fost mai

mult decât o imprudenţă. Nu, era de O. Mie de ori mai bine să ne bizuim pe noi înşine.

De altminteri, domnul de Lauranay străbătuse în atâtea rânduri Turingia încât se orienta fără prea multă bătaie de cap: Partea cea mai grea era să te orientezi în mijlocul pădurilor. Reuşeai totuşi călău-zindu-te după soare, fiindcă soarele este o călăuză sigură şi apoi nu e de origine germană.

Trăsura noastră s-a oprit pe la ora opt seara, la liziera unei păduri de fagi ce acoperea lanţul munţilor Thuerienger – Walks. Ar fi fost o imprudenţă să înaintăm mai departe.

Prin locurile acestea, nu se află nici un han, nici măcar o colibă de pădurari. Trebuia să dormim în trăsură, sau sub primii copaci ai pădurii.

Am cinat cu proviziile pe care le-am luat cu noi. Am deshămat caii. Fiindcă iarba creştea din belşug la poalele munţilor i-am lăsat să pască în voie, întrucât intenţionam să veghez noaptea asupra lor. Am sfătuit pe domnul de Lauranay, pe domnişoara Martha şi pe sora mea să se ducă în trăsură unde cel puţin aveau un adăpost, deoarece începuse să cadă o ploaie subţire şi rece.

Domnul de Lauranay se oferi să vegheze cu mine noaptea. Am refuzat. Veghiile astea nu sunt bune pentru un om de vârsta lui. De altfel, eu ce treabă aveam? Înfăşurat în paltonul meu, nu eram de compătimit. Am trecut prin situaţii mult mai grele, în câmpiile din America unde iarna este nespus de aspră, aşa că nu mă îngrozea perspectiva unei nopţi albe sub Cerul liber.

În sfârşit, totul a mers de minune. Liniştea noastră n-a fost tulburată o clipă. În definitiv trăsura prezenta acelaş confort pe care îl avea o cameră de hotel în ţinuturile acestea. Bine învelit, puteai dormi comod de n-ar fi fost grija care fră-mânta pe toţi în privinţa celor dragi care erau departe…

Pe când se lumină de ziuă, pe la orele patru domnul de Lauranay părăsi trăsura, propunându-mi să vegheze în

locul meu, astfel ca să mă pot odihni şi eu o oră două. Tcmându-mă să nu-l supăr dacă l-aş refuza din nou, am primit şi după ce m-am înfăşurat bine în paltonul meu, am tras un pui de somn straşnic.

La şase jumătate eram cu toţii în picioare.

— Trebuie să fii obosit, domnule Natalis? Mă întrebă domnişoara Martha.

— O! Nu, domnişoară, am dormit foarte bine în vreme ce bunicul d-tale veghea!

— Natalis cam exagerează, răspunse domnul de Lavranay zâmbind şi noaptea viitoare o să-mi dea voie…

— Nu se poate, domnule de Launaray, i-am răspuns pe un ton voios. Asta ar mai trebui, ca stăpânul să veghieze până, în zori în vreme ce sluga…

— O! Slugă! Exclamă domnişoara Martha.

— Da, slugă, vizitiu… Oare ru sunt vizitiu, dar un vizitiu îndemânatic în orice caz! Hai să spun poştaş dacă vrei cu orice chip să-mi menajezi amorul propriu, ceea ce nu înseamnă însă că nu sunt servitorul d-voastră…

— Nu eşti prietenul nostru, răspunse domnişoara Martha întinzându-i mana, şi încă ce! Mai devotat pe care ni l-a dat Dumnezeu ca să ne ducă în Franţa.

— O! Cit eşti de bună domnişoară. Ce n-ai face oare pentru nişte oameni care îţi spun cuvinte care îţi merg drept la inimă! Da, am putea ajunge cu bine la graniţă şi tot astfel doamna Keller şi fiul ei…

Cât despre mine, dacă ocazia se va ivi să mă devotez din nou pentru ei… Şi dacă va trebui să-mi dau viaţa… Amen! Cum zice preotul din satul meu.

La şapte am pornit din nou. Oricâte obstacole s-ar fi prezentat în ziua aceasta de 21 august, trebuia, să fac în aşa fel încât să străbatem Turingia înainte de ivirea nopţii.

Primele ore ale călătoriei s-au efectuat destul de greu, deoarece din pricina urcuşurilor trebuia la tot pasul să ne dăm jos din trăsură. În definitiv mergeam mai mult pe jos.

Pe la douăsprezece ani ajuns în punctul cel mai înalt al muntelui căruia, dacă nu mă înşel, i se spune Gebauer. În prezent nu ne mai rămăsese decât să ne coborâm spre vest. De aci încolo drumul era în paptă. Fireşte că n-ar fi trebuit să mergem prea repede din pricina accidentelor ce s-ar fi putut produce la coborâş.

Vremea era tot a ploaie. În schimb dacă nu plouase încă, cerul era acoperii. În întregime cu nori deşi şi grei. Mă temeam, şi pe drept, de o furtună.

Într-adevăr, pe la orele şase după-amiază, câteva fulgere despicară aerul. În depărtare se auzea tunetul şi furtuna se apropia din ce în ce.

Domnişoara Martha, ghemuită în fundul trăsurii, adâncită în gânduri, nu prea părea speriată. Sora mea închidea ochii şi stătea nemişcată.

— N-ar fi mai bine să facem un popas? Mă întrebă domnul de Lauranay.

— Ba da, i-am răspuns şi m-aş opri cu condiţia însă să găsim un loc prielnic pentru ca să putem sta peste noapte. Pe panta asta e cu. Neputinţă.

— Fii prudent, Natalis.

— N-avea nici o grijă, domnule de Lauranay. Nici n-am terminat bine vorba, că un fulger uriaş înfiişură caii şi trăsura, izbind un plop care se află la dreaptă noastră. Din fericire, arborele căzuse în direcţia pădurii. Caii se speriară şi am simţit că nu mai eram stăpân pe ei. Cu toate sforţările pe care le-am făcut, coborâră în galop panta. Eram orbiţi acum de fulgere, iar tunetele ne asurzeau pur şi simplu. Dacă bietele animale zăpăcite ar fi deviat puţin din drum, trăsura ar fi căzut imediat în prăpăstiile care brăzdau şoseaua Deodată se rupse frâriă. Caii mai liberi porneau acum cu mai multă furie. O catastrofă inevitabilă ne ameninţa.

Deodată se produse o ciocnire.

Trăsura se izbise de trunchiul unui copac. Hăţurile şi oiştea s-au rupt, iar caii se avântaseră în prăpastie.

Trăsura, spre norocul nostru fusese oprită în loc de trunchiul copacului. Din fericire nu s-a întâm-plat nici un accident dc persoane. Deşi fusesem trântit de pe capră, n-am păţit nimic. M-am dus să examinez trăsura ale cărei roţi din faţă erau sfărâmate.

Ce situaţie tristă! Ce să ne facem acum, lipsiţi de mijloacele de locomoţie, în mijlocul acestui ţinut pustiu? Ce noapte grozavă am petrecut!

A doua zi, la 23 august, am trebuit să pornim înainte, după ce am părăsit trăsura, pe care n-o mai puteam întrebuinţa chiar dacă alţi cai ar fi înlocuit pe aceia pe care i-am pierdut.

Am făcut un pachet cu proviziile şi efectivele noastre pe care le purtam acum pe umăr cu ajutorul unui băţ şi am pornit cu toţii, eu în frunte şi în urma mea Irma, domnişoara Martha şi bunicul ei. Nu cred că am făcut mai mult de trei leghe în ziua aceea. Când ne-am oprit spre seară, soarele care apunea, lumina câmpiile care se întind spre vest, la poalele munţilor Turingiei.

XVI.

Situaţia era gravă şi trebuia să se mai agraveze încă, dacă nu giiseam o trăsură şi nişte cai de vânzare. Înainte de toate, trebuia să găsim însă un adăpost pentru noapte. Pe urmă vom vedea ce e de făcut.

Mă simţeam foarte stânjenit. Prin împrejurimi nu se afla nici o colibă. Nu ştiam ce să fac, când deodată, luând-o spre dreapta, am zărit un fel de colibă care se afla în mijlocul pădurii.

Coliba aceasta nu avea nici uşi nici ferestre, totuşi oricât de puţin confortabilă era, constituia însă un adăpost.

Cerul, care fusese până acum senin, se înnora deodată. Vă puteţi închipui bucuria, mea găsind coliba aceasta care în lipsa trăsurii, era un adăpost preţios pentru noi.

Domnul de Lauranay fusese foarte afectat de accidentul întâmplat, mai ales din pricina nepoatei lui. Până la graniţă mai aveam încă de umblat. Cum se va sfârşi călătoria

noastră? Vom avea oare timpul să părăsim Germania, la termenul fixat, acum când eram nevoiţi să mergem pe jos? În prezent însă principalul lucru era adăpostul, vom avea pe urmă tot timpul să discutăm în vederea măsurilor ce trebuiau luate.

În interiorul colibei, care părea că nu mai fusese locuită de mult, pământul era acoperit cu un strat de iarbă. Probabil că într-însa se refugiau din când în când, păstorii care îşi duceau turmele la păşunat în munţii Turingiei. Jos se vedeau câmpiile Saxei, în direcţia orăşelului Fulga, de-alungul teritoriilor Rinului de Sus.

Sub razele soarelui care apunea, câmpiile acestea păreau oarecum roditoare. Cu toate că nu erau întinse ca în palmă, se vedea cât colo, că erau mai uşoare de străbătut decât drumul pe care l-am făcut din Gotha până aici.

Odată instalaţi în colibă, îm pregătit împreună cu sora mea, masa de seară. Domnul şi domnişoara de Lauranay, foarte obosiţi de drum de-abia dacă mâncaseră. Irma de asemenea nu se atinse de cina asta modestă.

— Rău faceţi că nu mâncaţi, le repetam într-una. Întâi hrana şi apoi odihna, iată metoda soldatului în campanie. Trebuie să prindem puteri, aşa că e necesar să mănânci, domnişoară Martha.

— Chiar dacă aş vrea să mănânc, dragul meu Natalis, îmi răspunse ea, mi-ar fi cu neputinţă… Mâine dimineaţă, înainte de plecare, voi încerca să-mănânc ceva.

— Rău faci, domnişoară, i-am răspuns.

— Fii pe pace, n-o să te fac de râs mâine în timpul drumului, fiindcă n-o să rămân în urmă.

Toată stăruinţa mea a fost în zadar deşi mâncam de zor ca să slujesc de exemplu. Eram hotărât să prind puteri, ca şi cum m-aşi fi pregătit pentru o muncă foarte grea a doua zi.

În apropierea colibei, se afla un pârâu cu apă limpede. Câteva picături din apa aceasta amestecată cu rachiu, era de-ajuns să facă o băutură răcoritoare.

Domnişoara Martha consimţi să bea două, trei picături. Domnul de Lauranay şi sora mea, o imitară, ceea ce le-a prins bine.

Apoi câte trei se duseră în colibă unde se culcară şi adormiră în curând.

Am făgăduit că mă voi culca şi cu, dar cu intenţia de a nu-mi ţine făgăduiala. Dacă am spus că mă voi culca, o ca domnul de Lauranay ar fi voit să vegheze cu mine şi nu trebuia să-i impun acest surplus de oboseală.

Lată-mă deci plimbându-mă de colo până colo, asemenea unei santinele. Ori cine îşi poate închipui că a sta de veghe nu e un lucru nou pentru un soldat. Luasem două pistoale cu mine, fiindcă paza bună trece primejdia rea.

De aceea hotărâsem să mă împotrivesc somnului, deşi îmi simţeam pleoapele grele. Uneori când eram prea obosit, veneam să mă mai întind puţin în colibă, cu urechia aţintită la cele mai mici zgomote.

Noaptea era foarte întunecoasă. Nici o stea nu se vedea pe bolta cerească. Luna dispăruse şi ea printre nori.

Totuşi, dacă un foc s-ar fi aprins undeva în pădure, l-aş fi zărit imediat de la o leghe depărtare, fiindcă aveam nişte ochi buni care scrutau întunericul.

Nici un suflu nu tulbura firea; afară era o linişte desăvârşită ca atunci când vremea e a ploaie.

Cu toate astea trebuie să mărturisesc că liniştea nu era însă atât de desăvârşită, de vreme ce se auzea un zgomot, un fel de şuierat continuu care reproducea semnalele regimentului Royal-Picardie. Oricine îşi poate închipui că cel care flu-era astfel, nu era altul decât sergentul major Natalis Delpierre, care se lăsa pradă obiceiurilor lui.

Şi pe când fluieram astfel, mă gândeam la trecut. Mă gândeam la tot ce se petrecuse la Belzingen de când am sosit acolo, amânarea căsătoriei în clipa când trebuia să se săvârşească, eşuarea duelului cu locotenentul von Grawert, încorporarea domnului Jean, expulzarea noastră din Germania. Pe urmă, întrezăream, în viitor, o sumedenie de

dificultăţi: Jean Keller al cărui cap fusese pus la preţ, fugind de teama condamnării lui, doamna Keller care îl căuta, neştiind unde să-l găsească…!

Şi, dacă fusese descoperit, dacă fusese denunţat de nişte ticăloşi care voiau să ia prima de o mie de florini?… Nu, nu-mi venea să cred aşa ceva. Îndrăzneţ şi hotărât, domnul Jean nu era omul care să se lase prins aşa, cu una cu două.

În vreme ce mă gândeam la toate astea, simţeam că mi se închid pleoapele. M-am sculat atunci, nevoind să adorm. Îmi părea rău că firea era atât de liniştită în timpul acestei nopţi şi întunericul atât de nepătruns. Şi-mi trebuia o sforţare constantă a voinţei ca să nu cedez oboselii.

În răstimpul acesta, orele treceau. Cât putea să fie ceasul? Trecuse oare de miezul nopţii? Probabil, căcj noaptea e scurtă în epoca aceea a anului. Mă uitam pe cer doar doar oi vedea vreun punct luminos. Dar nimic nu semnala încă ivirea zorilor. Se vede deci că mă înşelasem şi că era mai devreme decât îmi închipuiam.

Mi-am adus atunci aminte că, în timpul zilei, domnul de Lauranay, după ce a consultat harta, mi-a spus că primul oraş principal prin care vom trece era Tann, situat în districtul Cassel, în provincia Hesse-Nassau. Acolo ne-ar fi cu putinţă să înlocuim trăsura. Ne trebuia un mijloc de locomoţie cu care să putem ajunge în Franţa. Totuşi, ca să ajungem la Tann mai aveam de făcut vreo douăsprezece leghe. Pe când mă gândeam astfel, am tresărit de-o-dată.

M-am sculat numaidecât şi am tras cu urechea. Mi s-a părut că am auzit o detunătură. Era oare un foc de armă?

Aproape imediat, am auzit o a doua detunătură. Nu mai încăpea îndoială că era un foc de armă. Ba. Chiar mi s-a părut că am văzut o flacără spintecând întunericul.

În situaţia în care ne aflam, în mijlocul unui ţinut aproape pustiu, ne puteam teme de orice. O bandă de hoţi putea să ne atace şi atunci cum să ne împotrivim?

Trecuse un sfert de oră. N-am voit să trezesc pe domnul de Lauranay. Era posibil însă că focul acesta de armă să fi

fost al unui vânător… În tot cazul, după scânteia pe care a produs-o arma, am socotit distanţă la vreo jumătate de leghe.

Am rămas în picioare, nemişcat, cu privirea ţintită în direcţia aceasta. Nemaiauzind nimic, am început să mă liniştesc şi m-am întrebat chiar dacă n-a fost jocul unei iluzii a auzului sau a ochiului. Uneori crezi că nu dormi şi totuşi dormi. Ceea ce iei drept, o realitate nu este decât impresia fugară a unui vis.

Hotărât să înfrunt cu orice preţ somnul, am început din nou să mă plimb în lung şi în lat, fluie-rând fără să-mi dau seama, semnalele regimentului meu. Am înaintat chiar vreo sută de paşi în pădure.

În curând mi s-a părut că aud un fâşâit uşor. Deoarece credeam că e o vulpe sau un lup, am scos pistolul de la brâu gata să trag.

De-o dată, însă, mi s-a părut că văd o umbră care se repede spre mine… Am tras la întâmplare.

Dar o dată cu detunătura armei, am văzut un om în faţa mea… L-am recunoscut numaidecât: era Jean Keller.

XVII.

La zgomotul detunăturii, domnul de Lauranay, domnişoara Martha şi sora mea se treziră imediat şi ieşiră din colibă. În omul care venea cu mine din pădure, nu putuseră ghici pe domnul Jean, nici pe doamna Keller care venea şi ea după noi. Domnul Jean se repezi la ei. Înainte de a fi rostit vreo vorbă, domnişoara Martha îl recunoscuse şi îl îmbrăţişa.

— Jean, îngână ea.

— Da, Martha!… Eu şi mama… În sfârşit. Domnişoara de Lauranay se aruncă în braţele doamnei Keller.

Deoarece nu trebuia să săvârşim vreo imprudenţă:

— Să mergem în colibă, i-am zis. E în joc persoana d-tale.

— Cum!… Ştii, Natalis… Îmi răspunse el.

— Da, eu şi sora mea ştim totul.

— Şi tu Martha, şi d-ta domnule de Lauranay?… Întrebă doamna Keller.

— Dar de ce? Întrebă domnişoara Martha.

— Veţi afla imediat, deocamdată să intrăm în colibă.

Peste o clipă, ne aflam cu toţii într-însa. Dacă nu ne vedeam, cel puţin auzeam totul. Eu stăteam în faţa uşii şi cu toate că eram atent la convorbire supravegheam în acelaşi timp şoseaua.

Şi iată ce ne-a povestit domnul Jean, întrerupându-se din când în când spre a asculta afară.

Povestirea aceasta, ne-a fost istorisită de domnul Keller, în fraze scurte şi întretăiate, ca şi cum dânsul de-abia ar mai fi putut răsufla.

— Dragă Martha, zise el… Trebuia să se întâmple… Şi e mai bine că sunt ascuns aici… În coliba asta… Decât acolo, sub ordinele colonelului von Grawert… În compania locotenentului Frantz.

Şi atunci în câteva cuvinte, Martha şi sora mea aflară ceea ce se petrecuse înainte de plecarea noastră din Belzingen: provocarea insultătoare a locotenentului, întâlnirea fixată, refuzul de a se bate după încorporarea, domnului Jean Keller în regimentul colonelului von Grawert.

— Da, zise domnul Jean, eram să fiu sub ordinele acestui ofiţer! Se putea răzbuna în voie, în loc să mă vadă în faţa lui cu o spada în mână… A! Omul acesta care te-a insultat Martha, l-aş fi ucis fără nici o remuşcare…

— Jean, sărmanul meu Jean, îngână domnişoara de Lauranay.

— Regimentul a fost trimis la Borna reluă Jean Keller. Acolo, timp de o lună am fost supus la cele mai grele corvezi am fost umilit, pedepsit pe nedrept şi tratat în sfârşit de nemernicul acesta de Frantz, cum nu se tratează un câine!… M-am abţinut însă… Am îndurat totul gândindu-mă la tine, Martha, la mama, la toţi prietenii mei… Vai! Cât am suferit!… În sfârşit regimentul a plecat la Magdeburg… Unde mama a putut să-l ajungă. Dar tot acolo, într-o seară, acum cinci zile, locotenentul Frantz, pe când mă aflam singur cu el pe o stradă, după ce m-a înjurat, m-a lovit cu

cravaşa. Cred că aveam dreptul să mă revolt!… M-am repezit la el şi l-am lovit la rândul meu…

— Jean, bietul meu Jean!… Îngână mereu domnişoara Martha.

— Eram pierdut dacă nu reuşeam să fug… Reluă domnul Jean… Din fericire am putut găsi hanul în care locuia mama… Peste câteva clipe am lepădat uniforma, m-am îmbrăcat ţărăneşte, şi-am plecat din Magdeburg… A doua zi am aflat imediat că eram condamnat la moarte de consiliul de război. Capul meu era pus la preţ! Se acordă un premiu de o mie de florini aceluia care va pune mâna pe mine… Cum să scap?… Nu ştiam… Dar voiam să trăiesc Martha… Să trăiesc ca să vă revăd pe toţi.

În clipa aceea, domnul Jean îşi întrerupse povestirea.

— Nu se aude nimic? Întrebă el.

M-am furişat din colibă. Şoseaua era liniştită şi pustie. Mi-am lipit urechea de pământ. Nu se auzea nici un zgomot suspect din direcţia pădurii.

— Nu e nimic, i-am spus întorcându-mă în colibă.

— Mama şi cu mine, reluă domnul Jean, am luat-o prin câmpiile Saxei, în speranţa de a vă în-tâlni, de vreme ce mama cunoştea itinerariul pe care vi l-a impus poliţia… Umblam mai ales noaptea, cumpărând prin casele retrase de-ale mâncării; şi, culmea ironiei, străbăteam sate în care citeam afişul cu premiul ce se acorda pe capul meu…

— Da, am zis, afişul acela pe care l-am citit împreună cu Irma, la Gotha.

— Planul meu, reluă domnul Jean, era să încerc să ajung în Turingia, unde am calculat că trebuie să vă mai aflaţi încă… De altfel acolo puteam fi oarecum în siguranţă… În sfârşit am ajuns în munţi'. Cred că ştii, Natalis cit e de greu drumul acesta, de vreme ce aţi făcut o parte din el pe jos…

— Da, domnule Jean, dar cum de-ai aflat…?

— Ieri seară, ajungând în dreptul Trecătoarei Gebeuer, răspunse domnul Jean, am văzut o trăsură sfărâmată care se afla părăsită în drum… Am recunoscut trăsura domnului

de Lauranay… Mă întrebam dacă aţi avut un accident, dacă aţi scăpat… Vai, cit eram de îngrijoraţi… Am umbat cu mama toată noaptea… Pe urmă, de-ndată ce s-au ivit zorile am fost nevoiţi să ne ascundem…

— Să vă ascundeţi, întrerupse sora mea. Şi pentru ce? Eraţi urmăriţi.

— Da, răspunse domnul Jean, eraţi urmăriţi de trei ticăloşi pe care i-am întâlnit mai jos de trecătoa-rea Gebauer, braconierul Buch din Belzingen împreună cu cei doi băieţi ai lui. I-am mai văzut la Magdeburg, urmând regimentele cu alţi tâlhari de teapa lor. Fără îndoială că ştiau că, dacă puneau mâna pe mine trebuiau să încaseze o mie de florini. De aceea m-au urmărit şi acum două ore, am fost atacaţi la vreo jumătate de leghe de aici… Ia liziera pădurii.

— Va să zică cele două împuşcături pe care le-am auzit, au fost trase de ei? Am întrebat pe domnul Jean.

— Da. Natalis… Un glonte mi-a trecut prin pălărie… Totuşi am reuşit să ne refugiem într-un tufiş, astfel că am putut scăpa de ticăloşii aceştia… Probabil că ei îşi închipuie că am luat-o pe alt drum, deoarece s-au îndreptat în direcţia munţilor… Atunci, noi am luat-o pe câmp şi când am ajuns în dreptul pădurii, te-am recunoscut după şuierat, dragul meu Natalis.

— Şi eu care am tras în d-ta, domnule Jean.

— Ce-are de-a face, Natalis! Se poate însă ca împuşcătura d-tale să fi fost auzită, aşa că trebuie să plec numaidecât.

— Singur? Întreabă domnişoara Martha. Nu, vom pleca cu toţii! Răspunse domnul Jean. Dacă ne va fi posibil ar trebui să călătorim împreună până la graniţa franceză.

Ştiam acum tot cea ce era mai însemnat, şi anume că viaţa domnului Jean era în pericol, dacă braconierul Buch şi cei doi fii ai lui ar pune mina pe el. Fireşte că trebuie să ne apărăm cu îndârjire împotriva acestor ticăloşi. Dar ce s-ar întâmpla oare în cazul că Buch ar mai veni cu câţiva păcătoşi de tagma lui?

I-am povestit apoi pe scurt domnului Jean, tot ceea ce s-a petrecut de la plecarea noastră din Bel-zingen şi cit de prielnică ne-a fost călătoria pină la accidentul de la Gebauer.

Acum lipsa cailor şi a trăsurii ne stânjcnea mult.

— Trebuie să vă procuraţi cu orice preţ mijloace de transport, zise domnul Jean.

— Nădăjduiesc că vom putea găsi la Tann, răspunse domnul de Lauranay. În tot cazul, dragul meu Jean, nu trebuie să mai rămânem în coliba asta… Poale că Buch şi fiii lui sunt pe urmele noastre… Trebuie să ne folosim de întuneric…

— Poţi să ne urmezi, Martha? Întrebă domnul Jean.

— Sunt gata! Zise domnişoara de Lauranay.

— Şi tu mamă, tu care ai îndurat atâtea oboseli?

— Să mergem, dragul meu.

Mai aveam provizii exact cât ne trebuia până la Tann, ceea ce ne evita popasurile în satele în care Buch şi fii lui puteau să treacă.

Iată aşadar hotărârea pe care am luat-o, înainte de a porni la drum, fiindcă în primul rând trebuia să luăm toate măsurile dictate de împrejurări.

Atâta timp cât nu va exista nici un pericol, eram decişi să nu ne mai despărţim. Fără îndoială, ceea ce era relativ uşor pentru noi care aveam paşapoarte, era mai greu pentru doamna Keller şi pentru fiul ei. De aceea, ei nu trebuiau să intre în oraşele în care ne era impus să trecem şi trebuiau să ne aştepte într-un loc fixat mai dinainte. În felul acesta poate că puteam călători împreună.

Să mergem deci, am răspuns. Dacă pot cumpăra o trăsură şi cai la Tann, vom putea cruţa multe oboseli tuturor. Cât despre noi, domnule Jean, cred că nu te-ar îngrozi o călătorie pe jos şi câteva nopţi petrecute în câmp la lumina stelelor, vei vedea totodată cât sunt de frumoase stelele care strălucesc pe cerul Franţei.

Spunând acestea am făcut vreo douăzeci de paşi pe şosea. Era ora două dimineaţa. Un întuneric adânc învăluia firea. Totuşi se simţea că în curând se va lumina de ziuă.

Dacă nu puteam vedea nimic, în schimb puteam auzi foarte bine. Era atâta linişte afară încât nu mi-ar fi scăpat nici cel mai mic zgomot…

Nu auzem nimic, de unde am conchis că Buch şi fiii lui pierduseră urma lui Jean Keller.

Am părăsit cu toţii coliba. Am luat proviziile care nu alcătuiau, vă rog să credeţi, un pachet tocmai mare şi din cele două pistoale pe care le aveam, am dat unul domnului Jean.

În clipa aceea, Jean luă mâna domnişoarei de Lauranay şi îi zise cu o voce mişcată:

— Martha, când am voit să te iau de nevastă, viaţa mea îmi aparţinea!… Acum nu mai sunt decât un fugar, un osândit la moarte… Nu mai am dreptul să-mi leg viaţa mea de a ta…!

— Jean, răspunse domnişoara Martha, suntem uniţi înaintea lui Dumnezeu, care să ne aibă în paza lui.

XVIII.

Voi povesti pe scurt, primele două zile în care am călătorit împreună cu doamna Keller şi cu domnul Jean. Părăsind Turingia, am avut norocul să nu ne întâlnim cu nimeni.

Foarte surescitaţi de altminteri, am mers repede. Ai fi spus că nu ştim ce înseamnă oboseala. Doamna Keller, Martha şi sora mea ne dădeau cu adevărat o pildă rară de energie. De obicei, după ce umblam patru ore în şir ne odihneam câte un ceas.

Ţinutul, prea puţin roditor, avea o sumedenie de prăpăstii. Satele puţin numeroase, erau situate la distanţe foarte mari. Cu toată energia de care dădeau dovadă tovarăşele noastre, se vedea cât de colo că ele erau obosite şi că aveau nevoie de odihnă. La 24 august, după un marş zdravăn, am ajuns la Timn, pe la ora zece seara.

Acolo după cum ne-am înţeles, domnul Jean şi mama lui s-au despărţit de noi. N-ar fi prudent să străbatem acest oraş,

în care domnul Jean ar fi putut fi recunoscut.

Ne-am înţeles să ne întâlnim a doua zi pe la opt, pe şoseaua oraşului. Dacă nu eram exacţi la întâlnire, înseamnă că am fost reţinuţi din pricină că n-am putut găsi un cal şi o trăsură. Dar, sub nici un pretext, doamna Keller şi fiul ei nu trebuia să intre în oraş. Măsura aceasta a fost foarte înţeleaptă, deoarece agenţii se arătară de o severitate excepţională la cercetarea paşapoartelor. Am crezut că ne vor opri de a merge mai departe. Am trebuit să spunem cum călătoream şi în ce împrejurare am pierdut trăsura, etc…

Lucrul acesta ne-a folosit însă. Unul din agenţi, în speranţa unei bune răsplate, s-a oferit să ne ducă la un negustor care vindea trăsuri. Propunerea lui a fost primită. După ce a condus pe domnişoara Martha şi pe sora mea la liotei, domnul de Lauranay, care vorbea foarte bine limba germană, a mers cu mine la negustorul acesta.

N-avea trăsură, în schimb avea numai o şaretă cu două roţi acoperită cu o pânză impermeabilă şi un singur cal. E de prisos să adaug că domnul de Lauranay a trebuit să plătească de două ori valoarea calului şi de trei ori aceea a şaretei.

A doua zi, ia ora opt, am regăsit pe şosea pe doamna Keller şi pe fiul ei. O cârciumă proastă le slujise de adăpost în timpul nopţii. Domnul Jean petrecuse noaptea pe un scaun, în vreme ce mama lui dormise pe jos, pe o saltea de paie.

Domnul şi domnişoara de Lauranay, doamna Keller şi Irma se urcară în şareta, în care am aşezat proviziile cumpărate la Tann. Strângându-te bine mai rămânea un al cincilea loc. L-am oferit domnului Jean. Dânsul refuză. În cele din urmă, am căzut de acord să ne instalăm cu rândul, dar de cele mai multe ori ni se întâmpla să mergem amândoi pe jos, ca să nu obosim calul. Ce vreţi, nefiind alţi cai, a trebuit să mă mulţumesc cu acesta. Ce mult regretam acum caii pe care i-am cumpărat la Belzingen!

La 26 august, spre seară, am ajuns la Fulda, după ce am văzut de departe turnul catedralei şi, pe un deal, o mânăstire de franciscani. La 27 am străbătut orăşelele Schlinchtern, Sodon şi Salmünster, situat pe rinul Salza. La 28 am ajuns la Geluhausen şi, dacă am fi călătorit de plăcere ar fi trebuit să vizităm castelul oraşului acesta care a fost locuit, după cum am aflat mai târziu, de Frederic Barbarosa. Dar nişte fugari ca noi, aveau altceva de făcut.

Cu toate astea, nu mergeam atât de repede cum aş fi voit, din pricina drumurilor rele. Nu mai mergeam decât la pas ceea ce mă neliniştea deoarece peste şapte zile, conform termenului fixat de autorităţi, trebuia să părăsim Germania.

Doamna Keller era foarte obosită. Ce s-ar întâmpla, dacă forţele părăsind-o ar fi trebuit s-o lăsăm într-un sat, într-un oraş oarecare? Fireşte că fiul ei n-ar fi putut rămâne cu dânsa, căci, atâta timp cât domnul Jean nu se afla pe teritorul francez, risca în orice clipă să fie prins şi omorât.

Am întâmpinat multe dificultăţi în vreme ce am străbătut pădurea Lomboy care se întinde la stânga şi la dreapta râului Kinzig pana în munţiii Hesse Darmstatd. Am crezut că n-o s-o mai trecem niciodată.

În sfârşit la 29 august ne-am oprit puţin înainte de porţile oraşului Hanau. A trebuit să rămânem peste noapte aici, unde era o mişcare mare de trupe. Deoarece domnul Jean şi mama lui, trebuia să facă un drum de două leghe ca să ocolească oraşul, domnul Lauranay şi domnişoara Martha rămaseră cu ei în şaretă. Sora mea şi cu mine, ne-am dus singuri în oraş, ca să reînnoim proviziile. Ne-am regăsit a doua zi, pe 30, pe şoseaua care duce la Viesbaden, Am ocolit pe la amiază orăşelul Offenbach, şi spre seară am ajuns la Frankfurt pe Main.

De oraşul acesta, n-am să spun nimic altceva decât că e situat pe malul drept al râului şi că e plin de evrei. După ce am trecut râul Main, am luat-o pe şoseaua care cobora pe la Mayenţa. Deoarece trebuia să intrăm în oraş pentru vizarea paşapoartelor, imediat după îndeplinirea acestei formalităţi,

ne-am dus să căutăm pe domnul Jean şi pe mama lui. Aşadar, în noaptea aceea n-am fost nevoiţi să ne despărţim, dar ceea cc ne-a interesat şi mai mult e că am putut găsi un adăpost, modest e drept, dar convenabil, în foburgul Salhscnhausen, pe malul stâng al Uleinului.

După o cină, luată în comun, toată lumea s-a culcat afară de mine şi de sora mea. Ne-am dus în oraş ca să mai târguim diferite obiecte.

Şi iată, între alte lucruri, ceea ce a auzit Irma, la un brutar, unde câteva persoane vorbeau de soldatul Jean Keller. Se spunea că fusese prins la Salmünster şi amănuntele acestei capturări nu lipseau, într-adevăr, dacă momentul ar fi fost mai prielnic am fi râs cu poftă.

Totuşi, ceea ce mi s-a părut cu mult mai grav, e că se spunea de asemenea că în curând regimentul Leib va sosi în localitate, de unde va fi îndreptat la Mayenţa şi apoi la Thionville.

Dacă spusele acestea erau adevărale, colonelul von Grawert şi cu fiul lui vom urma acelaşi drum cu noi. În vederea acestei întâlniri. Nu era oare mai bine să modificăm itinerariul nostru şi să ne îndreptăm mai spre sud spre a evita oraşele indicate de poliţia prusacă?

A doua zi, la 31 august, am comunicat ştirea asta rea domnului Jean. Dârisul m-a rugat să nu spun nimic, atât mamei lui cit şi domnişoarei Martha care, şi aşa erau destul de îngrijorate. După ce vom trece de Mayenţa vom vedea ce e de făcut şi dacă va fi necesar să ne despărţim până la graniţă. Grăbindu-ne am putea poate s-o luăm înaintea regimentului şi să ajungem astfel netulburaţi de nimeni, în Lorena.

Am plecat la ora şase dimineaţa. Din nefericire, drumul era greu şi obositor. Trebuia să trecem prin pădurile de la Neibruh situate în apropierea oraşului Frankfurt. Am mai întârziat apoi, fiindcă am ocolit câteva cătunuri ale căror şosele erau tixite de soldaţi şi de furgoane. În sfârşit, deşi de la Frankfurt până la Mayenţa nu erau decât vreo

cincisprezece leghe, am ajuns deabia spre seară. Eram atunci Ia frontiera provinciei Hesse-Darmstadt.

Oricine îşi poate închipui că doamna Keller şi fiul ei aveau tot interesul să evite Mayenţa. Oraşul acesta este situat pe malul stâng al Rinului şi faţă în faţă cu foburgul Cassel, de care Mayenţa se leagă printr-un pod de vase, lung de vreo şase sute de picioare.

Deci, pentru a regăsi drumurile care duc spre Franţa, trebuie neapărat să treci Rinul, fie deasupra fie dedesubtul oraşului, când nu vrei s-o ici pe pod.

Iată-ne deci în căutarea unei luntre care să transporte pe domnul Jean şi pe mama lui. A fost în zadar însă, deoarece luntrile erau suspendate din ordinul autorităţilor militare.

Pe la opt seara nu ştiam ce să facem.

— Trebuie, cu toate astea, să trecem Rinul, zise Jean Keller.

— În ce loc şi unde? L-am întrebat.

— Pe podul de la Mayenţa, de vreme ce nu-l putem trece în altă parte.

Şi iată planul pe care l-am adoptat.

Domnul Jean luă paltonul meu cu care se înfăşură, apoi, apucând calul de căpăstru, se îndreptă spre poarta Cassel.

Doamna Keller se ascunsese în fundul şaretei acoperindu-se cu hainele prietenilor noştri. Domnul şi domnişoara de Lauranay, sora mea şi cu mine ne aflam de asemenea în şaretă. Am ajuns astfel până în faţa postului de soldaţi care păzea podul.

Domnul Jean, cu o îndrăzneală uluitoare, se apropie atunci de noi şi ne zise;

— Paşapoartele d-voastră?

I-am întins paşapoartele pe care le înmână el însuşi şefului de post.

— Cine sunt oamenii aceştia?

— Nişte francezi pe care îi duc până la graniţă.

— Şi cine eşti d-ta?

— Nicolas Friedel, căruţaş din Hochst. Paşapoartele noastre au fost examinate cu o atenţie deosebită. Cu toate că actele noastre erau în regulă, oricine îşi poate închipui spaima care ne-a cuprins.

— Paşapoartele astea nu mai sunt valabile deeât patru zile! Observă şeful de post. Prin urmare în patrii zile, posesorii lor trebuie să părăsească Germania.

Fireşte, răspunse Jean Keller, de-aceea trebuie să ne grăbim.

— Puteţi să vă duceţi.

Peste o jumătate de oră, după ce am trecut Rinul ne aflam la Hotelul Anhalt, unde domnul Jean urma să joace până la urmă rolul de căruţaş. Multă vreme o să-mi aduc aminte de sosirea noastră în Mayenţa.

Ce înseamnă şi lucrurile! Ce primire diferită ne-ar fi aşteptat câteva luni mai târziu când Mayenţa s-a predat francezilor. Ce bucurie am fi simţit găsind aici pe compatrioţii noştri. Cum ne-ar fi primit – nu numai pe noi care eram goniţi din Germania.

— Dar şi pe doamna Keller şi pe fiul ei, de îndată ce ar fi aflat povestea lor.

Dar nu soseşti când vrei, după cum nu poţi pleca, după bunul tău plac.

De-ndată ce doamna Keller, domnişoara Martha şi Irma se retraseră în camerele lor de la hotelul Anhalt, domnul Jean se duse la grajd ca să vadă de cal, iar eu cu domnul Lauranay ne-am dus în oraş ca să aflăm ştiri din Franţa.

Cel mai nimerit lucru era să te instalezi într-o berărie şi să ceri ultimele ziare. Într-adevăr, meritau toată atenţia evenimentele care s-au petrecut în Franţa după plecarea noastră. Era mai întâi ziua grozavă de la 10 August, invadarea Tuileries-ilor, măcelul paznicilor şi al gărzii, întemniţarea familiei regale şi suspendarea provizorie de la tron a lui Ludovic al XVI-lea.

Iată câteva fapte care erau de natură să precipite masa aliaţilor spre graniţa franceză.

De aceea Franţa întreagă era gata să respingă invazia.

Erau tot trei armate: Luckner la nord, Lafayette, în centru, Montesquieu la sud. Cât despre Dumou-riez, slujea sub Luckner ca general de brigadă.

Dar, ştirea asta nu data decât de trei zile, Lafayette urmat de câţiva din tovarăşii lui, se dusese la cartierul general austriac, unde cu toate împotrivirile lui, fusese tratat ca prizonier de război.

De aici se poate vedea cum se purtau inamicii faţă de tot ce era francez şi ce soartă ne aştepta, dacă agenţii militari ne-ar fi nrins fără paşapoarte.

Fără îndoială că informaţiile ziarelor prezentau multe lacune. Totuşi, iată situaţia exactă:

Dumouriez, comandantul suprem al armatelor de la nord şi din centru, era, după cum se ştie. Un om şi jumătate. De aceea, spre a-i da o lovitură, regii Prusiei şi Austriei, se duseră la Mayenţa. Ducele de Brunswick conducea armatele aliate care, după ce au pătruns în Franţa prin Ardeni, trebuiau să înainteze spre Paris pe drumul de la Châlons. O coloană de şaizeci de mii de prusaci porni de la Luxemburg spre Longwy. Treizeci şi şase de mii de austrieci, împărţiţi în două corpuri de armată, sub ordinele lui Clairfayt şi prinţului de Hohenlohe, flancau armata prusacă. Acestea erau masele grozave care ameninţau Franţa.

Vă spun imediat lucrurile acestea pe care le-am aflat mai târziu, pentru că ele vă vor explica situaţia exactă.

Cât despre Dumouriez, era la Sedan cu douăzeci şi trei de mii de oameni; Kellerman, care înlocuia pe Luckner ocupa Metz, cu douăzeci de mii de soldaţi. Cinci mii la Landau, sub Custine, treizeci de mii în Alsacia, sub Biron, erau gata să se alipească, după nevoie, fie de Dumouriez, fie de Kellerman.

În sfârşit, la ultimele ştiri, ziarul înştiinţa că prusacii ocupaseră Longwy, că blocau. Thionville şi că grosul armatei înainta spre Verdun.

Ne-am întors la hotel de îndată ce a aflat ultimele evenimente, doamna Keller, deşi foarte obosită, refuză să mai stea încă douăzeci şi patru de ore la Mayenţa, cu toate că avea marc nevoie de odihnă. Dar îi era teamă că fiul ei să nu fie descoperit. Am plecat deci a doua zi, la 1 Septembrie. Mai aveam încă treizeci de leghe pânĂ. La graniţă.

Calul nostru, cu toate îngrijirile pe care i le-am dat, nu mergea deloc repede. O! Şi cât am fi voit cu toţii să înaintăm mai iute spre a ne apropia odată de graniţa franceză. Deabia spre seară, am zărit în vârful muntelui Schloss ruinele unui castel întărit. Jos la poalele muntelui se afla oraşul Cmuznach, oraş însemnat în districtul Coblentz, situat pe râul Nahe şi care, după ce a aparţinut Franţei în 1001, a fost dat Prusiei în 1815.

A doua zi, am ajuns la Kirn şi peste douăzeci şi patru de ore, la Birkenfeld. Din fericire că proviziile nu ne lipseau, aşa că am putut ocoli orăşelele care nu erau prevăzute în itinerarul nostru. În schimb, a trebuit să ne mulţumim cu şareta drept orice adăpost şi nopţile petrecute în condiţiile astea, erau extrem de penibile.

Acelaşi lucru s-a petrecut şi în seara zilei de 3 Septembrie. A doua zi, la miezul nopii, expira termenul care ne fusese acordat ca să evacuăm teritoriul german. Şi mai aveam încă două zile de umblat până să ajungem la graniţă. Ce era să ne facem dacă ne opreau în drum agenţii prusaci?

Poate că am fi putut să ne îndreptăm spre sud, spre Sarrelouis, oraşul francez cel mai apropiat de graniţă? Riscam să cădem atunci în mâinile prusacilor care sc îndreptau spre Thionville. De aceea, am socotit că era preferabil să lungim drumul, spre a evita întâlnirea aceasta periculoasă.

În definitiv, nu mai eram decât la vreo câteva leghe de Franţa. Nu era de mirare că domnul, domnişoara dc Lauranay, eu şi sora mea, am ajuns m Franţa; ceea ce constituia însă o adevărată favoare, era faptul că au mai ajuns deasemenea doamna Keller şi fiul ei. Când ne-am

întâlnit cu domnul Jean în munţii Turingii, nu credeam c-o să ne strângem rriânâ la graniţa franceză.

Totuşi, trebuia să evităm Saarbruk-ul; nu numai în interesul domnului Jean şi al doamnei Keller, ci chiar în interesul nostru. Oraşul acesta ne-ar fi oferit mai de grabă ospitalitatea într-o închisoare decât într-un hotel.

Ne-am dus deci la un ban, unde pasagerii obişnuiţi nu prea erau oameni de soi. In mai multe rânduri hangiul ne-a aruncat o privire ciudată. Ni s-a părut chiar, în clipa în care am plecat, că a spus câteva cuvinte unor indivizi care stăteau la o masă în fundul unei săli.

În sfârşit, la 4 august dimineaţa, am luat-o pe drumul care trece între Thionville şi Metz; cu riscul de a ne îndrepta la nevoie, în oraşul acesta pe care îl ocupau atunci francezii.

Ce drum penibil de-a lungul acestei mase de păduri împrăştiate de-a lungul ţinutului. Bietul căluţ de-abia dacă mai putea merge. De aceea, pe la ora două după amiază, la poalele unei coaste, a trebuit să ne dăm cu toţii jos, afară de doamna Keller, care era foarte obosită.

Mergeam încet, ţinând calul de dârlogi. Sora mea mergea lângă mine. Domnul de Lauranay, domnişoara Martha şi domnul Jean, veneau mai în urmă. Afară de noi, nu se mai afla nimeni pe şosea. În depărtare, la stânga, se auzeau câteva focuri de armă. Fără îndoială că se dădea o luptă la porţile oraşului Thionville.

Deodată, un foc de armă omorî calul nostru, carecăzu imediat. În acelaşi timp, am auzit nişte strigăte:

— Am pus mâna pe el!

— Da, e Jean Keller.

— Încasăm premiul.

— Încă nu! Exclamă domnul Jean.

O nouă detunătură. De data asta domnul Jean trăsese şi un om se rostogoli la picioarele calului nostru.

Toate astea s-au petrecut cât ai clipi din ochi.

— Sunt cei trei Buch! Îmi strigă domnul Jean.

— Ei bine, să-i „buşim” atunci.

Într-adevăr, ticăloşii aceştia se aflau la hanul unde am dormit noaptea. După câteva cuvinte schimbate cu hangiul, se luaseră după noi.

Dar din cei trei Buch nu mai rămăseseră acum decât doi: tatăl şi fiul lui mai mic. Celălalt, cu inima străpunsă de un glonte, murise pe loc.

Partida era egală acum, fiindcă eram doi contra doi. Am tras la rândul meu asupra fiului Buch, dar n-am făcut decât să-l rănesc. Atunci, amândoi, tatăl şi fiul, au lat-o la fugă prin desişul pădurii.

— Am vrut să mă iau după ei, dar domnul Jean m-a oprit. Poate că a făcut rău?

— Nu, zise el, principalul lucru e să trecem graniţa. Să mergem deci!

Deoarece calul nostru fusese omorât, a trebuit să. Lăsăm în drum şareta. Doamna Keller se dădu jos, rezemându-se de braţul fiului ei.

Încă vreo câteva ceasuri şi nu mai aveam nevoie de paşapoarte.

Am mers astfel până noaptea târziu şi am poposit noaptea în pădure. In sfârşit, a doua zi, la 5 septembrie, spre seară, am trecut graniţa.

Da, era pământul francez pe care îl călcam atunci, dar pământul francez năpădit de soldaţi străini.

XIX.

Am ajuns deci la sfârşitul acestei călătorii pe care declaraţia de război ne silise s-o facem de-a lungul unei ţări inamice. Dacă drumul acesta greu spre Franţa l-am făcut cu preţul unor oboseli nesfârşite, am fost scutiţi în schimb de pericole. Afară de două sau trei împrejurări, între altele când ne-au atacat cei trei Buchi, viaţa şi libertatea noastră n-au fost niciodată ameninţate.

Ceea ce spun de noi, se aplică de asemenea şi domnului Jean, bineînţeles, după întâlnirea noastră din munţii Turingiei. Acum nu-i mai rămânea decât să se refugieze

într-un oraş din Ţările de Jos, unde să aştepte în siguranţă, desfăşurarea evenimentelor.

Cu toate astea, graniţa era ocupată de duşman. Austriecii şi prusacii, stabiliţi în regiunea aceasta care se întinde până la pădurea Argonne, constituiau pentru noi un mare pericol. De aceea, după oboselile din trecut, viitorul ne rezerva o situaţie destul de gravă. Ce vreţi? Te crezi ajuns şi de-abia ai pornit.

Într-adevăr, ca să trecem de avant-posturile inamicului nu ne mai rămâneau decât vreo douăzeci de leghe. Din pricina ocolurilor, cu cât se va mai lungi oare parcursul acesta?

Poate că ar fi fost mai prudent să ne întoarcem în Franţa prin sudul sau nordul Lorenei. Totuşi, obosiţi cum eram, lipsiţi de orice mijloace de transport, fără nici o speranţă de a ne putea procura vreunul, trebuia să ne gândim mai bine înainte de a face un asemenea înconjur.

Propunerea asta fusese dezbătută între mine şi între domnul de Lauranay şi domnul Jean. După o lungă discuţie, am hotărât să alegem drumul cel mai scurt.

Era opt seara când am ajuns la graniţă. În faţa noastră se aflau câteva păduri uriaşe, în care nu era bine să te aventurezi în puterea nopţii.

Am făcut deci un popas ca să ne odihnim până a doua zi. Din fericire vremea era frumoasă, dar din pricina înălţimii, era foarte frig. Nu voiam să facem focul deoarece ne era teamă să nu ne vadă cineva, aşa că ne-am ghemuit cu toţii sub crengile joase ale unui fag. Am mâncat uşor, am băut puţină apă de izvor, apoi după ce am lăsat pe domnul de Lauranay, pe doamna Keller, pe domnişoara Martha şi pe sora mea să se odihnească, m-am dus împreună cu domnul Jean să stăm la pândă în pădure.

Domnul Keller, îngândurat, nu rosti o vorbă, într-un târziu, mi-a zis:

— Ascultă, dragă Natalis, şi nu uita niciodată ceea ce-ţi spun. Nu putem şti ce-o să se întâmple, mie mai ales. Pot să fiu nevoit să fug… Ei bine, mama nu trebuie să te

părăsească… Biata femeie este istovită şi dacă voi fi nevoit să mă despart de d-voastră, nu vreau să mă urmeze. Ai văzut în ce hal a ajuns, cu toată energia şi curajul ei. Ţi-o încredinţez deci, Natalis, cum iţi încredinţez pe Martha, adică tot ce am mai scump pe lume.

— Bizuie-te pe mine, domnule Jean, i-am răspuns. Nădăjduiesc însă că nu ne vom despărţi… Totuşi, dacă s-ar întâmpla aşa ceva, voi face tot ce va fi omeneşte cu putinţă ca nimeni să nu sufere…

Domnul Jean îmi strânse mâna.

— Natalis, reluă el, dacă voi fi prins, ştiu ce mă aşteaptă. În privinţa asta nu-mi fac iluzii. Prin urmare, dacă voi fi omorât, mama nu mai trebuie să se întoarcă niciodată în Prusia. Mama, după cum ştii, înainte de a se mărita, era franceză, prin urmare, odată ce bărbatul şi fiul ei au murit, trebuie să-şi sfârşească zilele în ţara în care s-a născut.

— Spui că „era” franceză, domnule Jean? Nu, mama d-tale n-a încetat o clipă de a fi franceză.

— Da, Natalis, s-o duci în Pieardia, pe care n-am Văzut-o niciodată şi pe care aş dori atât de mult s-o văd. Vreau să sper că biata mama va fi fericită cel puţin în ultimii ani ai vieţii.

— Să sperăm că vei scăpa, domnule Jean.

— Ah Franţa! Reluă el. Dacă am putea să ne retragem cu toţii într-însa. Ce viaţă am duce şi cum am uita toate suferinţele trecute. Dar nu sunt oare nebun să mă gândesc că o asemenea fericire îmi poate fi făgăduită, mie, care nu sunt decât un fugar, un condamnat care poate fi prins şi ucis dintr-o clipă într-alta?

— O! Nu vorbi aşa, domnule Jean. N-ai fost prins încă şi nu-mi vine să cred că te vei lăsa prins aşa, cu una cu două.

— Fireşte, Natalis, că voi lupta cu îndârjire până la capăt…

— Şi eu te voi ajuta!

— Ştiu, dragul meu… Vino să te îmbrăţişez. Este întâia oară că mi-e îngăduit să strâng în braţe un francez pe pământul Franţei.

— Dar nu va fi ultima oară, i-am răspuns.

Da, încrederea mea nu slăbise o clipă, în ciuda împrejurărilor critice. Aveau deci dreptate locuitorii din Grattepanche când mă considerau ca unul din cei mai încăpăţânaţi locuitori ai Picardiei.

În răstimpul acesta, noaptea trecea. Pe rând, cu şi domnul Jean ne odihneam câte o oră. Era atât de întuneric afară, încât nu puteai vedea la un pas.

În vreme ce stăteam de pază îmi încordam auzul, pentru că mă temeam nu atât de soldaţii prusaci, cit de oamenii fără căpătâi care mişunau în preajma armatelor.

Şi mă temeam mai ales de cei doi Bueh, a căror primă grijă era să pună mina pe noi; aceştia se puteau asocia foarte bine cu câţiva ticăloşi de tagma lor, spre a încasa prima de o mie de florini.

Gândurile astea mă frământau şi mă ţineau astfel treaz. În afară de asta mă gândeam că, în cazul că regimentul Leib a părăsit oraşul Frankfurt după douăzeci şi patru de ore în urma noastră, trebuie să fi trecut graniţa. În cazul acesta regimentul nu era oare în apropiere, în pădurea de la Argonne?

Temerile acestea fără îndoială erau exagerate, în schimb era justificate, deoarece mă simţeam foarte tulburat. Mi se părea că aud umblând sub copaci şi că văd umbre prin tufişuri. Amândoi – eu şi domnul Jean – eram înarmaţi şi hotărâţi în consecinţă să nu lăsăm pe nimeni să se apropie de noi.

În definitiv, noaptea asta s-a petrecut în linişte. E drept că am auzit în mai multe rânduri goarnele sunând. Toate zgomotele acestea veneau de la sud. Ceea ce dovedea că trupele inamice cantonau prin partea locului.

Probabil că trupele acestea erau coloanele au. Striece care trebuiau să se îndrepte spre Thionville sau mai la nord la Montmedy. După cum am aflat mai târziu, toate trupele astea intenţionau să străbată teritoriul Ardennes.

Riscam deci să ne întâlnim eu una din aceste coloane, ceea ce n-ar fi fost deloc plăcut.

Am hotărât prin urmare s-o luăm mai spre nord, la Stenay, sau chiar la Sedan, astfel ca să pătrundem în Argonne, evitând drumurile pe unde trebuiau să treacă imperialiştii.

Am plecat de îndată ce s-a luminat de ziuă.

Afară era o vreme minunată. Păsările cântau în luminişuri iar greierii ţirâiau vestind o zi călduroasă.

Mergeam repede şi doamna Keller la fel, în ciuda oboselii care o istovise cu totul. Din pricina frunzişului des al copacilor, nu simţeam arşiţa soarelui. Ne odihneam la fiecare două ore. Ceea ce mă neliniştea insă, e că proviziile noastre erau pa sfârşite şi nu ştiam cum să ne procurăm altele.

După cum ne-am înţeles, am luat-o spre nord, evitând oraşele şi cătunele prin care putea să treacă inamicul.

Nici un incident nu s-a petrecut în dimineaţa aceea. Pupă amiază însă, am constatat cu multă părere de rău, că doamna Keller de-abia dacă se mai ţinea pe picioare. Femeia aceasta pe caro o cunoşteam la Belzingen dreaptă ca un brad, avea spinarea adusă acum şi picioarele ii

tremurau la fiecare pas. Mă temeam chiar că la un moment dat nu va mai putea merge.

În timpul nopţii, artileria germană trăgea în continuu în direcţia Verdunului.

Ţinutul pe care îl străbăteam era alcătuit din păduri mici şi câmpii udate de pâriiaşe. Majoritatea acestor ape erau secate aşa că le puteam trece uşor. Pe de altă parte mergeam de-a lungul copacilor spre a nu fi văzuţi.

Cu patru zile mai înainte, la 2 septembrie, după cum am aflat mai târziu, Verdun-ul apărat cu atâta indirjirede eroicul Beaurepaire care a preferat mai degrabă să se sinucidă decât să se predea, şi-a deschis porţile lăsând să intre cincizeci de mii de prusaci. Ocupaţia asia a Verdunului îngăduia astfel aliaţilor să se imobilizeze câteva zile pe câmpiile Mcusei. Brunswick, trebuia să se mulţumească să ocupe Stenay, în vreme ce Dumouriez.

— Un viclean şi jumătate.

— Pregătindu-şi în taină planul de rezistenţă, rămânea la Sedan.

Ca să ne întoarcem la cele ce ne privaau. Trebuie să spun că la 30 august, lucru pe care îl ignoram, Dillon se strecurase cu opt mii de oameni intre Argon ne şi Meusa. După ce alungase de partea cealaltă a fluviului pe Clairfayt şi pe austrieci, care ocupau atunci cele două maluri, Dillon se îndreptă spre sudul pădurii.

Dacă am fi ştiut aceasta, ne-am fi îndreptat şi noi spre sud, în loc s-o luăm spre nord, căci cel puţin in. M'jlocul soldaţilor francezi, salvarea noastră era asigurată.

Din nefericire n-aveam de unde să ştim manevra asta, aşa că a trebuit să îndurăm încă multe.

A doua zi, la 7 septembrie am terminat ultimele noastre provizii. Cu orice preţ, trebuia să ne procurăm altele. Spre scară, am zărit o casă izolată, situată la liziera unei păduri, lingă un puţ. Nu trebuia să şovăim. Am bătut la uşă. Ni s-a deschis şi am intrat. Mă grăbesc să spun că proprietarii casei erau nişte ţărani cinstiţi.

Mai întâi, oamenii aceştia cum se cade ne-au înştiinţat că dacă prusacii rămâneau liniştiţi în cantonamentele lor, se aştepta în schimb sosirea austriecilor. Printre francezi se zvonea că Dumouriez părăsise în sfârşit Sedan şi că se îndrepta spre Meusa, ca să-l alunge pe Brunswick de la graniţă.

Aceasta era o eroare, după cum se va vedea mai târziu.

— Eroare care din fericire nu ne-a pricinuit nici. Un prejudiciu.

Acestea spuse, trebuie să mărturisesc că ospitalitatea pe care ne-au dat-o ţăranii a fost cit se poate de largă, în tristele împrejurări în care ne aflam. Au aprins focul în vatră şi ne-au servit o masă compusă din ouă proaspete, cârnaţi fripţi, pâine de secară, turtă şi mere, precum şi o sticlă de vin.

Am mai luat de asemenea provizii pentru câteva zile şi n-am uitat, de asemenea tutunul de care începusem să duc lipsă. Domnul de Lauranay de-abia dacă putu să convingă pe aceşti oameni cum se cade să primească ceea ce li se cuvenea. Bunătatea lor impresiona mult pe domnul Jean Keller. In sfârşit, după o noapte de odihnă, am plecat a doua zi în zori.

Aveam impresia că natura îngrămădise toate greutăţile posibile pe drumul pe care îl urmam acum, deoarece terenul era nespus de accidentat. Nu exista nici o potecă sigură, pretutindeni numai gropi pe care le masca iarba şi tufişuri pline de mărăcini. Din când în când întâlneam fie câte un păstor care ducea caprele la păscut, fie vreun pădurar cu tolba lui de piele, fie vreun porcar care mina o turmă de porci. Toţi oamenii aceştia, de îndată ce ne zăreau se afundau în pădure, şi rar dacă vreunul din ci sc îndura să ne dea vreo lămurire.

Din când în când se auzea câte o împuşcătură, ceea ce indica o luptă la avant posturi.

Oboselile şi obstacolele erau atât de mari, încât de-abia dacă făceam două leghe pe zi. Aceeaşi distanţă am făcut-o

şi în zilele de 9, 10 şi 11 septembrie. Dacă drumul era anevoios, în schimb ne aflam în siguranţă. Nu ne-am întâlnit cu prusacii şi am fost scutiţi să auzim grozavul „Ver da”: „Cine-i?” nemţesc.

Am sperat, luând direcţia aceasta, să ne întâlnim cu armata lui Dumouriez. Ori, ceea ce nu puteam şti, e că el se îndreptase acum spre sud, ca să ocupe trecătoarea Grand-Pre, din pădurea Argonne.

Între timp, o repet, împuşcăturile ajungeau până la noi. Când erau prea apropiate ne opream. Fireşte, nici o luptă nu se încinsese pe-atunci pe malurile Meusei. Erau nişte simple atacuri care se ghiceau după luminile ce se vedeau pe întuneric în pădure.

În sfârşit, în seara de 11 septembrie ne-am hotărât să întrerupom drumul nostru spre Stenay şi să ne avântăm de-a dreptul în Argonne.

A doua zi, am şi pus în aplicare planul acesta. Ne târam sprijinindu-ne unul pe altul. Vederea sărmanelor femei, atât de curajoase odinioară, dar atât de istovite acum, cu figura palidă, cu hainele rupte din pricina mărăcinilor, era un spectacol demn de milă.

Pe la amiază am ajuns într-un luminiş unde de curând avusese loc o luptă. Câţiva soldaţi zăceau întinşi cu faţa la pământ. Am recunoscut imediat pe morţii aceştia, după uniforma lor frumoasă atât de diferită de aceea a prusacilor sau a austriecilor.

Erau francezi, voluntari francezi. Se vede că au fost surprinşi de vreo coloană a trupelor lui Clairfayt sau Brunswick. Vai, da! Bieţii oameni nu muriseră fără să se apere. Câţiva germani zăceau întinşi lângă ei.

M-am apropiat şi am privit îngrozit îngrămădirea asta de cadavre, căci niciodată n-am putut să mă obişnuiesc cu vederea morţilor.

Deodată am scos un strigăt. Domnul de Lauranay, doamna Keller, domnul Jean, domnişoara Martha şi Irma, care se

aflau la vreo cincizeci de paşi în urma mea, mă priveau cu îngrijorare, ne-îndrăznind să înainteze.

În cele din urmă, domnul Jean veni spre mine:

— Ce este Natalis? A! Cit îmi pare de rău acum că nu m-am stăpânit. Aş fi voit să-l îndepărtez pe domnul Jean. Era prea târziu. Într-o clipă, ghicise pentru ce am strigat.

Un cadavru care zăcea la picioarele mele a fost recunoscut numaidecât de domnul Jean.

— Să nu afle niciodată mama şi Martha, zise el cu o voce gravă.

Dar doamna Keller se târâse până la noi, şi dânsa văzu ceea ce am ii vrut să-i ascundem, cadavrul unui soldat prusac, al unui sergent din regimentul colonelului von Gravvert, întins pe jos, în mijlocul câtorva camarazi de-ai lui. Aşadar, cu câteva ceasuri mai înainte, regimentul Leib trecuse pe-aici şi acum se afla prin împrejurimi.

Niciodată pericolul nu fusese atât de mare pentru Jean Keller. Dacă ar fi văzut, va fi imediat identificat şi ucis fără multă vorbă.

Trebuia, aşadar, să fugim cât mai repede din ţinutul acesta periculos şi să ne afundăm în partea cea mai deasă a pădurii, unde o coloană în marş n-ar putea pătrunde. Cu riscul de a ne fi ascuns multe zile în şir, nu trebuia să şovăim. Era ultima noastră şansă de scăpare.

Am mers toată ziua, am mers toată noaptea, am mers, sau mai degrabă ne-am târât în ziua următoare, şi la 13 septembrie, spre seară am ajuns în inima celebrei păduri din Argonne, de care Du-mouriez spusese: „Iată Termopilele Franţei, dar voi fi mai fericit ca Leonidas!”

Într-adevăr, a fost mai norocos. Şi iată cum mii de ignoranţi de tagma mea au aflat de existenţa lui Leonidas şi a Termopilelor.

XX.

Pădurea din Argonne ocupă un spaţiu de treisprezece până la optsprezece leghe de la Sedan, la nord, până în sătuleţul Passavant la sud şi are o lăţime de două până la

trei leghe. Ea acoperă graniţa noastră de răsărit cu copacii ei lipiţi aproape unul de altul. În afară de asta, terenul este atât de accidentat încât o coloană n-ar putea străbate prin ea.

Pădurea aceasta se află între două râuri. Râul Aisne o mărgineşte pe stânga, începând de la primele lăstare de la sud, până în satul Semuy la nord. Râul Aire o înconjoară începând de la Fleury până la defileul Grands-Pré. Deacolo, face o cotitură bruscă şi se întoarce spre râul Aisne. În care se varsă, nu departe de Senuc.

De-a lungul râului Aire, principalele oraşe sunt Clermont, Varennes, unde Ludovic al XVI-lea a fost arestat în clipa fugii lui, Buzancy, Le Chêne-Populeux, iar de-a lungul Aisnei, Sainte Menehould, Ville-sur-Tourbe, Monthois, Vouziers.

În ce priveşte forma acestei păduri, n-aş putea s-o compar decât cu o insectă, cu aripile strânse, nemişcată sau adormită între două cursuri de apă. Abdomenul ei ar fi toată partea inferioară care este şi cea mai însemnată. Toracele şi capul sunt reprezentate prin partea superioară, care se deplasează deasupra defileului Grand-Pré, de-a lungul căruia curge râul Aire.

Dacă, aproape în toată întinderea ei, pădurea din Argonne este întretăiată de ape repezi şi ea cuprinde diferite locuri, strâmte fără îndoială, chiar şi perită cu lăstărişuri dese, ea poate fi străbătută de un regiment.

Trebuie să indic aceste locuri, pentru ca să se înţeleagă mai bine cum s-au petrecut lucrurile.

Cinci defileuri străbat pădurea. În abdomenul insectei mele, defileul situat cam spre sud e acela de la Islettes şi merge de la Clermont la Sainte-Menehould, celălalt defileu, acela dela Chalade nu este decât un fel de potecă ce dă spre râul Aisne în direcţia Vienne-le-Château.

În partea superioară a pădurii sunt trei defileuri. Cel mai larg şi cel mai însemnat, care desparte toracele de abdomen, este defileul de la Grand Pré. Râul Aire îl

parcurge în întregime de la Saint-Juvin, trece apoi între Termes şi Senuc, apoi se varsă în râul Aisne, la o leghe şi jumătate de Monthois. Deasupra defileului de la Grand-Pré, cam la vreo două leghe, defileul de la Croir-aux-Bois, reţineţi, vă rog acest nume, străbate pădurea de la Ëoult-aux-Ëois la Longwé, şi nu e decât o potecă pentru pădurari. În sfârşit, cu două leghe mai sus, defileul Chêne-Populeux, pe unde trece drumul de la Rhetel la Sedan.

Ori, numai prin pădurea aceasta puteau înainta imperialiştii spre Châlons-sur-Marne. De-acolo aveau drumul deschis până la Paris.

Prin urmare, cel dintâi lucru care trebuia făcut acum era să opreşti pe Brunswick şi pe Clairfayt să freacă pădurea, închizându-le cele cinci defileuri care le puteau da acces la coloanele lor.

Dumouriez, un strateg de frunte, pricepuse îndată aceasta. Într-adevăr, lucrul poate părea simplu dar e ca şi oul lui Columb – trebuia să te gândeşti la el şi aliaţilor nu le trecuse încă prin minte sà se ocupe de defileurile acestea.

Un alt folos, pe care îl mai oferea planul lui Dumouriez, e că n-aveam nevoie să ne retragem până la Marna, care era ultima noastră linie de apărare situată înainte de Piiris. În acelaşi timp, aliaţii vor fi nevoiţi să rămână în partea săracă a Champagniei, unde orice fel de resurse le-ar fi lipsit, în loc să pornească în câmpiile bogate şi roditoare, situate dincolo de Argonne, spre a sta iarna în cazul că le-ar fi convenit să ierneze.

Aşadar, planul acesta a fost studiat într-un chip foarte amănunţit. Şi, ceea ce constituia un început de executare la 30 august, Dillon în fruntea unei oştiri de opt mii de oameni, executase o mişcare îndrăzneaţă în timpul căreia austriecii, după cum am spus, au fost respinşi pe malul drept al Meiusei. Apoi, coloana aceasta ocupase defileul de la sud de Islettes, după ce a avut grijă să păzească defileul de la Chalade.

Într-adevăr, mişcarea asta nu era lipsită de îndrăzneală. În loc să se efectueze spre râul Aisne, unde pădurea ar fi fost un adăpost preţios, se efectuase în direcţia Meusei. Procedând astfel, Dumouriez derutase pe aliaţi.

Planul iui a reuşit.

La 4 septembrie, Dillon ajunse la defileul Islettes. Dumouriez care plecase după el cu cincisprezece mii de soldaţi, ocupase defileul Grand-Pré, închizând astfel principalul defileu al pădurii.

Peste patru zile în urmă, generalul Dubourg se îndreptă spre Chêne-Populeux, ca să apere nordul pădurii împotriva invaziei imperialiştilor.

Imediat s-au săpat tranşee şi s-au adus tunuri spre a închide defileurile. Acela de la Grand-Pré, era acum o adevărată tabără cu trupele orânduite în amfiteatru.

Toate aceste cinci defileuri erau barate acum, asemenea unor cetăţi întărite, aşa că duşmanul nu putea pătrunde prin ele.

Totuşi, mai rămase un alt defileu. Acesta era însă atât de puţin practicabil încât Dumouriez nu se grăbise să-l ocupe. Şi, trebuie să adaog că tocmai în defileul acesta ne-a îndreptat nenorocul nostru.

Într-adevăr, prin defileul de la Croix-aux-Bois, situat între defileele de la Grand-Pré şi de la Chêne-Populeux, la distanţă egală unul de altul aproximativ zece leghe, trebuiau să intre coloanele duşmane în Argonne.

Şi acum revin la cele ce ne privesc direct.

La 13 septembrie, spre seara, am ajuns pe panta laterală a Argonnei, după ce am evitat să trecem satele Briquenay şi Boult-aux-Bois care erau ocupate de austrieci.

Deoarece cunoşteam defileurile de aici, fiindcă le-am trecut în mai multe rânduri, pe când eram în garnizoană în ţinuturile de est, am ales tocmai defileul de la Croix-aux-Bois, fiindcă mi se părea mai sigur. Ba chiar, dintr-un exces de prudenţă n-am vrut s-o iau prin defileu ci, am luat-o pe o potecă ce se apropie de el şi care porneşte de la Briquenay

la Longwe. Luând-o pe drumul acesta, trebuia să străbatem pădurea într-unui din punctele cele mai dese, la adăpostul copacilor de tot soiul, în afară de asta, aici nu aveam ocazia să he întâlnim cu fel de fel de tâlhari aşa că puteam ajunge cu bine pe malul stâng al râului Aisne, spre Vouziers.

Noaptea de 13 spre 14 am petrecut-o ca de obicei, în câmp sub un copac.

În fiecare clipă riscam să ne întâlnim cu vreun soldat prusac, astfel încât ardeam de nerăbdare să intrăm în inima pădurii. Am respirat uşurat, a doua zi când urcarn poteca ce duce la Longwe, lăsând la dreapta noastră satul Croix-aux-Bois.

Am mers însă foarte greu în ziua aceea din pricina urcuşurilor anevoioase şi a drumului presărat la fiecare pas cu bolovani şi cu copaci dărâmaţi, care ne stânjeneau la mers.

Domnul la Lauranay, cu toată oboseala şi cu toată vârsta lui înaintată, mergea destul de repede. Domnişoara de Lauranay şi sora mea, la gândul că acesta era ultimul nostru drum, erau hotărâte să nu se lase pradă oboselii. În schimb doamna Keller era istovita. Trebuia s-o sprijinim, altminteri ar fi căzut. Şi totuşi biata femeie nu se văita de loc. Dacă trupul era uzat, sufletul rămăsese acelaşi, plin de curaj şi de energie. Cu toate acestea mă temeam că nu va putea rezista până la capăt.

Seara, am poposit, ca de obicei. Sacul cu provizii ne-a îndestulat şi după ce toată lumea s-a culcat, m-am apropiat de domnul Jean şi i-am vorbit de starea mamei lui. Stare care-mi părea destul de îngrijorătoare.

— Ar trebui s-o lăsăm să se odihnească vreo două-trei zile fiindcă prea e obosită.

— Da, Natalis, răspunse domnul Jean. Fiecare pas pe care îl face mama mă îndurerează cum nu poţi să-ţi închipui. Dar ce e de făcut?

— Trebuie să ajungem în satul cel mai apropiat, domnule Jean şi să rămânem acolo. Niciodată austriecii sau prusacii

nu se vor aventura aici şi, acolo adăpostiţi în vreo casă, am putea aştepta ca evenimentele să se mai liniştească.

— Da, Natalis, ai dreptate, dar putea-vom oare să ajungem la Longwe?

Satul acesta este prea departe, domnule Jean, şi marna d-tale nu va putea să meargă până acolo.

— Atunci, încotro să mergem?

— Aş propune s-o luăm la dreapta, de-alungul lăstărişurilor şi să ne ducem în satul Croix-aux-Bois.

— Cam ce distanţă e până acolo?

— Cel mult o leghe.

— Să mergem deci rnâine în zori la Croix-aux-Bois, răspunse domnul Jean.

Eram convins că asta era cea mai bună cale de urmat, deoarece nu vroiam să cred că inamicul ar putea năvăli în nordul Argonnei.

Totuşi, toată noaptea, am auzit împuşcături şi la un moment dat am auzit şi bubuituri de tun. Deoarece însă împuşcăturile astea erau foarte îndepărtate şi fiindcă le auzeam în spatele nostru, mi-am închipuit că Brunswick sau Clairfayt căutau să pătrundă în defileul de la Grand-Pre, singurul defileu care era destul de încăpător pentru coloanele lor. Atât eu cât şi domnul Jean n-am putut să ne odihnim o clipă. Trebuia să fim în permanenţă cu ochii în patru, cu toate că ne aflam în inima pădurii, la o depărtare destul de mare de poteca ce ducea la Briquenay.

Am plecat a doua zi în zori. Am făcut un fel de targa din crengi uscate; am rugat-o apoi pe doamna Keller să se suie pe targa spre a-i evita astfel greutăţile drumului.

Dar doamna Keller a înţeles cât de greu ne va fi s-o ducem.

— Nu, zise ea, nu pot să primesc, aşa că voi merge pe jos.

— Nu poţi mamă, răspunse domnul Jean.

— Într-adevăr, doamnă, am adăugat, nu puteţi merge. Intenţia noastră e de a ajunge în satul cel mai apropiat unde trebuie să vă odihniţi. La urma urmei suntem în Franţa şi nimeni nu ne poate refuza ospitalitatea.

Doamna Keller nu voi cu nici un preţ să primească propunerea noastră. După ce se ridicase, încercă să facă vreo câţiva paşi, şi ar fi căzut, dacă domnul Jean şi sora mea nu s-ar fi repezit ca s-o sprijine.

— Doamnă, i-am zis atunci, ceea ce voim este salvarea noastră a tuturor. Peste noapte am auzit împuşcături la liziera pădurii. Inamicul nu e departe. Sper că nu va veni aici. La Croix-aux-Bois, nu putem fi surprinşi, aşa că trebuie să ajungem acolo chiar azi.

Domnişoara Martha şi sora mea se rugară de-asemenea de ea şi, deabia în urma intervenţiei domnului de I.auranay, doamna Keller sfârşi prin a primi.

Am urcat-o deci pe targa pe care o duceam eu şi domnul Jean şi am pornit astfel spre nord.

Nu mai stăruiesc asupra greutăţilor nenumărate pe care le-am îndurat, căutând să ne croim un drum printre mărăcinii şi bolovanii care brăzdau drumul. Pe la amiază, în ziua de 15 septembrie, am ajuns la Croix-aux-Bois. Am făcut o leghe şi jumătate în cinci ore.

Spre marea mea mirare ca şi spre marea mea decepţie, am văzut că satul era pustiu. Toţi locuitorii fugiseră, fie la Vouziers, fie la Chcne-Populcux. Ce se petrecuse oare?

Uşile şi ferestrele caselor erau închise. Oare ajutoarele pe care ne bizuisem ne vor lipsi aici?

— Uite o casă locuită, zise sora mea, arătându-ne o căsuţă care se afla la capătul satului şi din hornul căreia ieşea fum.

Am alergat în direcţia casei şi peste câtcva clipe am bătut la uşă. În pragul ei apăru un bărbat cu o figură foarte primitoare şi simpatică. Se vedea cit de colo că era un om cumsecade.

— Ce doreşti? Mă întrebă el.

— Să ne găzduieşti pe mine şi pe tovarăşii mei.

— Cine sunteţi?

— Nişte francezi goniţi din Germania şi care nu ştiu unde să se adăpostească.

— Intraţi!

Ţăranul acesta se numea Hans Stenger. Locuia în casa aceea cu soacra şi cu nevasta lui. Dacă nu părăsise satul, e că soacra lui nu putea să se ridice de pe fotoliul pe care o pironise de ani întregi paralizia.

Şi atunci Hans Stenger ne-a comunicat pentru ce satul era părăsit Toate defileurile Argonnei fuseseră ocupate de trupele franceze. Numai defileul de la Croix-aux-Bois era deschis. Deaceea tuturor le era teamă ca imperialiştii să nu-l ocupe, ceea ce ar fi pricinuit un adevărat dezastru. După cum se vede, nenorocul ne-a adus tocmai acolo unde nu trebuia să mergem. Ca să plecăm de-aici şi să ne înfundăm din nou în pădurea de la Argonne era exclus, având în vedere starea doamnei Keller. Ba ceva mai mult, trebuia să ne mulţumim că am nimerit într-o casă de oameni cumsecade.

Gazdele noastre erau nişte ţărani chivernisiţi, care păreau mulţumiţi că au putut fi de folos unor compatrioţi în nevoie. Fireşte că nu le-am spus naţionalitatea lui Jean Keller, ceea ce ar fi complicat situaţia.

Ziua de 15 septembrie s-a terminat în linişte şi tot astfel ziua de 16; în noaptea aceea nici n-am auzit măcar împuşcăturile obişnuite. Poate că aliaţii ignorau că defileul de la Croix-aux-Bois nu era ocupat de trupe franceze. În orice caz, eram liniştiţi deoarece ştiam cât de strimt era defileul acesta, aşa că eram convinşi că inamicul ar forţa mai degrabă defileurile de la Grand-Pre sau de la Islettes. Am prins aşadar din nou curaj. Da altfel odihna şi bunele îngrijiri au ameliorat simţitor starea doamnei Keller. Biata femeie! Era forţa fizică ce-i lipsea şi nici decum energia morală!

Ticăloasă soartă! Iată că în după amiaza zilei de 16 Septembrie, câteva figuri suspecte îşi făcură apariţia în sat.

Toţi aceşti indivizi fără căpătâi, care se vedeau cât de colo că erau germani, se îndeletniceau cu furtul şi cu spionajul.

Spre marea noastră îngrijorare, domnul Jean trebui să se ascundă, de teamă să nu fie recunoscut. Deoarece situaţia

asta putea părea ciudată familiei Stenger, am fost cât pe-aci să le mărturisesc totul, când de-odată, seara pe la cinci. Tlans Stenger se înapoia acasă strigând:

— Austriecii! Austriecii.

Într-adevăr, imperialiştii, alcătuiţi din câteva mii de soldaţi pe chipurile cărora se putea vedea vulturul cu două capete, năvăliseră prin defileul de la Croix-aux-Bois, făcându-şi apariţia în sat. Fără îndoială că ei aflaseră, mulţumită spionilor, că defileul nu fusese ocupat de trupele franceze. Cine ştie dacă restul inamicului nu va năvăli acum prin acelaşi punct!

La strigătul pe care îl scosese Hans, Stenger, domnul Jean îşi făcu apariţia în odaia în care era culcată mama lui.

Îl văd încă. Stătea în faţa sobei. Aştepta. Dar ce aştepta oare?… Să fie încercuit? Dar dacă ar fi fost capturat de austrieci, prusacii l-ar fi lăsat în pace? Evident că nu.

Doamna Keller se ridică în capul oaselor.

— Jean, zise ea, fugi… Fugi imediat!

— Fără tine, mamă?

— Da, dragul meu.

— Fugi Jean! Zise domnişoara Martha… Mama ta e şi a mea… N-o s-o părăsim!

— Martha…!

— Fugi!

În faţa acestor două voinţi, domnul Jean trebuia să se supună. În răstimpul acesta, austriecii se apropiau şi în curând trebuiau să ocupe casa lui Hans Stenger.

Domnul Jean îmbrăţişa pe doamna Keller şi după ce o sărută pe domnişoara Martha, dispăru pe uşa.

Şi atunci am auzit-o pe doamna Keller îngânând cu o voce stinsă:

— Fiul meu!… Fiul meu… Singur prin locurile astea pe care nu le cunoaşte!… Natalis…

— Natalis!… Repetă domnişoara Martha, arătându-mi uşa.

Am înţeles îndată ceea ce bietele femei aşteptau-din partea mea.

— Rămâneţi cu bine, am exclamat. Peste câteva clipe am părăsit satul.

XXI.

Iată-ne despărţiţi! Despărţiţi după o călătorie de trei săptămâni pe care am fi putut s-o ducem la bun sfârşit, dacă norocul nu ne-ar fi părăsit deodată. Despărţiţi, când peste câteva leghii, am fi fost salvaţi!

Despărţiţi cu teama de a nu ne mai revedea niciodată!

Şi femeile acestea, părăsite în casa unui ţăran, în mijlocul unui sat ocupat de inamic, neavând alt apărător decât un bătrân de şaptezeci de ani!

La drept vorbind n-aş fi trebuit să rămân cu ele? Dar gândindu-mă la sărmanul fugar care trebuia să rătăcească într-un ţinut pe care nu-l cunoştea, puteam eu oare să-l las singur mai ales când aveam posibilitatea să-i fiu do folos? Domnul de Lauranay şi tovarăşele lui puteau fi arestate cel mult, în schimb domnul Jean ar fi fost ucis. Numai gândul acesta m-ar fi oprit în cazul că aş fi fost ispitit să mă reîntorc la Croix-aux-Bois.

Iată de altfel ceea ce s-a petrecut, şi iată pentru ce satul a fost invadat în ziua de 16 septembrie.

Se ştie că din toate defileurile pădurii din Argonne unul singur, acela de la Croix-aux-Bois, nu fusese ocupat de trupele franceze.

Totuşi spre a evita orice surpriză, Dumouriez trimisese la Longwe un colonel cu două escadroane şi două batalioane. Longwe fiind situat la o depărtare bună de sat, Hans Stcnger nu putea să aibă cunoştinţă de acest fapt. De altminteri era atât de înrădăcinată convingerea că imperialiştii nu se vor aventura prin defileul acesta încât nu s-a luat nici o măsură de apărare. În consecinţă nici nu s-au făcut tranşee; convins că ţinutul nu era ameninţat aici, colonelul a cerut, ceea ce i s-a acordat de altfel, ca o parte a trupelor să fie trimise la cartierul general.

Atunci austriecii care erau mai bine informaţi, au trimis câţiva soldaţi în recunoaştere, spre a examina defileul.

Datorită acestui fapt am avut ocazia să vedem la Croix-aux-Bos spionii aceştia, care mişunau acolo toată zaua. Şi iată cum datorită unui calcul greşit, inamicul a putut pătrunde în Argonne.

De îndată Ce Brunswick a aflat că trecătoarea de la Croix-aux Bois era liberă, a dat ordin să fie ocupată. Şi aceasta s-a întârnplat chiar în clipa când, comandantul, foarte stânjenit, se pregătea s-o ia spre Şedan ca să intre pe ia nord în Argonne. Totuşi fiindcă i se părea greu să ocupe defileul, a trimis aşa dar o coloană austriacă împreună cu emigraţii comandaţi de prinţul de Lignes.

Colonelul francez şi soldaţii lui, surprinşi de atacul acesta neaşteptat, au trebuit să cedeze şi să se retragă spre Grand-Pri, aşa că inamicul deveni stăpân pe poziţie.

Iată ceea ce s-a petrecut în clipa în care am fost nevoiţi să fugim. E drept că Dumouriez a încercat să repare greşeala aceasta atât de gravă, trimiţând pe generalul Chazot cu două brigăzi, şase escadroane şi patru tunuri de calibru mare, ca să-i gonească pe austrieci înainte să devină stăpâni pe poziţie.

Din nefericire, la 14 septembrie, Chazot n-a fost în măsură să opereze şi tot astfel nici în ziua de 15. Când a atacat în seara de 16 a fost prea târziu.

Într-adevăr, dacă a respins mai întâi pe austrieci din defileu, omorând chiar pe prinţul de Ligne, a a-vut de susţinut un atac cu forţe superioare, aşa că, cu toate sforţările eroice, defileul a fost iremediabil, pierdut.

Greşeala aceasta a fost foarte regretabilă pentru Franţa şi trebuie să spun şi pentru noi, căci fără eroarea asta impiorabilă, puteam fi încă de la 15 septembrie în mijlocul francezilor.

Acum lucrul acesta ntt mai era cù putinţă, caci Chazot văzând că nu poate alunga pe austrieci, se retrase spre Vouziers, în vreme ce Dubourg care se afla la Chérie-Populeux, temându-se să nu fie învăluit, se întoarse spre Attigny.

Graniţa Franţei era deci deschisă trupelor imperialiste. Dumouriez riscă să fie încercuit şi constrâns să lepede armele.

Şi atunci situaţia ar fi fost deznădăjduită.

Cit despre mine şi domnul Jean Keller. Mărturisesc că eram într-o situaţie critică.

Aproape numai decât după ce am părăsit casa lui Hans Senger, m-am întâlnit cu domnul Jean în inima pădurii.

— D-ta… Natalis? Exclamă el.

— Da!… Eu!

— Dar unde ţi-e făgăduiala pe care mi-ai făcut-o de a nu părăsi niciodată pe mama şi pe Martha?'…

— Îngăduie-mi să-ţi spun, domnule Jean. Atunci i-am spus totul, i-am spus că ştiam foarte bine ţinutul ale cărei poziţii el le ignora cu desăvârşire, că doamna Keller şi domnişoara Martha mi-au dat, ca să spun astfel, ordinul de a-l urma, că n-am şovăit…

— Şi dacă am greşit, domnule Jean, să mă pedepsească Dumnezeu!

— Vino atunci!

Acum nu mai era vorba s-o luăm de-alungul defileului până la graniţa Argonnei. Austreiecii puteau să părăsească trecătoarea Croix-aux-Bois, aşa că trebuia s-o luăm spre sud-vest, în aşa fel încât să trecem linia râului Aisne.

Am pornit în direcţia aceasta până ce s-a înnoptat. Să ne. Aventurăm în întuneric nu era cu putinţă fiindcă n-aveam cum să ne orientăm. Am poposit deci.

La început împuşcăturile nu conteniseră o clipă. Erau voluntarii din Longwé, care încercau să reia defileul din mâinile austriecilor. Dar neputând, au fost nevoiţi să se împrăştie. Din nefericire nu au trecut prin pădure, unde am fi putut să-i întâlnim şi să aflăm astfel de la ei că Dumouriez îşi avea cartierul general la Grand-Pré. I-ar fi urmat. Acolo, după cum am aflat mai târziu, aşi fi regăsit bravul meu regiment Royal-Picardie care plecase din Charleville ca să se unească cu armata din centru. Dacă aş fi ajuns împreună

cu domnul Jean la Grand-Pré, am fi fost în mijlocul prietenilor noştri, am fi fost. Salvaţi şi am fi văzut totodată ceea ce trebuia să facem pentru salvarea fiinţelor dragi, părăsite la Croix-aux-Bois.

Dar voluntarii evacuaseră Argonne îndreptân-du-se spre cartierul lor general.

Am dus-o rău peste noapte. Ploaia care începuse să cadă ne pătrundea până la oase. Hainele noastre sfâşiate de spini erau aproape numai zdrenţe. Nici măcar paltonul meu nu fusese cruţat. Dar ceea ce era mai grav, e că ghetele noastre se rupseseră cu. Desăvârşirc. Oare eram să fim reduşi să mergem ca apostolii? În sfârşit eram uzi leoarcă, fiindcă apa pătrundea prin frunzişul copacilor. În zadar am căutat un adăpost unde să ne putem odhni. Adăugaţi la toate mizeriile astea, spaima şi neliniştea. Uneari împuşcăturile erau atât de apropiate încât ni se părea că ele erau trase în spatele nostru. În afară de asta ni se părea de asemenea că auzim strigătul de victorie al prusacilor. Trebuia să fugim atunci ca să nu fim prinşi. Vai! Şi zorile care nu mai veneau!

De îndată ce se lumină de ziuă, am pornit din nou cât puteam mai repede, orientându-ne după soare.

Deoarece nu mâncasem nimic, ne era o foame straşnică. Fugind din casa familiei Stenger, domnul Jean n-a avut timp să ia ceva de-ale mâncării şi tot astfel şi eu. Trebuia aşa dar să răbdăm de foame. Dacă pădurea era plină de ciori şi alte păsări de pradă, în schimb vânatul era rar. De-abia dacă vedeam din când în când un iepure care fugea printre picioarele noastre. Dar n-aveam posibilitatea să-i prindem. Din fericire castanii nu lipseau aici. Am cules câteva şi după ce am făcut focul le-am copt, aşa că ne-am putut astâmpăra întru câtva foamea care ne chinuia.

Se întunecase; era o noapte rece şi fără stele. Din pricina greutăţilor drumului, am mers foarte puţin în ziua aceea. Cu toate astea liziera pădurii nu era îndepărtată, deoarece auziam goarnele. Ne mai trebuiau încă douăzeci şi patru de

ore ca să putem găsi un adăpost în partea cealaltă a rinului Asine, fie la Vouziers, fie într-un sat pe malul stâng.

N-am să vorbesc de oboselile îndurate. Nu aveam timp să ne gândim la ele. În seara aceea, cu toate că eram frământat de mii de gânduri, fiindcă mi-era somn, m-am culcat sub un copac. Mi-aduc aminte că-n clipa când am aţipit, m-am gândit la regimentul colonelului von Grawert care lăsase vreo treizeci de. Morţi, în luminişul pădurii. După ce am blestemat în gând regimentul, am adormit un somn adânc şi greu.

De dimineaţă când m-am trezit, am observat că domnul Jean nu dormise toată noaptea. Fireşte ca nu era preocupat de soarta lui ci de aceea a mamei lui şi a domnişoarei Martha. Gândul că toţi ai lui, se aflau la Croix-Bois, în mâinile austriecilor, expuşi la injurii, brutalizaţi poate. Îl muncea din cale afară.

În definitiv, în noaptea aceea, domnul Jean veghease. După cum am spus, am adormit foarte greu, deoarece n-am auzit împuşcăturile care nu conteniseră toată noaptea. Fiindcă nu mă trezisem, domnul Jean voise să mă lase să dorm.

În clipa când ne pregăteam de plecare, domnul Jean îmi zise:

— Ascultă-mă, Natalis.

Domnul Keller rostise cuvintele acestea pe un ton hotărât. Am ghicit numaidecât despre ce era vorba, şi i-am răspuns fără să mai aştept propunerea lui:

— Nu, domnule Jean, n-am să te ascult dacă este vorba să vrei să te desparţi de mine.

— Natalis, reluă el, ştiu că ai venit, din pur devotament…

— Să lăsăm asta…

— Nu. Fiindcă atâta vreme cât a fost vorba numai de oboseală, n-am zis nimic. Acum însă când e vorba de pericol, nu pot să mă mai dau în lături. Dacă vom fi prinşi să ştii că germanii n-or să ne cruţe… Vei fi omorât… Şi lucrul acesta, dragul meu, nu pot să-l primesc… Pleacă deci…

Treci graniţa… La rândul meu voi încerca s-o trec şi eu… Şi dacă n-o să ne mai revedem…

— Domnul Jean, să lăsăm toate astea. Vom pleca împreună, şi atunci sau scăpăm, sau murim amândoi!

— Natalis… Îţi jur că n-am să te părăsesc.

Spunând acestea am plecat. Bubuitul tunurilor se îmbină cu împuşcăturile de armă. Era un nou atac care se dădea la defileu Croix-aux-Bois.

Pe la opt canonada încetă. Nu se mai auzea nici o împuşcătură. Nesiguranţa asta era grozavă pentru Nu mai încclpea nici o îndoială că avusese loc o luptă în defileu. Dar care fusese rezultatul ei? Ce trebuia să, facem acum? Am simţit din instinct că cel mai bun lucru de făcut era să'ânaităm în direcţia râuiui Aisne spre Vouziers.

La douăsprezece am mai mâncat nişte castane coapte. Pădurea era atât de deasă încât de-abea dacă puteam face cinci sute de paşi pe oră. În afară de asta, împuşcăturile care se auzeau în toate direcţiile şi în sfârşit clopotele care sunau în satele din Argonne – toate astea contribuiau la starea de îngrijorare care ne deprima.

Spre seară ne aflam la o leghe de râul Aisne! A doua zi, în cazul că nu s-ar ivi vreo piedică, am putea ajunge pe malul celălalt al fluviului. N-aveam decât să coborâm timp de o oră malul drept şi să-l trecem fie pe podul de la Senuc fie pe podul de la. Grand-Ham.

— Două., poduri pe care Clairfayt şi Brunswich nu erau încă stăpâni.

La ora opt seara, am poposit într-un tufiş. Era o tăcere desăvârşită în pădure. Afară de paturile de: pioaie care picurau pe frunzele copacilor, nici un zgomot, nu tulbură liniştea. Nu ştiu de ce, dar tăcerea aceasta mă nelinştea grozav.

Deodată, am auzit nişte glasuri în spatele nostru. Domnul Jean îmi strânse mâna.

— Da. Spunea o voce necunoscută, îl urmărim de la Croix-aux-Bois.

— N-o să ne mai scape.
— Încasăm premiul.
— Fireşte!
Domnul Jean îmi strângea acum cu putere mâna.
— Asta e vocea lui Buch, îmi şopti el la urecehe.
— Ticăloşii! I-am răspuns. Sunt mai mulţi. Să nu-i aşteptăm…
Am părăsit tufişul pe brânci, dar o creangă uscată ne-a trădat prezenţa. Aproape numaidecât o împuşcătură lumină pentru o clipă ascunzătoarea noastră.
— Vino, domnule Jean, vino! Am exclamat.
— Nu, trebuie să ucid mai întâi pe unul din a-cesti ticăloşi.
Şi el descarcă pistolul în direcţia grupului care se repezea spre noi.
Mi se pare că unul din urmăritorii noştri căzu. Dar aveam altceva de făcut decât să mă uit după ei.
Alergam acum cât puteam mai repede. Buch şi tovarăşii lui fugeau după noi. Eram istoviţi.
Peste un sfert de oră banda a reuşit să pună mâna pe noi. În total erau vreo şase sau şapte oameni, toţi înarmaţi până-n dinţi.
Cât ai clipi din ochi ne-au legat mâinile, şi ne-au îmbrâncit fără să ne cruţe loviturile.
Peste o oră, eram în mâinile austriecilor care se aflau la Longwe. Aici am fost întemniţaţi şi puşi sub o supraveghere severă într-o căsuţă retrasă.
XXII.
Oare numai întâmplător reuşise Buch să pună mâna pe noi? Îmi venea să cred, căci de câtva timp soarta nu prea ne era favorabilă. În urmă însă am aflat ceea ce nu puteam şti atunci. După ultima noastră întâlnire, tânărul Buch nu contenise cu cercetările, nu atât, vă rog să credeţi, ca să se răzbune pe fratele lui, cât spre a câştiga premiul de o mie de florini. Dacă pierduse urmele noastre, din ziua în care am ajuns în Argone, în schimb le regăsise în satul Croix-aux-Bois. Făcuse parte din spionii care intraseră în sat în ziua

de 16 septembrie, în casa familei Stenger el recunoscuse imediat pe domnul şi pe domnişoara de Lauranay şi tot astfel pe doamna Keller şi pe sora mea. Aflase deasemenea că am plecat cu domnul Jean. Numaidecât s-a luat după noi, împreună cu câţiva ticăloşi de tagma lui. Restul se ştie.

Acum eram păziţi în aşa fel încât orice evadare era exclusă. Ştiam ce ne aşteaptă şi nu ne mai rămânea decât să ne pregătim de moarte.

Primul lucru pe care l-am făcut a fost să cercetez amănunţit odaia care ne slujea de închisoare. Ea ocupa jumătatea parterului unei case scunde. Odaia era luminată de două ferestre, una dădea în stradă, cealaltă într-o curte situată în dosul casei.

După toate probabilităţile acestea era ultima noastră locuinţă înainte de a fi executaţi: domnul Jean pentru îndoita acuzaţie de a fi omorât un ofiţer şi de a fi dezertat în timp de război, iar eu în calitate de complice şi spion în favoarea Franţei.

Şi am auzit pe domnul Jean îngânând:

— De data asta s-a sfârşit cu noi.

N-am răspuns. Mărturisesc că în ciuda optimismului meu obişnuit, îmi pierdusem de data asta încrederea şi situaţia îmi părea deznădăjduită.

— Da, s-a sfârşit! Repetă domnul Jean. Şi ce o să se facă mama. Martha şi toţi care ne sunt dragi, atunci când nu vom mai fi, când sprijinul nostru le va lipsi? Ce s-or fi făcut? Or mai fi în satul acesta în mijlocul austriecilor…?

Admiţând chiar că prietenii noştri se aflau tot acolo şi că n-au fost capturaţi de duşmani, mă temeam însă ca să nu fi aflat de arestarea noastră. Eram doar atât de aproape de ei. De la Croix-aux-Bois până la Longwe e de-abia o leghe şi jumătate.

Numai gândul că bunii noştri prieteni aflaseră de arestarea noastră, mă frământa şi mă chinuia adânc. Ştirea asta ar fi fost o lovitură de moarte pentru doamna Keller. Da, doream chiar că austriecii să-i fi luat ducându-i la

avantposturi. Totuşi doamna Keller de-abia dacă putea merge; putea să cadă pe drum, aşa că îi trebuiau îngrijiri serioase.

Noaptea trecu fără ca să fi adus vreo modificare situaţiei noastre. Ce gânduri triste te mai năpădesc, când îţi simţi moartea apropiată! Toată viaţa ţi se perindă în câteva clipe pe dinaintea ochilor.

Trebuia să adaug că foamea ne chinuia cumplit deoarece de două zile n-am mâncat nimic decât câteva castane. Şi nimeni nu se gândise să ne aducă ceva de mâncare. Ei drace! Valoram o mie de florini pentru ticălosul acesta de Buch, aşa că putea sa ne dea ceva să mâncăm.

E drept că nu l-am mai revăzut. Fără îndoială că se dusese să înştiinţeze pe prusaci de capturarea noastră. M-am gândit atunci că lucrurile or să mai dureze încă, deoarece dacă austriecii ne păzeau, prusacii trebuiau să se rostească în privinţa soartei noastre. Sau vor veni prusacii la Croix-aux-Bois, sau vom fi conduşi la cartierul lor general. Dinpricina asta trebuia să se producă vreo întârziere, afară doar de cazul când ordinul de executare ar sosi la Longwe. Oricare ar fi fost însă situaţia nu trebuiam lăsaţi să murim de foame.

La ora şapte dimineaţa, un soldat ne-aadus o strachină de ciorbă, apă goală în definitiv şi o bucată de pâine. N-aveam dreptul să fim prea pretenţioşi şi am îmbucat cu poftă pâinca şi ciorba.

Aş fi voit să întreb pe soldatul acesta ceea ce se petrecea la Longwe şi în special la Croix-aux-Bois, dacă se vorbea de sosirea prusacilor, dacă aceştia intenţionau să intre în Argonne, în sfârşit cum stăteau lucrurile. Dar nu cunoşteam limba germană, astfel că nu puteam sta de vorbă cu el. Domnul Jean adâncit pe gânduri, nu rosti o vorbă. Nu mi-aş fi permis să-l tulbur, aşa că orice discuţie era imposibilă.

În dimineaţa aceea nu s-a produs nimic nou. Eram păziţi, totuşi ni se dădea voie să ne plimbăm în curtea din spatele casei, unde austriecii ne examinau cu mai multă curiozitate

decât simpatie. Mă sileam să par cât mai liniştit, de aceea mă plimbam în faţa lor, cu mâinile în buzunar, fredonând cele mai voioase marşuri ale regimentului Royal-Picardie.

Puteam să-mi spun:

— Fă-ţi curaj, dragul meu, căci mâine tâlharii ăştia te vor omorî.

La prânz ni s-a servit deasemenea o ciorbă şi o felie de pâine neagră. Nu era variată masa noastră şi începusem să regret chiar castanele din pădure. A trebuit totuşi să ne mulţumim cu ceea, ce ni s-a dat cu atât mai mult cu cât soldatul care ne-a adus mâncarea părea că spune: – „Şi asta e prea bun pentru voi!”

Pe legea mea îmi venea să-i dau cu strachina în cap. Dar m-am abţinut gândindu-mă că trebuie să mâncăm spre a recăpăta forţele pierdute, ca să nu fim prea istoviţi în ultimul moment.

L-am convins chiar pe domnul Jean să mănânce. Dânsul, după cum am mai spus era adâncit în gânduri. Se gândea la mama lui, la logodnica lui, la toate făpturile dragi cărora le rostea cu înfrigurare numele. Uneori, într-un acces de enervare, se repezea la uşă ca şi cum ar fi voit să, fugă. Nu mai era stăpânpe el. Dacă nu plângea e că nu putea şi asta mă îndurera fiindcă lacrimile l-ar fi uşurat.

În răstimpul acesta au trecut prin faţa noastră câteva coloane de soldaţi. Toţi oamenii aceştia mergeau în neregulă, cu arma în bandulieră. Inamicul se, strecura acum fără zgomot spre a ajunge la linia râului Aisne. Aş fi dorit mult să ştiu dacă soldaţii aceştia erau prusaci sau austrieci. În acelaşi timp nu se mai auzea nici o împuşcătură pe'partea apuseană a Argonnei. Poarta Franţei era deschisă larg... Nu mai era apărată.

Spre ora zece seara o căprărie de soldaţi apăru în camera noastră. De astă dată erau prusaci. Şi ceea ce mă încremeni era că am recunoscut uniforma regimentului Leib, venit la Longwe după întâl-nirea cu voluntarii din Argonne.

Am fost scoşi afară, domnul Jean şi eu, după ce ni s-au legat mâinile la spate.

Domnul Jean se adresă caporalului care comandă grupa:

— Unde ne duc? Întrebă el.

Drept răspuns acest golan ne îmbrânci înainte. Aveam înfăţişarea unor nenorociţi care trebuia să fie executaţi fără judecată. Şi, cu toate astea eu n-am fost prins cu mâna pe armă. Dar păs de spune lucru acesta unor sălbatici. Ţi-ar fi râs în nas că nişte huligani ce erau.

Căprăria care ne ducea o luă pe uliţa satului care coboară spre liziera pădurii.

După vreo cinci sute de paşi, căprăria s-a oprit în mijlocul unui luminiş unde cantona regimentul Leib.

Peste câteva clipe am fost conduşi în faţa colonelului von Grawert.

Aceasta se mulţumi doar să se uite la noi şi nu rosti o vorbă. Apoi, făcând stînga împrejur, dădu semnalul plecării şi regimentul porni.

Am priceput atunci că trebuia să apărem în faţa unui consiliu de război înainte de a fi împuşcaţi; de altfel am fi fost imediat executaţi, dacă regimentul ar fi rămas la Longwé.

După cum se vede lucrurile trebuiau făcute repede, fiindcă aliaţii nu aveau timp de pierdut, în cazul că voiau să ajungă înaintea francezilor pe Aisne.

Într-adevăr, Dumouriez afând că imperialiştii eraustăpâni pe defileul de la Grandcroix executase un nou plan. Planul acesta consta în coborârea trupelor pe liziera stângă până în dreptul defileului de la Islettes. În felul acesta, soldaţii noştri trebuiau să facă faţă coloanelor lui Clairfayt ce veneau de la frontieră şi coloanelor lui Brunswich, care veneau din direcţia Franţei. Era de aşteptat într-adevăr că prusacii să străbată Argonna spre a tăia drumul de la Châlons.

De aceea Dumouriez evacuase fără zgomot, cartierul lui general în noaptea de 15 spre 16 septembrie. După ce

trecuse ambele poduri ale râului Aisne, se opri cu trupele lui pe colinele de la Autry, la patru leghe de Grand-Pré. De acolo, cu toată panica ce cuprinse în două rânduri pe soldaţii noştri, Dumouriez se îndreptă spre Dammartin-sur-Hans, astfel ca să ajungă la poziţiile de la Saint-Meneho-uld, care sunt situate la extremitatea trecătorii de la Islettes.

În acelaşi timp, deoarece prusacii trebuiau să năvălească din Argonne prin defileul de la Grande Pré, generalul îşi luase toate măsurile astfel că tabăra de la Epine, instalată pe drumul de la Châlons, să nu poată să se îndrepte spre Sainte-Menehould.

În aceeaşi clipă, generalii Beurnoville, Chazot şi Dubouquet primeau ordinul să se unească.cu armata lui Dumouriez, şi aceasta îndemnă pe Kellermann, care plecase din Metaz pe ziua de 4 să-şi grăbească marşul înainte.

Dacă toţi generalii aceştia ar fi fost exacţi la mtâlnire, Dumouriez ar fi avut cu el peste treizeci şi cinci de mii de oameni, aşa că ar fi putut ţine piept imperialiştilor.

Într-adevăr, Bunswich şi prusacii lui şovăiseră câtva timp înainte de a-şi fi fixat definitiv planul lor de luptă. În cele din urmă se hotărâseră să străbată defileul de la Grand-Pré, ca să ocupe drumul de ia Châlons, să învăluiască armata franceză la Saint-Menehould şi s-o silească să se predea.

Iată de ce regimentul Leib, părăsise cu atâta grabă Longwé.

Afară era o vreme urâtă, ceţoasă şi ploioasă. Drumurile erau numai bălţi şi intrai în noroi până la glezne. Oricine îşi poate închipui ce penibilă era situaţia noastră, escortaţi şi cu mâinile legate. Am fi preferat moartea de o mie de ori.

Nu mai vorbesc de tratamentul prost la care ne supuneau prusacii şi tot. Aşa insulte de tot felul care ne gratificau aşa, din senin.

Şi ticălosul de Frantz von Grawert, care ne înjura în fiecarece clipă. Domnul Jean nu se putea abţine şi îmi dădeam seama că dacă ar fi fost liber şi-ar fi înfipt unghiile în gâtul locotenentului, omorându-l ca pe o fiară sălbatică.

Am pornit în marş forţat de-a lungul râului Aisne. A trebuit să trecem cu apa până la brâu pâra-iele Dormoise, Tourbe şi Bionne. N-am făcut nici un popas fiindcă trebuia să sosim la timp ca să ocupăm coloniile de la Sainte-Menehould. Dar coloana nu putea să meargă repede deoarece se înnămolea la tot pasul. Nădăjduiam însă că atunci când prusacii s-ar afla în faţa lui Dumouriez, trupele franceze vor ocupa trecătoarea de la Islettes.

Am mers astfel până la zece seara. Dacă germanilor le lipseau proviziile, oricine îşi poate închipui cum am dus-o noi în privinţa mâncării.

Eu şi domnul Jean de-abia dacă puteam să ne adresăm vreun cuvânt. De altminteri ori de câte ori ne vorbeam, prusacii ne înghionteau sălbatec. Într-adevăr, oamenii aceştia sunt de o cruzime înspăimântătoare. Fără îndoială că voiau să fie pe placul locotenentului Frantz von Grawert, ceea ce le reuşise pe deplin.

Noaptea asta de 19 spre 20 septembrie, a fost una din cele mai grozave pe care le-am petrecut.

Regretam popasurile noastre din pădure de când eram nişte simpli fugari. În sfârşit, cu puţin înainte de ivirea zorilor, am ajuns pe un teren mlăştinos cam spre stânga de Sainte-Menechould, unde am poposit. Cu tot frigul prusacii n-au aprins nici un foc deoarece nu votau să-şi semnalizeze prezenţa.

Oamenii aceştia îngrămădiţi acolo de-a valma în noroi, răspândeau un miros dezgustător.

În sfârşit se lumină de ziuă. Eram convins că în ziua aceea va începe lupta. Poate chiar că regimentul meu era acolo! Şi eu care nu eram în mijlocul camarazilor mei!

Se făcuse acum o mare mişcare printre soldaţi. Ofiţerii treceau de colo până colo, dând ordine. Goarnele sunau, tobele băteau… Se mai auzeau de-ase-menea câtcva împuşcături spre dreapta noastră.

Era aproape unsprezece când o grupă de soldaţi veni să ne caute pe mine şi pe domnul Jean. Mai întâi am fost

conduşi în faţa unui cort unde se aflau vreo şase ofiţeri, prezidaţi de colonelul von Grawert. Da, el însuşi prezidă acest consiliu.

Formalităţile n-au durat mult.

— S-a stabilit doar identitatea noastră. De altfel Jean Keller care mai fusese condamnat odată la moarte pentru că a lovit pe un ofiţer, a mai fost osândit şi a doua oară ca dezertor, şi eu, ca spion francez!

Nu mai încăpea nici o discuţie şi după ce colonelul adăugase că execuţia va avea loc îndată:

— Trăiască Franţa! Am exclamat.

— Trăiască Franţa! Repetă Jean Keller.

XXIII.

De data asta totul era sfârşit. Se poate spune că armele erau „ţintite asupra noastră. Aşteptam doar comanda.

Ei bine, Jean Keller şi Natalis Delpiere vor şti să moară. Dincolo de cort se afla un pluton care trebuia să ne împuşte vreo doisprezece soldaţi din regimentul Leib comandaţi de un locotenent.

Nu eram legaţi. La ce bun? Nu puteam fugi. Cel mult câţiva paşi înainte de a fi ucişi. A! Ce. N-aş fi dat să mor în plină bătaie, ciuruit de gloanţele duşmanului. Dar să mori fără să te poţi apăra, e grozav!

Eu şi domnul Jean mergeam fără să ne spunem vreo vorbă. Dânsul se gândea la Martha pe care nu o va mai vedea şi la mama lui pe care lovitura aceasta trebuia s-o zdrobească.

Eu mă gândeam la sora mea Irma, la Firmina, la părinţii mei… Revedeam pe tata, mama, toate făpturile care-mi erau dragi, mă gândeam la regiment, la satul meu…

Nu ne uitam unde ne duceau soldaţii. De altfel ce ne păsa. Era să fim ucişi ca nişte câini şi atâtatot.

Fireşte însă că de vreme ce vă povestesc eu însumi păţania asta scrisă de mâna mea, înseamnă că am scăpat. Dar deznodământul acestei istorisiri, oricât de bogată ar fi fost

imaginaţia mea, nu mi l-aş fi putut închipui niciodată. O să vedeţi şi d-voastră.

La vreo cinzeci de paşi mai departe, trebuia să trecem prin faţa regimentului Leib. Toţi cunoşteau pe Jean Keller, Ei bine, nimeni n-a manifetat pentru el vreun sentiment de milă, mila aceea pe care n-o refuzi niciodată acelora care var muri! Ce mai firi şi prusacii aceştia! Meritau cu adevărat să fie comandaţi de nişte ofiţeri de tagma celor doi Grawert! Locotenentul ne-a văzut. Se uita la domnul Jean care nu plecă privirea. La unul vedeai satisfacţia, la celălalt nu vedeai decât dispreţ…

Am crezut o clipă că ticălosul acesta va merge cu noi. Mă întrebam chiar dacă nu va comanda el însuşi execuţia… Deodată însă am auzit o goarnă sunând şi Frantz se pierdu în mijlocul soldaţilor.

Ne aflam atunci în spatele unei colibe care domina oraşul şi care era ocupată de ducele de Bruns-wich. La poalele acestei coline se află şoseaua de la Châlnos. Cât despre francezi ei se aflau mai sus pe colinele învecinate.

Dedesubtul acestor coline, se aflau numeroase coloane germane, gata să cucerească poziţiile noastre astfel ca să domine Sainte-Menehould. Dacă pianul prusacilor reuşea, Dumourriez ar fi fost compromis în faţa unui inamic superior ca număr.

Dacă vremea ar fi fost senină aş fi putut să văd uniformele franceze. Dar totul dispărea încă în mijlocul ceţei pe care soarele nu reuşise pentru un moment s-o împrăştie. Se auzeau de pe acum câteva împuşcături…

O speranţă vagă începuse să încolţească în inima mea sau, mai degrabă, mă sileam să nu disper încă. Încă.

Şi totuşi era aproape imposibil să dobândim vreun ajutor de undeva. Toate trupele, mobilizate de pumouriez, nu erau oare la Sainte-Menehould? Dar ce vreţi, dorinţa de a scăpa de moarte e atât de mare îhcât făureşti atunci cele mai neînchipuite planuri!

Era aproximativ ora unsprezece şi un sfert. Probabil că la douăsprezece nu vor mai fi!

Într-adevăr am ajuns la locul execuţiei. Grupa părăsise şoseaua de la Châlons. Ceaţa era incă destul de deasă pentru ca să nu poţi vedea la o sută de metri. Ghiceai totuşi că în curând toată ceaţa asta se va împrăştia.

Am intrat într-o pădurice unde trebuia să aibă loc execuţia.

În depărtare se auzeau goarnele al căror sunet se îmbina cu bubuituri de tun şi focuri de salvă.

Încercam să-mi dau scama de ceea ce se petrecea în jurul meu, ca şi cum lucrul acesta m-ar fi putut interesa. Am observat că zgomotele astea veneau de la dreapta şi că păreau că. Se apropie. Avusese loc oare o luptă la Châlons? Oare prusacii fuseseră luaţi pe flanc? Nu înţelegeam nimic.

Dacă vă spun toate astea cu oarecare precizie, e că ţin să vă fac cunoscută starea mea de spirit. Cit despre detalii toate mi-au rămas întipărite adânc în minte. De altfel asemenea lucruri nu se uită şi am impresia ca ele s-au petrecut ieri.

Am intrat deci în pădurice. După câţiva paşi grupa s-a oprit în faţa unui stejar.

Aici, în locul acesta trebuia să fim executaţi.

Ofiţerul care comanda, un militar cu faţa aspră, dădu ordin de oprire. Soldaţii se rânduiră la câţiva paşi de noi şi parcă aud şi acum zăngănitul armelor.

— Aici! Zise ofiţerul.

— Bine, răspunse Jean Keller.

El rosti cuvântul acesta cu o voce clară care nu tremura: ţinea capul sus şi părea liniştit.

Şi, atunci, apropiindu-se de mine, îmi vorbi în limba franceză, în limba aceea pe care o iubea atât de mult şi pe care eram s-o aud pentru, ultima oară.

Natalis, îmi zise el, vom muri. Ultimul meu gând se îndreptă spre mama şi spre Martha, pe care le-am iubit din

adâncul sufletului! Bietele femei! Dumnezeu să le aibă în paza lui. Cit despre d-ta, Natalis, iartă-mă…

— Să te iert, domnule Jean, dar pentru ce…?

— Da, de vreme ce din cauza mea…

— Domnule Jean, i-am răspuns, nu am pentru ce să te iert. Ceea ce am făcut, am făcut-o de bunăvoie. Şi aş face-o şi azi încă! Lasă-mă să te îmbrăţişez şi să murim ca doi viteji!

— Ne-am îmbrăţişat strângându-ne cu putere la piept.

Şi, nu voi uita niciodată, atitudinea lui Jean Keller când, după ce s-a întors spre ofiţer, i-a spus cu o voce hotărâtă:

— La dispoziţia d-voastră!

Ofiţerul făcu un semn. Patru soldaţi ne conduseră în dreptul stejarului unde ne-am oprit. Trebuia să fim ucişi în acelaşi timp.

Parcă văd şi acum stejarul acesta al cărui trunchi era cojit pe alocuri. Ceaţa începuse să se împrăştie…

Eu şi domnul Jean stăteam în picioare, ţinându-ne de mână şi privind plutonul care se afla în faţa noastră.

Ofiţerul se dădu puţin la o parte, în vreme ce soldaţii încărcau armele. Strângeam mâna domnului Jean Keller şi vă jur că mâna lui nu tremura.

Soldaţii erau acum în poziţie de tragere şi nu aşteptau decât comanda.

Deodată se auziră nişte strigăte, în pădure, în spatele grupei.

Doamne! Dumnezeule! Ce văd oare?… Doamna Keller, sprijinită de domnişoara Martha şi de sora mea Irma. De-abia dacă puteai auzi glasul ei. Ţinea în mină o hârtie, şi domnişoara Martha, sora mea şi domnul de Lauranay repetau cu ea:

— Francez! Francez!

— În aceeaşi clipă se auziră câteva împuşcături puternice şi am văzut pe, doamna Keller împleticindu-se.

Cu toate astea nici eu nici domnul Jean n-am căzut. Va să zică nu erau soldaţii plutonului de execuţie care au tras…?

Nu, fiindcă vreo şase din ei zăceau întinşi pe jos în vreme ce ceilalţi fugeau cât îi ţineau picioarele.

În acelaşi timp am, auzit în pădure strigătele astea care îmi răsună şi azi în ureche:

Înainte! Înainte!

Era într-adevăr melodiosul strigăt francez şi nu asprul „Vorwaertz” al prusacilor.

Un detaşament de soldaţi francezi năvălise în pădure, tocmai la timp, după cum vedeţi… Împuşcăturile lor precedaseră numai cu câteva clipe acelea ale plutonului de execuţie… Era de-ajuns! Cum se face însă că vitejii noştri compatrioţi veniseră aici tocmai la momentul oportun. Am aflat aceasta de-abia mai târziu.

Domnul Jean se repezise la mama lui pe care o susţineau domnişoara Martha şi sora mea. Nefericita femeie, crezând că împuşcătura de adineauri ne omorâse pe noi, leşinase.

În curând îşi reveni însă în fire şi parcă o aud şi acum, rostind cu un accent pe care n-o să-l uit niciodată:

— Francez!… E francez!

Ce însemnau oare cuvintele ei?… M-am uitat la domnul de Lauranay… Nici el nu putea vorbi însă.

Domnişoara Martha luă atunci hârtia pe care doamna Keller o ţinea în mâna-i încleştată şi o întinse domnului Jean.

Hârtia aceasta era un ziar german: Zeitblat.

Domnul Jean îl luă, şi în vreme ce citea, lacrimi mari îi brăzdau faţa. Doamnece binefacere e să ştii carte în asemenea împrejurări!

Şi atunci domnul Jean rosti acelaşi cuvânt. Aveam impresia că înnebunise brusc. Din pricina emoţiei care ii năpădise nu puteam înţelege sensul cuvintelor iui.

— Francez!… Sărit francez!… Exclamă el!… A! Mamă… Martha, sunt francez!

Apoi îngenunche într-un avânt de pietate. Dar doamna Keller se ridicase la rândul ei în picioare şi rosti cu o voce gravă:

— De-acum încolo, dragul meu Jean nu vei mai fi silit să te lupţi împotriva Franţei!

— Nu mamă, acum am dreptul şi îndatorirea să mă bat pentru ca.

XXIV.

Domnul Jean mă târî după el, fără să-mi dea măcar o explicaţie. Ne-am alăturat de francezii care se avântau afară din pădure, în vreme ce tunurile bubuiau necontenit.

Am încercat în zadar sa reflectez. Cum oare, Jean Keiler, fiul doamnei Keller, german de origine, era francez? Mi-era cu neputinţă să înţeleg! Tot ce puteam să spun e că amândoi ne-am avântat în luptă.

Trebuie să povestesc acum evenimentele petrecute în dimineaţa zilei de 20 septembrie şi cum s-a făcut că un detaşament de francezi venise la timp în păduricea care brăzdează şoseaua de la Châlons.

Vă aduceţi aminte că în noaptea de 16 septembrie, Dumouriez plecase din Grand-Pré spre a se a-vânta pe poziţiile de la Sainte-Menehould, unde ajunsese a doua zi, după un marş de patru sau cinci leghe.

Aici la Sainte-Menehould se aflau diferite coline, despărţite prin prăpăstii adânci.

La poalele colinelor există nişte bălţi formate de râul Aure până în locul unde apa aceasta se varsă în râul Aisne.

Colinele acestea sunt următoarele: Colinele de la Hyron, aşezate în faţa colinelor Lunii, unde ne aflam noi, iar la stânga colinele de la Gizancourt. Intre colinele acestea şi Sainte-Menehould, se întinde uri fel de bazin mlăştinos pe care îl străbate şoseaua de la Châlons. La suprafaţă, bazinul acesta e presărat cu câteva ridicături, nu tocmai însemnate. Pe una din aceste înălţimi se află moara de la Valmey, care domină satul cu acelaşi nume, şi care a devenit celebru în ziua de 20 septembrie 1792.

De îndată ce a sosit aici, Dumouriez a ocupat Sainte-Menehould. În spatele lui se aflau trupele generalului Dillon care erau gata să apere defileul de la Islettes, împotriva

oricărei coloane austriece sau prusace, ce ar fi intenţionat să cuprindă Argonne. Acolo soldaţii lui Dumouriez, bine aprovizionaţi, primiră cu urale pe generalul lor. Trebuie să spun că disciplina care domină printre soldaţii aceştia era foarte severă; severitatea asta era îndreptată mai ales împotriva voluntarilor veniţi din Châlons, care, în majoritate erau oameni fără căpătâi.

În răstimpul acesta, Kellermann, după ce părăsise tabăra de la Grand-Pré prea încet, astfel că la 19 septembrie era încă la două leghe de Sainte-Menehould în timp ce Beurnoville se afla acolo cu nouă mii de soldaţi din armata care venise de la Maulde. Dumouriez îşi închipuise că Keilerman se va stabili pe colinele de la Gizancourt, care domină pe acelea ale Lunei, colinele spre care se îndreptau acum prusacii. Dar ordinul fiiind rău înţeles, Kellermann ocupă platoul de la Valmy cu generalul Vălence şi cu ducele de Chautres, care în fruntea a douăsprezece batalioane şi douăsprezece baterii, s-a distins în lupta aceasta.

Între timp, sosi şi Brunswick cu intenţia de a tăia drumul de la Châlons şi de a alunga pe Dillon din defileul de la Islettes. Înconjurând Sainte-Menehould cu opt zeci de mii de oameni la care s-a mai adăugat cavaleria emigranţilor, germanii sperau că Dumouriez şi Kellermann se vor preda.

Predarea lor era de aşteptat, de vreme ce colinele de la Gizancourt nu erau în mâinile francezilor, aşa cum dorise Dumouriez. Într-adevăr dacă prusacii care erau stăpâni pe colinele Lunii ocupau şi colinele de la Gizancourt, artileria lor putea să nimicească uşor toate poziţiile franceze.

Situaţia asta o pricepuse şi regele Prusiei. De aceea în loc să îndrepte spre Châlons, cu tot sfatul iui Brunswick, dădu ordinul de atac în speranţa do' a respinge pe Durhouriez şi pe Kellerman la Saint-Menehould.

În clipa aceea, adică la începutul bătăliei, o coloană prusacă se întâini pe drumul de la Chălbes cu ariergarda lui Kellerman, din care câteva companii năvăliră în pădure, punând astfel pe fugă pietonul nostru de execuţie.

Acum eu şi domnul Jean, ne aflam în locul undo lupta era mai năprasnică, acolo unde tocmai regăsisem pe camarazii regimentului Royal-Picardie.

— Delpierre?… Exclamase unul din ofiţerii escadronului meu, zărindu-mă în clipa când obuzele începeau să secere rândurile noastre.

— Prezent, domnule căpitan, i-arri răspuns.

— Ai venit la timp.

— După cum vedeţi.

— Dar eşti pe jos?

— Da, domnule căpitan, dar asta nu înseamnă că n-am să fiu la înălţime.

Ni s-au dat arme, mie şi domnului Jean, câte o puşcă şi o spadă de fiecare. Şi era un spectacol de toată nostimada văzându-ne în haine civile şi cu armele astea în mână.

Trebuie să spun că la începutul luptei, francezii au fost respinşi; dar infanteriştii generalului Va-lence sosiră în fugă şi restabiliră imediat coloana care fusese tulburată o clipă.

Şi deodată ceaţa se împrăştie ca prin farmec. Ne băteam în plin soare. În două ore s-au tras douăzeci de mii de obuze. Am spus douăzeci de mii? Fie, deşi cred că s-au tras mai multe.

În răstimpul acesta poziţia noastră pe colina de la Valmy era destul de critică. Obuzele măcinau şiruri întregi de soldaţi. Calul lui Kellermann fusese ucis. Nu numai că colinele Lunii erau în mâinile prusacilor, dar aceştia erau cât pe-aci să ocupe şi acelea de la Gizancourt. E drept, că aveam acelea de te Hyron pe care Claifayt încercă să le cucerească cu douăzeci şi cinci de mii de austrieci, ceea ce, în cazul că ar fi reuşit, ar fi fost un dezastru pentru francezi.

Dumouriez văzuse pericolul acesta. Trimise deci pestengel cu şaisprezece batalioane, ca să respingă pe'Clairfayt şi pc Chazot ca să ocupe Gizancourt înaintea prusacilor. Chazot a sosit prea târziu. Gizancourt fusese ocupat şi Kellermann a trebuit să se apere la Valmy împotriva artileriei care îl

încadrase. Un obuz explodase lingă moară. S-a produs o panică grozavă. Mă aflam şi eu acolo cu domnul Jean şi e o adevărată minune că am scăpat cu viaţă.

În clipa aceea, sosi ducele de Ghartres cu câteva tunuri aşa că francezii au putut răspunde cu succes tunurilor germane de pe colinele Lunii şi Gizancourt.

Totuşi, situaţia nu se îmbunătăţise. Prusacii se năpustiră acum asupra morii spre a ne alunga.

Parcă-l văd şi-l aud încă pe Kellermann. A dat ordin ca să-l lăsăm mai întâi pe inamic să înainteze pe creastă şi apoi să ne năpustim asupra lui. Eram gata şi aşteptam atacul doar să se sune atacul.

La momentul oportun, Kellermann strigă din răsputeri:

— Trăiască naţiunea!

— Trăiască naţiunea! Am răspuns şi noi.

Am strigat cuvintele acestea cu atâta putere, încât ele s-au auzit, în ciuda bubuiturilor de tun.

Prusacii ajunseseră pe creasta colinei. Cu coloanele lor bine aliniate, cu pasul lor cadenţat, cu, sângele lor rece de care dădeau pururi dovadă, nu prea erau uşor de înfruntat. Dar avântul francez a fost mai mare. Ne-am năpustit asupra lor. Lupta a fost într-adevăr năprasnică şt de ambele părţi înverşunarea a fost cum nu se poate mai cruntă.

Deodată, în mijlocul fumului împuşcăturilor care nu mai conteneau în jurul nostru, am văzut pe Jean Keller avântându-se cu spada în mână. Recunoscuse unul din regimentele prusace pe care începusem să-l respingem pe pantele de la Vamiy.

Era regimentul colonelului von Grawert. Locotenentul Frantz se luptă cu mult curaj, căci ofiţerii germani sunt foarte viteji.

Jean şi Frantz se aflau acum faţă în faţă.

Locotenentul îşi închipuise că am fost executaţi de germani şi când colo ne aflam în faţa lui… Oricine îşi poate închipui uimirea care l-a cuprins… Dar mirarea i-a fost de

scurtă durată, fiindcă dintr-un salt, domnul Jean se repezi la el şi îi zdrobi ţeasta cu spada…

Locotenentul muri imediat şi mereu îmi spun că justiţia cerească a voit ca el să fie omorât de însuşi domnul Jean.

Cu toate astea, prusacii se sileau mereu să cucerească platoul. Atacau cu o vigoare nespusă. Dar şi noi nu ne-am lăsat mai prejos şi pe la orele două după-amiază, prusacii au trebuit să înceteze lupta şi să se retragă pe câmpie.

Totuşi bătălia fusese suspendată numai. La orele patru însuşi regele Prusiei luă comanda trupelor şi porni cu ele la atac. Dar o baterie de douăzeci şi patru de tunuri instalată la poalele morii, zdrobi cu atâta violenţă pe prusaci încât aceştia nu mai putură să înainteze. Apoi, odată cu ivirea serii, se retraseră.

Kelermann rămăsese stăpân pe platou şi numele de Valmy făcu ocolul Franţei, chiar în ziua în care Convenţia ţinându-şi a doua şedinţă, decretă republica.

XXV.

Am ajuns la deznodământul acestei istorisiri, pe care aş fi putut s-o intitulez: Povestea unui concediu în Germania.

Chiar în seara aceea, ne-am întâlnit cu toţii.

— Doamna Keller, domnul şi domnişoara de Lauranay, sora mea, Irma, eu şi domnul Jean.

— Într-o casă din Valmy.

Vă puteţi închipui bucuria care ne-a cuprins întâlnindu-ne din nou, după atâtea suferinţe cumplite.

— Mă iertaţi, am zis. Nu sunt curios de felul meu, dar tare aş dori să ştiu…

— Cum se face, Natalis, că Jean e compatriotul tău? Răspunse sora mea.

— Da, Irma şi asta mi se pare atât de ciudat încât mă tem să nu fie vreo eroare la mijloc…

— Nu se fac asemenea erori, dragul meii Natalis, replică domnul Jean.

Şi iată ceea ce mi s-a povestit în câteva cuvinte: în satul Croix-aux-Bois unde am lăsat pe domnul de Lauranay şi pe

tovarăşii lui în casa lui Hans Stenger, austriecii au fost înlocuiţi cu o coloană prusacă. Coloana asta numără în rândurile ei câţiva tineri care fuseseră luaţi din sânul familiei lor, cu ocazia încorporării de la 31 Iulie.

Printre tinerii aceştia se afla un băiat cumsecade, anume Ludwig Pertz, care era din Belzingen. Cunoştea pe doamna Keller şi se duse s-o vadă de-ndată ce aflase că era prizoniera prusacilor. I s-a spus apoi ceea ce i se întâmplase domnului Jean şi cum fusese nevoit să fugă în pădurea de la Argonne.

Şi iată că Ludwik Pertz a exclamat:

— Dar în cazul acesta, doamnă fiul d-voastră este scăpat… Nu trebuia încorporat… Fiindcă nu e prusac… E francez.

Fireşte că declaraţia asta a produs o uimire straşnică. Atunci, spre a-şi justifica spusele, Ludwik Pertz prezentă doamnei Keller un număr din Zeitblatt.

Gazeta asta publica sentinţa care fusese dată în ziua de 17 august în procesul lui Keller cir Statul german.

Familia Keller pierduse procesul pe motivul că însărcinarea cu furniturile nu putea fi acordată decât unui german din Prusia. Or, fusese stabilit că strămoşii domnului Keller n-au cerut şi nici n-au obţinut vreodată naturalizarea de când s-au stabilit în provincia Gueldre, după revocarea edictului din Nantes, că sus-numitul Keller n-a fost niciodată prusac, că fusese întotdeauna francez şi că, prin urmare, statul nu-i datora nimic.

Straşnică judecată, hai? Că domnul Keller era francez, nu mai încăpea nici o îndoială! Dar, asta nu înseamnă că nu trebuia să i se plătească dreptul, în sfârşit, iată cum se judeca la Berlin în 1792. Vă rog să credeţi că domnul Jean n-avea deloc de gând să facă apel şi socotea procesul pierdut pentru totdeauna. Ceea ce era indiscutabil însă, e că domnul Jean născut din părinţi francezi, era el însuşi tot ce poate fi mai francez! Şi dacă trebuia botezat pentru asta, apoi primise botezul de sânge de la Valmy – ceea ce nu înseamnă puţin.

Se înţelege că după comunicarea lui Ludwig Pertz, trebuia regăsit cu orice preţ domnul Jean. Tocmai se aflase la Croix-aux-Bois că fusese prins în pădure şi dus apoi la Longwe împreună cu scriitorul acestor rânduri. Clipele erau preţioase. Doamna Keller îşi recapătă puterile în faţa pericolului care ameninţă pe fiul ei. După plecarea coloanei Lauranay, de domnişoara Martha, de sora mea şi călăuzită de bunul. Hans Stenger, părăsi satul Croix-aux-Bois, trecu defileul şi ajunse în dreptul taberei lui Brunswick, chiar în dimineaţa când urma să fim executaţi. Tocmai părăsisem cortul, unde se ţinuse consiliul de război, când se prezentă şi dânsa.

În zadar, explică aici doamna Keller că fiul ei era francez, ofiţerii o respinseră… Ea se avântă atunci pe şoseaua de la Châlons, în direcţia în care mergeam şi noi… Restul se ştie.

În sfârşit să recunoaştem că lucrurile s-au sfârşit cu bine şi că Dumnezeu a fost îndurător.

Cât despre situaţia francezilor, după lupta de la Valmy nu am mare lucru de spus.

Mai întâi, Kellermann a ocupat colinele de la Gizancourt, ceea ce consolidase definitiv situaţia armatei franceze.

Cu toate astea, prusacii ne-au tăiat drumul de la Châlons aşa că nu numai puteam comunica cu depozitele. Dar fiindcă pusesem stăpânire de Vitry, convoaiele au putut ajunge, astfel că armata nu avu nimic de suferit.

Trupele inamice au rămas pe poziţie până în ultimele zile ale lunii septembrie. Au urmat câteva tratative fără folos. Totuşi prusacii doreau acum să se înapoieze în ţara lor. Deoarece alimentele lipseau şi molimele făceau ravagii, ducele de Brunswick părăsi Franţa la 1 octombrie.

Trebuie să mai spun că în timp ce prusacii treceau defileurile din pădurea Argone nu i-am alungat cu prea multă asprime. Îi lăsam să se retragă în linişte. De ce? Nu ştiu. Multă lume n-a priceput atitudinea asta a lui Dumouriez…

Probabil că în atitudinea aceasta era un substrat politic, şi, după cum v-am spus, nu mă pricep de fel în politică.

Principalul lucru e că inamicul a părăsit ţara. E drept că plecarea s-a efectuat încet, dar s-a efectuat şi astăzi nu mai există un singur prusac în Franţa, nici măcar domnul Dean, de vreme ce era compatriotul nostru.

Deîndată ce ne-a fost cu putinţă să plecăm, ne-am întors cu toţii în primele zile ale lunii octombrie, în scumpa mea Picardia unde s-a celebrat, în sfârşit, căsătoria lui Jean Keller cu Martha de Lauranay.

Vă aduceţi aminte că trebuia să fiu martorul domnului Jean la Belzingen, aşa că vă rog să nu vă miraţi că am fost martorul lui la Saint-Sauflieu… Şi dacă vreo căsnicie a trebuit să fie fericită, apoi să ştiţi că a fost aceea a domnului Jean.

În ce mă priveşte, m-am înapoiat la regiment peste câteva zile. Am învăţat să scriu şi să citesc şi am devenit după cum am spus, locotenent, apoi căpitan în timpul războaielor lui Napoleon.

Iată povestea vieţii mele, pe care am scris-o ca să pun capăt discuţiilor prietenilor mei din Grattepanche. Dacă nu am povestit cu artă întâmplările mele, cel puţin le-am descris aşa cum le-am trăit. Şi acum, iubiţi cititori, daţi-mi voie să vă salut cu spada.

SFÂRŞIT